

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

СТАВКОВИЙ Олег Іванович

**Сутність та значення рейтингових оцінок у процесі управління банком
/ The essence and meaning of rating assessments in the process of bank
management**

спеціальність 8. 03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Управління банківською справою
Магістерська робота

Виконав студент групи ФБСм – 21
О.І. Ставковий

Науковий керівник
к.е.н., доцент О.О. Іващук

Магістерську роботу допущено
до захисту:

«_____» _____ 2017 р.
Завідувач кафедри

_____ О. В. Дзюблюк

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ	
1.1. Економічна сутність, функції та завдання рейтингового оцінювання	7
1.2. Методи та принципи складання рейтингу діяльності банку	17
1.3. Роль рейтингових оцінок у процесі управління банком	29
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	37
РОЗДІЛ 2. РЕЙТИНГОВА ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ В ПРОЦЕСІ ЙОГО УПРАВЛІННЯ	
2.1. Аналіз сучасного стану функціонування банківських установ	39
2.2. Порівняльний аналіз методик рейтингової оцінки діяльності банків національними рейтинговими агентствами	51
2.3. Оцінка внутрішнього рейтингового управління у банківських установах	64
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	74
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ НА ОСНОВІ РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ	
3.1. Застосування скорингової методики рейтингового оцінювання банку	76
3.2. Удосконалення системи управління банком на основі рейтингової оцінки	83
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	94
ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103
ДОДАТКИ	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Створення сприятливих умов для розвитку виробництва та забезпечення неперервності відтворювального процесу є одним із актуальних питань економічної політики держави в умовах трансформації, яка відбувається в суспільстві та економіці України. Одним із важливих напрямів реалізації даного завдання є забезпечення ефективності діяльності банків.

Банківська діяльність в сучасних умовах залишається ризиковою, тому особливої актуальності набувають дослідження з комплексного рейтингового оцінювання банків. Роль таких досліджень полягає у їх спрямованості на розроблення цілісного комплексного підходу до оптимізації фінансового управління банками в умовах нестабільності і ризику, пошуку можливих шляхів досягнення динамічного стану фінансової стійкості та забезпечення стабільного зростання.

Існує багато методів, які використовуються вченими і практиками для аналізу роботи банків. У більшості випадків ці методи дають змогу робити досить якісні, точні висновки. Базуються вони переважно на аналізі формалізованої інформації, що стосується публічної банківської звітності. Результати кількісного аналізу, що ґрунтуються на проведенні порівняльної оцінки показників діяльності банку з показниками діяльності інших банків, формують адекватну самооцінку установи, дають змогу оцінити її поточну рейтингову позицію та встановити, які саме показники впливають на позицію банку в розрізі конкретного переліку окремих банків, по групі банків або ж по банківській системі в цілому.

Об'єктивна необхідність подальшого теоретичного дослідження та практичних рекомендацій щодо рейтингового оцінювання діяльності банківських установ в процесі їх управління обумовила вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Огляд літератури з теми дослідження. Дослідження різних аспектів управління діяльністю банків та застосування рейтингових оцінок у діяльності банків привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та

практиків. З іноземних фахівців слід відмітити: Є.Альтмана, Л.Андрианову, Т.Бартона, Є.Брігхема, Дж. Ван Хорна, Дж.Ваховича, В.Кроморова, О.Лобанова, М.Рогова, П.Уокера, Ф.Фабоцці, Н.Хохлова, О.Чугунова, У.Шарпа, У.Шенкіра, О.Ширінську, О.Шоломицького. Проблему рейтингування в цілому досліджували українські вчені: С.І.Брус, Т.А.Васильєва, В.В.Вітлінський, В.М.Гранатуров, А.Б.Камінський, М.М.Клименюк, Л.Б.Долінський, Б.Ю.Кишакевич, О.В.Пернарівський, О.О.Терещенко, О.І.Ястремський. Рейтингування власне банків досліджували українські науковці О.Каширіна, Р.Корнилюк, Р.Набок, Т.Савченко, Б.Самородов, О.Сенченко, А.Стефанишина, В.Фурсова, Д. Стащук, М. Афанасенко.

Мета і завдання дослідження. Метою даної магістерської роботи є обґрунтування теоретичних аспектів та практичного значення рейтингового оцінювання в процесі управління банком.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- дослідити економічну сутність, функції та завдання рейтингового оцінювання;
- розглянути методи та принципи складання рейтингу діяльності банку;
- визначити роль рейтингових оцінок у процесі управління банком;
- проаналізувати сучасний стан функціонування банківських установ;
- здійснити порівняльний аналіз методик рейтингової оцінки діяльності банків національними рейтинговими агентствами;
- провести на прикладі діяльності банківської установи рейтингову оцінку;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності діяльності банку на основі рейтингового оцінювання.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес оцінки діяльності банків.

Предметом дослідження є теоретичні положення та методичні підходи до рейтингової оцінки діяльності банків.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети в роботі було

використано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: структурно-логічний аналіз – для визначення взаємозв'язків між основними поняттями дослідження та його етапами; функціональний аналіз – для визначення ролі рейтингів у процесі діяльності банку, аналіз та синтез – для формування переліку показників оцінки фінансового стану банку.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів України, нормативні документи Національного банку України, банківських установ, аналітичні матеріали уповноважених рейтингових агентств, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, Інтернет ресурси.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із визначенням ролі рейтингових оцінок у процесі управління банком. Безпосередньо в процесі дослідження отримано такі наукові результати:

- дістало подальшого розвитку визначення кредитний рейтинг. Кредитний рейтинг трактується як експертний висновок щодо відносної прогностичної здатності здійснювати платежі за борговими зобов'язаннями своєчасно і в повному обсязі, без врахування пріоритетності і структури платежів;

- визначено роль рейтингування у процесі управління банком, що полягає у використанні рейтингових оцінок з метою формування іміджу банку в фінансово-кредитній системі, країні та за кордоном; вивчення динаміки зміни надійності банку, що дає змогу прогнозувати його розвиток; аналізу рішень щодо відкриття депозитних рахунків, надання міжбанківських кредитів; купівлі (продажу) цінних паперів банку, сприяння більшому взаєморозумінню між позичальниками і кредиторами, що знижує витрати на моніторинг;

- обґрунтовано напрями удосконалення системи управління банком шляхом підвищення ефективності банківської діяльності.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані банками, рейтинговими та аналітичними агентствами з метою дослідження стану банківської установи, стану банківської

системи країни, її стійкості і надійності.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 102 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 14 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел з 103 найменувань, 7 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

1.1. Економічна сутність, функції та завдання рейтингового оцінювання

Управління сучасним банком є однією з найбільш складних сфер діяльності, оскільки в умовах становлення ринкових відносин банки опинилися в центрі складних важкопрогнозованих процесів економічного, політичного та соціального характеру.

Управління діяльністю банків можна розглядати як формалізований процес з послідовністю етапів та методів управління на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях, відповідно до якого можна виділити суб'єктів та органи управління в банку, деталізувати процеси управління та рівень рішень. Так, управління діяльністю банків на стратегічному рівні спрямоване на формування перспективного фінансового стану банку, який може бути досягнутий в довгостроковій перспективі шляхом істотної зміни управлінських та організаційних характеристик його розвитку. Безпосередньо на цьому рівні реалізується стратегічний контроль та стратегічне управління, що забезпечено корпоративним управлінням в банку.

Розглянувши економічний зміст системи управління діяльністю банків, слід зазначити, що серед економічних складових даної системи найбільший вплив на господарську діяльність банку здійснюють елементи корпоративного управління в банку. Так, в процесі підготовки та безпосереднього проведення загальних зборів акціонерів реалізуються управлінські рішення рівня стратегії та тактики.

Зокрема, додаткове залучення капіталу можливе шляхом здійснення додаткової емісії акцій, однак безпосередньо економічна ціль функціонування банку, як будь-якого підприємства, виражена в отриманні прибутку, реалізується за допомогою формування обґрунтованої стратегії залучення, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, що, в свою чергу, визначається сталістю фінансових відносин та інтересами клієнтів.

Виходячи з вищезазначеного, управління діяльністю банку розглядають як структурований, багаторівневий та узгоджений комплекс заходів з прийняття управлінських рішень та координації управлінських дій за цілями, ресурсами, часом, організаційними та функціональними механізмами їх реалізації, що забезпечує задоволення інтересів всіх зацікавлених осіб.

Одним із пріоритетних напрямів дослідження ефективного управління банком є оцінювання його фінансового стану з одночасним аналізом діяльності.

Аналіз діяльності фінансової установи належить до тих наук, що формують інструментарій досліджень конкретних економічних процесів та явищ. Комплексна рейтингова оцінка визначається на основі комплексної методики аналізу. В свою чергу ця методика повинна бути орієнтована на ефективне здійснення управлінського процесу в банку, оскільки є очевидним, що ефективність окремих управлінських рішень та процесу управління в цілому значною мірою визначається адекватністю застосованих методів і прийомів аналізу [5, с. 54]. Позиція банку в рейтинговому списку визначається на основі результатів його фінансово-кредитної діяльності, складову і якість цих результатів висвітлює аналіз роботи установи за визначений період.

З метою проведення комплексного аналізу діяльності банку розроблено методики, які дають змогу узагальнити вихідну інформацію й отримувати єдине значення – рейтинг, індекс, інтегральну оцінку.

Сучасна наукова думка у сфері фінансово-економічних відносин розглядає поняття рейтингування досить широко. При цьому найбільш розповсюдженими є два підходи. Ці підходи можуть бути застосовані також і для цілей дослідження діяльності банків.

За першого підходу під рейтингуванням банків розуміють побудову впорядкованої множини банків за одним чи кількома критеріями в цілях порівняння. При цьому головною ціллю такого рейтингування є визначення саме рангів (місць) конкретних банків у множині з тим, щоб відповісти на питання, який банк є кращим чи гіршим за даним критерієм порівняння [36, с. 67]. Слід зазначити, що за такого підходу досить часто замість поняття «рейтинг»

використовують такі поняття, як «ренкінг» (*ranking*) або ранг (*rank*). Прийняття фінансово-інвестиційних рішень на основі рейтингу носить переважно інтуїтивний характер, оскільки залежить від особистих уподобань фінансового менеджера чи інвестора, який таке рішення приймає [86].

За другого підходу під рейтингуванням розуміють процес присвоєння кредитного рейтингу як показника ймовірності дефолту об'єкту рейтингування. При цьому, на відміну від першого підходу, такий рейтинг орієнтований на раціонально діючого інвестора чи фінансового менеджера, оскільки має кількісну міру, виражену у статистичній ймовірності дефолту, і виконує роль індикатора вартості капіталу та ризикованості об'єкту рейтингування [36, с. 68].

З огляду на це в економічній літературі «рейтинг» та «кредитний рейтинг» використовуються як синоніми, а процедура рейтингування розглядається як процес присвоєння саме кредитного рейтингу.

Вагомий вплив в галузі рейтингування загалом мають міжнародні рейтингові агентства, що визначається, насамперед, багаторічною історією їх діяльності. В той же час вітчизняні рейтингові агенції характеризуються переважно наявністю довіри на місцевих фінансових ринках

Історично уперше на фінансовому ринку кредитні рейтинги з'явилися в США на початку ХХ століття: у 1909 році на американському ринку боргових цінних паперів була представлена рейтингова система й опубліковані перші кредитні рейтинги в «Посібнику з цінних паперів залізничних компаній» фінансиста Джона Муді (*John Moody*). Для позначення рівнів рейтингу 250 залізничних компаній США фінансист використовував латинську літерну систему – букви алфавіту від *A* до *C*, що було легким і швидким способом для порівняння по якості облігацій, що випускаються [3, с. 12].

Відповідно до концепції агентства Moody's, кредитний рейтинг являє собою висновок про майбутню здатність і юридичні зобов'язання емітента здійснити виплати основного боргу і відсотків по цінних паперах, що приносить фіксований дохід, цілком і в термін [100]. В іншому джерелі визначення рейтингу Moody's

розглядає кредитний рейтинг як експертну думку про здатність емітента в повному обсязі й у термін здійснювати платежі і погасити зобов'язання [101, с. 4].

Таким чином, зміст кредитного рейтингу у дефініції Moody's полягає в оцінці кредитоспроможності позичальника, а предметом аналізу служить ймовірність виконання різного роду зобов'язань. З погляду кредитора аналіз кредитоспроможності позичальника спрямований на з'ясування ймовірності невиконання різного роду фінансових зобов'язань для оцінки їх кредитного ризику. Вважається, що кредитний рейтинг відображає ймовірність неплатежу (дефолту), а під неплатежем розуміється не тільки відмова від платежу, але і несвоєчасний платіж. Крім того, кредитний рейтинг Moody's за довгостроковими зобов'язаннями відображає як ймовірність (probability), так і очікувані втрати (expected loss), розраховані у відсотках від номіналу боргового зобов'язання [20, с.57].

Рейтингове агентство *S&P* дає тлумачення сутності поняття кредитного рейтингу як загальну спроможність компанії погашати свої боргові зобов'язання (тобто кредитоспроможність). Ця думка фокусується на здатності і готовності виконувати свої фінансові зобов'язання своєчасно і в повному обсязі, а також вказує на ймовірність настання дефолту щодо всіх діючих боргових зобов'язань компанії [103, с. 64].

Рейтингове агентство Fitch у офіційному документі «Визначення рейтингів та інших форм вираження думок» (Definitions of Ratings and Other Forms of Opinion) дає визначення кредитного рейтингу як відносної міри ризику. Кредитний рейтинг – це думка щодо відносного рівня вразливості внаслідок дефолту та не має на увазі і не виражає специфічну статистичну ймовірність дефолту, незважаючи на існуючі опубліковані агентством історичні статистики дефолтів. Рейтинг є оцінкою відносної кредитоспроможності, але не мірою специфічної ймовірності дефолту.

Отже, на думку Fitch, рейтинги – це відносні показники ризику. Як наслідок, присвоєння рейтингів у тій же категорії осіб і зобов'язань не може повною мірою відображати невеликі відмінності в ступенях ризику. Рейтингове

судження базується на всьому масиві інформації, відомому агентству, включаючи публічну інформацію та закриту інформацію, надану об'єктом рейтингування або іншим замовником рейтингових послуг [97, с. 4].

Кодекс ділової етики національного рейтингового агентства «Рюрік» дає визначення поняття кредитного рейтингу як висновку фахівців агентства щодо кредитоспроможності об'єкту, боргового інструменту, фінансового зобов'язання або іншого фінансового інструменту, а також емітента таких боргових, фінансових зобов'язань або іншого фінансового інструменту, зроблений з використанням національної рейтингової шкали [64]. Кредитний рейтинг як експертна оцінка ступеня кредитного ризику вказує на ймовірність дефолту об'єкту рейтингування [28].

«Кредит-Рейтинг» визначає кредитний рейтинг позичальника (емітента) як незалежну думку рейтингового агентства про кредитоспроможність певного позичальника (емітента) загалом [27].

За визначенням «ІВІ-Рейтинг», кредитний рейтинг висловлює думку агентства щодо можливості та готовності суб'єкта господарювання, емітента вчасно і в повному обсязі виконувати фінансові зобов'язання, в тому числі за емітованими борговими інструментами, а також виплачувати відсотки, дивіденди за іменними акціями [29].

У вітчизняній економічній літературі причина широкого розмаїття трактування рейтингування криється в тому, що в даному понятті досить часто опускається одна дуже необхідна передумова – посилення на суб'єкт, об'єкт рейтингування або принаймні на рейтингову систему, відповідно до якої здійснюється рейтингове оцінювання.

Об'єктом рейтингування може виступати як сам позичальник (в нашому випадку – це окремо взятий банк), так і об'єкт забезпечення кредиту або сама кредитна угода. Внутрішнє рейтингування в банку передбачає встановлення рейтингів кожному з цих об'єктів і подальше визначення загального рейтингу по конкретній кредитній операції [48, с. 116].

В українських банках, які використовують власні рейтингові системи, існує

також друга – національна рейтингова система (відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України). Власні рейтингові системи розроблені банками окремо відповідно до рекомендацій Національного банку України та Базельського комітету з банківського нагляду на основі власних статистичних оцінок виконання кредитних угод контрагентами банку. Через це поняття внутрішнього рейтингування передбачає поєднання усіх наявних в банку рейтингових систем. Якщо ж йде мова про конкретну рейтингову систему, то слід робити посилання на неї (наприклад, внутрішнє рейтингування в банку на основі методології НБУ).

Професор О. Ю. Козак тлумачить кредитні рейтинги лише як рейтинги банків (рейтинг ліквідності та платоспроможності самого банку) [30, с. 254].

За визначенням Базельського комітету з банківського нагляду, рейтингова система включає усі методи, процеси, заходи контролю, збір даних та інформаційні системи, які забезпечують оцінювання кредитного ризику, оцінювання ризикових уражуваностей за ступенями або пулами (рейтинг), а також кількісний аналіз дефолту та показників збитку для певних типів ризикової уражуваності [63].

У вітчизняній економічній літературі науковці здебільшого роблять акцент на рейтингуванні взагалі, на його основних методологічних підходах. Цьому є логічні пояснення: по-перше, внутрішнє рейтингування в банку використовує практично ті самі підходи, що й рейтингування взагалі; по-друге, кожен банк відповідно до чинного законодавства і спираючись на положення Базельської угоди II, повинен виробити свою власну рейтингову систему, яка здебільшого являється недоступною для широкого загалу [98].

Професор Л.О. Примостка визначає рейтингову систему як систему, що дає змогу визначити кредитоспроможність за допомогою синтезованого показника – рейтингу, вираженого у балах, установити межі інтервалу його коливань і, залежно від кількості балів, визначити належність позичальника до того чи іншого класу клієнтів за рівнем ризику [61, с. 387]. Таке визначення розкриває основний підхід при оцінці кредитоспроможності позичальника – визначення

належності до того чи іншого класу клієнтів за рівнем ризику, проте воно не охоплює встановлення рейтингів застави та кредитної угоди, що є невід'ємними складовими рейтингових систем.

Професор С. В. Приймак тлумачить рейтингування як процес постійної оптимізації джерел, каналів та інструментів збору аналітичної інформації, з одного боку, та удосконалення економетричних методів обробки інформації – з іншого. Центральна проблема рейтингування пов'язана із необхідністю накопичення достатнього обсягу первинної інформації для здійснення аналітичних процедур» [60, с. 31]. За такого визначення рейтингування не лише охоплює безпосереднє встановлення рейтингу, але й передбачає постійне удосконалення процесу збору інформації.

Професор Н. М. Внукова вказує, що при рейтингуванні (визначенні кредитного рейтингу позичальника) можливі два підходи: один передбачає оцінку відносної кредитоспроможності, що дозволяє провести порівняння різних банків між собою; другий припускає оцінку ризику невиконання власних зобов'язань із присвоєнням відповідної рейтингової оцінки для кожного окремого банку, що рейтингується [15, с. 96]. В принципі для банку доречно використовувати другий підхід, адже він не здійснює вибір, якому саме клієнту надати перевагу при видачі кредиту – він може видати кредити усім залежно від існуючої кредитної політики банку. Перший підхід доречно використовувати за умови жорсткої обмеженості фінансових ресурсів (натомість банк має набагато більші фінансові ресурси, ніж розмір окремого кредиту).

На думку фахівця з рейтингування Л. Б. Долінського, кредитний рейтинг – це узагальнена експертна оцінка ступеня кредитного ризику, що вказує на ймовірність невиконання (непогашення) боргових зобов'язань (ймовірність дефолту) [18, с. 50]. Така трактовка, на нашу думку, є найбільш інформативною з точки зору прийняття фінансово-інвестиційного рішення, адже раціонального інвестора буде цікавити не надійність компанії (в нашому випадку банку) взагалі, а надійність виражена кількісним показником ймовірності непогашення зобов'язання (дефолту).

Таким чином, кредитний рейтинг – експертний висновок щодо відносної прогнозованої здатності здійснювати платежі за борговими зобов'язаннями (в тому числі за нарахованими відсотками) своєчасно і в повному обсязі, без урахування пріоритетності і структури платежів; кількісною мірою кредитного рейтингу є ймовірність (ризик) дефолту об'єкту рейтингування.

Необхідність рейтингування банків, інших кредитно-фінансових та нефінансових інституцій зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції інших учасників, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи, бачити особисту позицію стосовно них.

За допомогою рейтингу на певну дату отримують оцінку стану учасників фінансового ринку за шкалою низки диференційованих і особливим чином вирахованих інтегральних показників. Шляхом рейтингових оцінок досягається відкритість фінансового ринку для його учасників. На рис. 1.1 наведено класифікацію видів рейтингування банків, поширених у сучасній економічній науці.

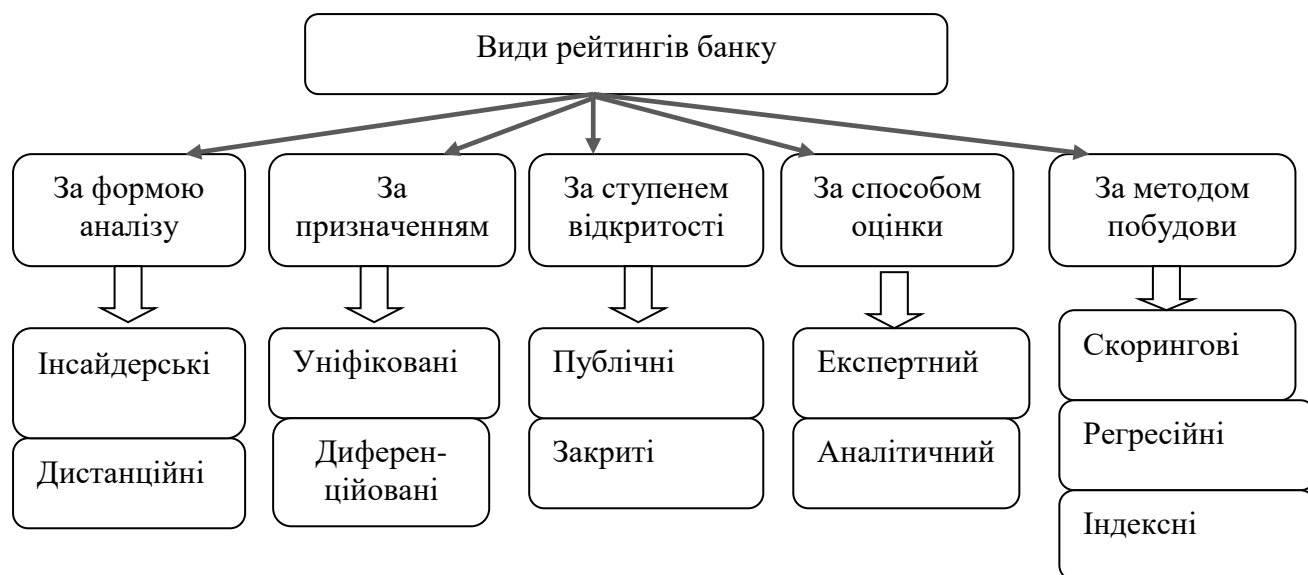

Рис. 1.1. Класифікація видів рейтингів банків

Розглянемо детальніше кожен вид рейтингового оцінювання банківської діяльності. Інсайдерські рейтинги охоплюють дослідження на місцях, тобто вив-

чення надійності банку «всередині». Їх розроблення обумовлене необхідністю у формалізації процедури аналізу надійності банків контролюючими органами. Методика дистанційного аналізу ґрунтується винятково на дані фінансової звітності банків. Через не досить деталізовану звітність дистанційний аналіз може призвести до помилкових висновків, що вважаємо загальним недоліком подібних методик [6, с. 73].

За призначенням рейтингові системи можна розділити на такі, що призначені інформувати будь-яких учасників фінансового ринку (уніфіковані) і орієнтовані тільки на його професійних учасників (диференційовані).

За відкритими (публічними) рейтинговими методиками відбувається присвоєння рейтингів банків незалежними рейтинговими агентствами (так зване «зовнішнє рейтингування»). Їхньою особливістю є відкритість, тобто кожний бажаючий може поцікавитись рейтингом конкретного банку, звернувшись до періодичних спеціалізованих видань або на веб-портали відповідних рейтингових агентств.

Цілями закритих (державних) методик рейтингування банків є пруденційний нагляд за діяльністю, спрямований зокрема на убезпечення банку від банкрутства. Прикладами закритих (державних) рейтингових методик є такі системи: SEER Rating (США), BAKIS (Німеччина), RATE / TRAM (Великобританія), ORAP / SAABA (Франція), PATROL (Італія). Розшифрування і коротка характеристика даних методик приведена в додатку А. Одним із головних недоліків таких систем є закритість результатів використання методики для широкого загалу, і відповідно неможливість встановити не тільки результати, але і критерії рейтингування.

За способом оцінки виділяють експертний та аналітичний рейтинг. Експертна оцінка дається на основі досвіду і кваліфікації фахівців з будь-якої доступної інформації й аналізу як кількісних, так і якісних параметрів. При цьому вербальна інформація в подальшому піддається обробці за допомогою математичного інструментарію. Аналітичний підхід передбачає побудову рейтингу на основі даних публічної звітності банків. Основу його складають

математичні та статистичні методи аналізу даних.

За методом побудови є скорингові, індексні та регресійні рейтинги діяльності установи.

При використанні індексної методики рейтингу визначаються оціночні показники фінансового стану банку та вагові коефіцієнти для кожного з показників. Після складання індексів за окремими показниками розраховуються комбіновані індекси, попередньо зважені індивідуальні індекси за їх часткою сукупно. Рейтинг орієнтується не на статистичне значення, а на показники з врахуванням ризику. При цьому залучаються не тільки балансові, а й позабалансові дані, що вважаємо суттєвою перевагою даної методики. Однак, для цілей рейтингування, на нашу думку, все ж більш дієвими є регресійні та скорингові методики.

Регресійні методики на початковому етапі дослідження передбачають визначення деякої сукупності банків, розрахунок значень факторних показників по кожному банку і середніх за їх сукупністю. З метою елімінування масштабу показників проводиться процедура нормалізація шляхом розрахунку відношення показників окремих банків до середнього їхнього значення за сукупністю банків. Далі усереднюються узагальнені показники шляхом розрахунку середніх величин. Наступним етапом регресійного аналізу є визначення взаємозв'язку між результатами банківської діяльності і факторами, які їх визначають. Для цього використовується кореляційно-регресійний аналіз, у ході якого вимірюється взаємозв'язок між показниками ефекту банківської діяльності, зокрема доходом, прибутком тощо як результативної ознаки і факторними показниками, на основі яких здійснюється оцінка рейтингу [10, с.145-150]. На нашу думку, саме регресійні аналітичні методики при їх правильному застосуванні можуть давати найбільш адекватні рейтингові оцінки з високою здатністю прогнозувати ймовірність дефолту.

Прикладом регресійних методик є метод регресійних залишків, що базується на регресійному аналізі. Передбачається, що всі банки поставлені в однакові умови, результат діяльності банку залежить від кількох відомих

параметрів та ефективності роботи самого банку, тобто ринкові умови дозволяють всім банкам домагатися певного результату залежно від параметрів самого банку (розміру активів і власного капіталу, якості активів, співвідношення довгострокових і короткострокових пасивів і т.д.) [11, с. 942].

Таким чином, дослідивши сутність, види та завдання рейтингового оцінювання основними вимогами ефективного рейтингування діяльності банку є:

- вагові коефіцієнти повинні мати проведений емпіричний економетричний аналіз, а самі ваги час від часу повинні актуалізуватись залежно від поточної ринкової кон'юнктури;
- необхідним є застосування динамічних баз порівняння – середні фінансові коефіцієнти за банківською системою та групою однорідних за розмірами чи спеціалізацією банків;
- обов'язковим має бути дослідження моделі рейтингування на предмет наявності в ній ознаки мультиколінеарності, в разі її присутності вона має бути виключена за допомогою економетричних процедур;
- результатом рейтингування має бути не лише вербальна оцінка за шкалою з достатньо великою кількістю рейтингових категорій, але і кількісна міра статистичної ймовірності дефолту.

1.2. Методи та принципи складання рейтингу діяльності банку

Одним з варіантів аналізу, що дозволяє отримати комплексну оцінку фінансового стану комерційних банків і провести їх порівняння, є методи складання рейтингів. Основний принцип складання будь-якого рейтингу, у тому числі і банківського, полягає в тому, щоб відобразити положення учасника ринку серед собі подібних або представників інших галузей економіки з допомогою певним чином обробленої інформації.

Рейтинги відрізняються по кількості показників, що враховуються. Невирішеною поки залишається проблема достовірного віддзеркалення фінансового стану банку в балансі. Існуючі недоліки у фінансовому

законодавстві, недосконалість ведення бухгалтерії, а також не сформовані до кінця правила поведінки банків на ринку не дозволяють повною мірою довіряти їх фінансової звітності, бо саме на основі балансів банків проводиться складання рейтингів. Дещо згладити цю проблему дозволяє використання експертних оцінок, що коректують формальні результати розрахунків. І такі оцінки в тому або іншому вигляді сьогодні дійсно використовуються в кожній із існуючих методик рейтингу. Проте формалізувати думки експертів і виробити усереднений критерій впливу експертної оцінки про стан та відповідне положення того або іншого банку в рейтингу поки не вдалося нікому.

Звичайно рейтинг розраховується по звітності на кінець року або півріччя. Рідше використовуються баланси на кінець кварталу. У пресі рейтинг з'являється через два-чотири місяці від дати аналізованих балансів (час, необхідний на збір і обробку інформації). Таке відставання в часі є їх головним недоліком. Через нестійкість банківської системи в даний час до моменту публікації рейтингів фінансовий стан банків вже змінюється і представлена інформація застаріває. Частково поправити дану ситуацію можна, розглянувши рейтинги, складені різними агентствами (оскільки різні методики оцінюють різні сторони фінансового стану банку) і на різні дати (це дозволить оцінити тенденції зміни фінансового стану банку) [90, с. 74].

Порівняльний аналіз, проведений експертами відомих рейтингових агентств показав, що майже в 50 відсотках випадків думки авторів рейтингів щодо надійності того або іншого банку співпадають в тому значенні, що ті і інші відносять його до числа (наприклад) 75 найнадійніших. Цей показник ще більш зростає, якщо розглядати не 100, а тільки 50 найбільших банків і вибирати з них 35 найнадійніших – практично кожний з банків цієї категорії, віднесений авторами одного рейтингу до числа найнадійніших, одержує таку ж оцінку у авторів іншого (така ситуація зберігається і в даний час) [91, с. 294].

В складанні рейтингів виділяються два основні підходи: експертний та балансовий. Дані підходи є різними в залежності від складу оцінювання інформації.

На нашу думку, за своєю суттю другий підхід (балансовий) доцільно називати аналітичним, що більше відображає його сутність, адже баланс банку в цьому випадку виступає лише джерелом інформації, але аж ніяк не засобом отримання рейтингової оцінки. Експертний і аналітичний підходи розрізняються залежно від складу інформації, що оцінюється, та методів побудови, що використовуються. Комплексний аналіз підходів до рейтингової оцінки та методів побудови подані у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація підходів та методів побудови рейтингів

Підходи до рейтингової оцінки	Методи побудови рейтингів		
	Індексні	Регресійні	Скорингові
Експертний	<ul style="list-style-type: none"> • метод вибору переваг за ранговими оцінками 	<ul style="list-style-type: none"> • метод «еталонної групи» 	<ul style="list-style-type: none"> • метод суми переваг
Аналітичний	<ul style="list-style-type: none"> • метод «ідеального підприємства»; • метод «однорідних класів» 	<ul style="list-style-type: none"> • метод регресійних залишків; • математичне моделювання 	<ul style="list-style-type: none"> • метод латентно-структурного аналізу

Загальною особливістю методик є використання в якості інформаційної бази фінансової звітності банків та інформації з відкритих джерел: офіційних сайтів банківських регуляторів, банків, банківських асоціацій, рейтингових агентств.

В процесі здійснення рейтингування при використанні експертного методу враховується цілий ряд чинників. Серед них можуть виділятися:

1. Загальні питання по діяльності банку – акціонери, статутний капітал, валюта балансу, наявні ліцензії, кореспондентські рахунки і ін.

2. Конкретні дані про роботу банку – історія створення, наявність філіалів, імідж, а також специфічні питання, такі як: інвестиційна діяльність, фінансування капітальних вкладень, упровадження нових для ринку послуг.

3. Розрахунок аналітичних фінансових показників – ліквідність, достатність капіталу, прибутковість і інших [68, с. 160].

При застосування експертних методів оцінювання діяльності банку виділяють наступні етапи: Перший етап – формальний. На ньому проходить безпосередня перевірка виконання банками вимог обмежувальних критеріїв, сформульованих для кожної групи банків. Перша обмежувальна ознака – це валюта балансу, другий – величина капіталу, третя – рівень рентабельності. Наступні найважливіші критерії – частка позикових засобів у валюті балансу, коефіцієнт термінової ліквідності. Крім того, на даному етапі проводиться первинний відбір банків по термінах діяльності, і враховуються загальні обмеження по кількості банків в групі;

Другий етап – математичний. Він визначає кількісну характеристику рейтингового індексу, який обчислюється по певному набору нормативних параметрів. Всі параметри, які аналізуються можна умовно розділити на шість ємних напрямів:

- результуючий фінансовий показник (розраховується на основі балансових даних і розшифровок до них, дозволяє оцінити структуру і використання повернутих засобів, достатність капіталу, ступінь залежності балансу від позикових засобів, коефіцієнти достатності резервів, ліквідності і т.д.);

- показник динаміки управліннями фундаціями банку (проводиться облік і аналіз фінансових потоків з погляду їх періодичності і значності для фінансового стану);

- професіоналізм банку (враховується рівень кваліфікації кадрів, їх особисті дані);

- структура банку (кількість філіалів, кількість співробітників);

- історія банку;

- імідж банку [86].

Третій етап – експертний. На ньому визначається експертний показник кредитоспроможності на основі всіх отриманих показників і інформації, яка публікувалась у пресі, або отриманої з інших джерел. В результаті банку привласнюється певна категорія відповідно до діючої класифікації.

Точність і якість отриманих результатів визначаються компетентністю

експерта, який провів аналіз. Цей чинник є визначальним при використуванні даного методу.

Детальний опис математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків описано зокрема в праці відомого українського науковця Б.Самородова [77, с. 18-21].

У працях українських фахівців з рейтингування Р.Корнилюка та Є.Шпитко зустрічається 5 методик рейтингування. Дані методики систематизовано у табл. 1.2, формули показників та процедуру визначення ренкінгу приведено у дод. Б.

Таблиця 1.2

Ренкінгові методики

№	Назва	Сутність	Кількість показників	Тип методики
1.	Рейтинг стійкості банків [35]	Ранжування банків України на підставі комплексної оцінки їх стресостійкості та лояльності вкладників	6 показників стресостійкості та 5 показників лояльності вкладників	Бальний ренкінг
2.	Рейтинг успішності [34]	Оцінка успішності банків з урахуванням показників ефективності та нарощення ділової активності на основі публічної інформації	4 показника динаміки та 2 показники рентабельності	Ренкінг за середнім значенням місця
3.	Рейтинг проблемності кредитних портфелів [33]	Індикація якості кредитних портфелів, які можливо розрахувати на основі офіційних даних фінансової звітності	3 відносних показника, 2 абсолютних показники і 2 показника динаміки	Ренкінг за середнім значенням місця
4.	Рейтинг надійності депозитів [32]	Оцінка найважливіших факторів привабливості установ для вкладників, які можливо розрахувати на основі публічної інформації	7 коефіцієнтів, 1 якісний фактор, 2 корегувальні множники	Бальний ренкінг
5.	Рейтинг кредитної активності [31]	Комплексна оцінка банків на основі показників розвитку банків на ринку кредитування фізичних осіб	6 коефіцієнтів та 1 показник динаміки	Бальний ренкінг

За методу вибору переваг за ранговими оцінками експертні оцінки мають базуватись на аналізі формалізованої інформації, що представлена у публічній банківській звітності. При цьому використовуються експертні оцінки, завдяки

яким здійснюється систематизація і робиться підсумковий висновок щодо рейтингу банку.

Метод «еталонної групи» є поєднання аналітичного та експертного методів. Побудова методики ранжирування спочатку відбувається на основі експертних даних. За еталонної групи банків проводиться експертиза, на основі якої визначається загальний рейтинг на основі кількісних або рангових змінних.

При застосуванні балансового підходу щодо діяльності банку аналіз проводиться на основі фінансової звітності по формалізованій схемі розрахунку коефіцієнтів і визначенню загального (рейтингового) бала. Умовно виділяють три основні етапи аналізу.

На першому проводиться відбір банків через «фільтри», тобто по формальних ознаках визначаються банки, про які з високою часткою вірогідності можна сказати, що їх фінансовий стан сумнівний або достовірність звітності, що представляється, викликає велику підозру. На другому етапі проводиться розрахунок коефіцієнтів, які використовуються в методиці і які визначають співвідношення окремих статей в балансі банку. На третьому етапі визначається підсумковий бал надійності (як правило шляхом підсумовування розрахованих коефіцієнтів, кожному з яких надана певна питома вага) [11, с. 942].

Якість отриманого результату визначається тим, наскільки глибоко і комплексно оцінюється характеристика (яка рейтингується) фінансового стану банку і на скільки коректно і обґрунтовано розраховується підсумковий бал надійності.

Основою побудови рейтингу при аналітичному підході є математичні та статистичні методи аналізу даних. Виділимо методи побудови результуючого рейтингового показника банку за аналітичним підходом:

- метод «ідеального підприємства» – базується на використанні фінансових коефіцієнтів та системи нормативів;
- метод «однорідних класів» – передбачає поділ банків на однорідні групи і проведення рейтингування за кожною групою;
- метод регресійних залишків – використовується регресійний аналіз, який

передбачає, що результат діяльності банку залежить від параметрів діяльності і показників ефективності;

- математичне моделювання – побудова показників, які характеризують діяльність банку на основі моделювання зовнішніх умов;

- метод латентно-структурного аналізу [84, с. 30].

Так, метод «ідеального підприємства» заснований на використанні фінансових коефіцієнтів. На початковому етапі дослідження вибирається набір фінансових коефіцієнтів, що визначають надійність банку. Для кожного коефіцієнта призначають норматив, відповідний ідеальному банку. Так наприклад, якщо для ідеального банку рахунки до запитання повністю забезпечені ліквідними активами, обсяг всіх виданих кредитів та інших ризикованих вкладень не перевищують власного капіталу банку, то в модель включаються дані нормативні співвідношення, на які накладаються експертні ваги таким чином, щоб у підсумку отримати рейтингову шкалу (як правило, в такому випадку використовується 100-бальна шкала) [79]. У підсумковій формулі рейтингове число ідеального банку, як правило, дорівнює 100 пунктам. Для реальних банків дане число, як правило, менше 100. У підсумковому рейтингу банки ранжируються в порядку зменшення рейтингового числа.

Прикладом використання даного методу може служити методика російського фахівця В. Кромонава, яка передбачає розрахунок шести фінансових коефіцієнтів для банку з подальшим їх зважуванням та розрахунком інтегрального (рейтингового) коефіцієнта: генеральний коефіцієнт надійності (k_1), коефіцієнт миттєвої ліквідності (k_2), крос-коефіцієнт (k_3), генеральний коефіцієнт ліквідності (k_4), коефіцієнт захищеності капіталу (k_5), коефіцієнт фондової капіталізації прибутку (k_6) [37, с.397]. Формули розрахунку представлені в додатку В. Для всіх банків повинен бути розрахований показник «фільтр Кромонава», що дорівнює відношенню загального розміру капіталу банку до його позитивної частини. Банки з коефіцієнтом менше 0,1 (чи які втратили капітал за рахунок збитків більш ніж на 90%) повинні бути виключені з рейтингу. Для складання загальної формули надійності введено поняття оптимального банку, що

задовольняє основним критеріям надійності і має наступні коефіцієнти: $k_1 = 1$; $k_2 = 1$; $k_3 = 3$; $k_4 = 1$; $k_5 = 1$; $k_6 = 3$.

Для того щоб привести всі коефіцієнти до сумірних величин, коефіцієнти k_3 і k_6 було поділено на 3. Потім була розрахована питома вага кожного з уже приведених до сумірної величини коефіцієнтів. Отже, загальна «формула надійності» має такий вигляд:

$$N = 45 \cdot k_1 + 20 \cdot k_2 + \frac{10}{3} \cdot k_3 + 15 \cdot k_4 + 5 \cdot k_5 + \frac{5}{3} \cdot k_6 \quad (1.1)$$

Використовуючи цю модель, можна здійснити рейтингування конкретного комерційного банку та порівняти його із іншими подібними за масштабами та сферою діяльності банками. Оптимальним з погляду надійності за моделлю В.Кромонава вважається банк, у якого:

- обсяг виданих кредитів не перевищує власного капіталу;
- засоби на розрахункових рахунках його клієнтів цілком забезпечені ліквідними активами;
- ризику піддається не більш третини всіх довірених йому засобів;
- сукупні зобов'язання покриваються ліквідними активами, нерухомістю і цінностями;
- капітал інвестований у нерухомість і цінності;
- сума, спрямована на розвиток, утрое перевищує внески засновників [39, с.55-57].

Серед індексних методів слід окремо виділити метод «однорідних класів», який по суті є аналогом приведеному вище методу «ідеального підприємства», однак додатково передбачає поділ об'єктів на однорідні групи (так звана кластеризація) і проведення рейтингування за кожною групою. При цьому задача полягає в розбитті заданої вибірки банків на підмножини, що називаються кластерами, так щоб кожен кластер складався з схожих банків, а банки різних кластерів істотно відрізнялися. Таким чином, це багатовимірна статистична процедура, яка виконує збір даних, що містять інформацію про вибірку і потім упорядковує їх в порівняно однорідні групи – кластери. Кожна група обирається

на основі подібності з досліджуваних критеріям відповідно до визначеної процедури класифікації. Кожному з класів приписується властивість, переважно виявляється у представників даного класу. При цьому можливе подальше ранжирування банків по одному або декільком властивостями всередині групи [79].

Наступною групою методів рейтингування банків є регресійні методи. Регресійні методики на початковому етапі дослідження передбачають визначення деякої сукупності банків, розрахунок значень факторних показників по кожному банку і середніх за їх сукупністю. Можна привести приклад реалізації даної методики, коли в якості показника результативності діяльності банку розглядається прибуток банку, як параметри діяльності – власний капітал, сумарні активи банку тощо. На основі наявних даних проводиться апроксимація прибутку залежно від параметрів банку. Зведений критерій, на основі якого проводиться ранжирування, розраховується як відношення показника прибутку до регресійного залишку. Прикладом даного методу може бути модель О.Б.Ширінської.

Методика О.Б.Ширінської включає в себе розрахунок 12-ти параметрів балансу банку [92, С.431]. Обчислюється п'ять видів диференційованих коефіцієнтів, що характеризують структуру активів і пасивів банку, рівень його ліквідності, надійності та рентабельності. Далі визначається синтетичний коефіцієнт через систему зважених часткових коефіцієнтів. Формули розрахунку синтетичного показника приведені у додатку Д.

Останньою групою досліджуваних методів рейтингування є сукупність методів латентно-структурного аналізу, яка дозволяє порівнювати й упорядковувати банки на основі латентної властивості – властивості, що важко піддається вимірюванню. При цьому загальне уявлення про ступінь прояву даної латентної властивості складається як результат взаємодії цілого ряду часткових характеристик, від яких залежить в кінцевому підсумку досліджувана властивість. Існує кілька методів побудови латентного показника на основі даних фінансової звітності банків, що дозволяють врахувати всі основні сторони діяльності

комерційного банку.

Таким чином, на основі аналізу існуючих методик рейтингування банків, а також оцінок рейтингових систем відомих фахівців В.В. Вітлінського [14, с.188-189] та А. Незнамової [54, с.63-69] можемо зробити такі висновки щодо наявних загальних недоліків:

- статичний характер методик рейтингування банків: зовсім не застосовуються показники, що характеризують динаміку функціонування банків. На нашу думку, аналіз часових рядів міг би значно посилити адекватність рейтингових оцінок;

- більшість методик спирається на фінансову звітність як інформаційну базу для розрахунків, при тому що вона не далеко не завжди адекватно відображає фінансову позицію банку (так звана проблема «креативного обліку»);

- орієнтація розробників методик обчислення рейтингів на лінійні моделі взаємозв'язку показників без обґрунтування умов, у яких допускається їх застосування. Реально ж на практиці досить часто існують нелінійні та стохастичні залежності, аналіз яких потребує економетричних прийомів обробки;

- результати рейтингування в методиками не можуть бути трансформовані у статистичну ймовірність дефолтів у зв'язку з відсутністю відповідних шкал.

Якісна та достовірна рейтингова оцінка діяльності банку є можливою лише за умови виконання в банку принципів надання рейтингових послуг. Наприклад, агентство Standard&Poor's використовує у своїй діяльності такі принципи, як незалежність, публічність аналітичних критеріїв, колегіальність, інтерактивність, конфіденційність інформації, використання рейтингових шкал та постійне дослідження імовірності дефолтів [102]. Принцип публічності аналітичних критеріїв не розкриває всієї сутності механізму визначення рейтингової оцінки та не відповідає такому загальному принципу діяльності рейтингових агентств як прозорість, оскільки публічні критерії, що розкриваються рейтинговими агенствами, дають лише загальне уявлення про механізм процесу рейтингування та не дають змогу оцінити переваги чи відмінності визначення рейтингової оцінки з іншими суб'єктами рейтингування.

Спираючись на принципи діяльності рейтингових агентств і враховуючи особливості поняття рейтингової оцінки, можна сформулювати сукупність принципів визначення рейтингової оцінки:

1. Принцип незалежності. У функціонуванні рейтингових агентств не передбачається участі держави в його роботі, тому що саме держава виступає в ролі позичальника на фінансовому ринку країни й не повинна мати прямих важелів впливу на агентство. Рейтингове агентство забезпечує ефективність оцінок за рахунок дотримання принципів незалежності й неупередженості. Принцип незалежності стосується не тільки рейтингових агентств, а й кожної особи, що проводить рейтингування, яка не повинна бути учасником фінансового ринку, не виступати кредитором або власником підприємств, що рейтинуються та не мати безпосередній інтерес у визначенні рейтингу.

2. Принцип стандартності. Важливою характеристикою рейтингу є стандартизація, яка належить до оцінки, яка, у свою чергу, має два значення: оцінка як процес дослідження з метою визначення рівня (вартості, надійності та ін.) і оцінка як символ, що символізує певний рівень. Стандартизація стосується обох значень: рейтингове дослідження повинно проводитись за стандартною процедурою й стандартною методикою. Ці стандарти повинні використовуватися при проведенні рейтингування для кожного підприємства. Принцип стандартності також стосується використання стандартного представлення результатів кредитно-рейтингової оцінки – за рейтинговою шкалою [48, с. 117].

3. Принцип системності, що полягає у використанні системного аналізу як основного теоретичного підґрунтя фінансової діяльності підприємств-емітентів, та необхідність врахування всіх факторів, що впливають на оцінку – кількісних та якісних показників діяльності підприємств-емітентів.

4. Принцип прозорості. Цей принцип виконує двозначну роль: з одного боку прозорість стосується процедури, методики, критеріїв та показників визначення кредитно-рейтингової оцінки, які повинні бути прозорими та зрозумілими, а з другого боку – прозорість має бути забезпечена публічністю та доступністю вихідної інформації для розрахунку кредитно-

рейтингової оцінки, що може бути досягнуто використанням регулярної річної інформації емітентів та є свідченням транспарентності емітентів [86].

5. Принцип релевантності, як міри відповідності результату, що був отриманий, бажаному результату [60, с. 32]. Рейтинг має повністю відображати інформацію про фінансовий стан підприємства, бути адекватним дійсності та реаліям.

6. Принцип об'єктивності. Об'єктивність передбачає перетворення показників діяльності підприємств-емітентів та основі математичного апарату у кредитно-рейтингову оцінку без втручання суб'єктивних факторів впливу на цей процес, таких, як залучення експертів для проведення оцінки діяльності емітентів або визначення остаточного значення кредитно-рейтингової оцінки експертами (експертною комісією), що має місце при визначенні рейтингів рейтинговими агентствами.

7. Принцип постійності. Процедура визначення кредитно-рейтингової оцінки підприємств-емітентів повинна передбачати можливість проведення безперервного моніторингу, відстеження нової інформації та регулярного, постійного оновлювання аналізу та рейтингу після його присвоєння, як тільки стає доступною нова інформація, яка підтверджує чи змінює кредитно-рейтингову оцінку підприємств [15, с. 94].

Таким чином, застосування розглянутих принципів дає можливість забезпечити ефективність функціонування всіх аспектів рейтингового оцінювання діяльності банку. Основний принцип складання будь-якого рейтингу, у тому числі і банківського, полягає в тому, щоб відобразити положення учасника ринку серед собі подібних або представників інших галузей економіки з допомогою певним чином обробленої інформації

1.3. Роль рейтингових оцінок у процесі управління банком

Рейтингове управління банком можна визначити як процес ухвалення рішень, в якому рейтинг використовується для планування, організації, мотивації та контролю в банку. У більшості випадків рейтинги застосовуються саме для процесу оцінки діяльності банків, а система управління на основі рейтингів залишається не розвиненою.

Використання рейтингів для оцінки діяльності банків є більш ефективним порівняно з традиційними схемами оцінювання за рахунок наступних переваг:

- 1) зменшення часу та витрат на процес ухвалення рішень;
- 2) підвищення об'єктивності управлінських процесів в результаті зниження впливу суб'єктивних факторів;
- 3) висока швидкість реалізації рейтингових методик за рахунок наявності чітких алгоритмів;
- 4) забезпечення прозорості механізмів управління [4, с. 20].

Використання рейтингів в процесі реалізації функцій управління та прийняття рішень потенційними користувачами на їх основі, називається рейтинговим управлінням [82, с. 111]. Таким чином, рейтингове управління є процесом, в якому рейтинг використовується для аналізу, контролю, обліку, прогнозування і регулювання діяльності банку і його підсистем. Тому рейтинг може бути природно інтерпретований як цільова функція рейтингового управління, значення якої є індикатором стану як банку в цілому, так і окремих умовно автономних одиниць в його складі.

Рейтинг обчислюється відповідно до стандартного алгоритму [26].

З погляду Загальної теорії систем, процес управління складається з послідовності операцій відбору (фільтрації) і перетворення інформації (рис. 1.2).

Формування інформації про стан банку (Блок 3) здійснюється на основі стандартної (Блок 1) і додаткової (Блок 2) інформації.

Стандартна інформація міститься в чотирьох стандартних звітах (балансовому, про результати фінансової діяльності, про рух грошових коштів, про зміни власного капіталу). Додаткова інформація формується з інших звітів,

підготовлених як у самому банку, так і поза ним. Робота Блоку 4 і Блоку 5 здійснюється відповідно до вибраної стратегії управління - Блок 6. Наявність Блоку 5 обумовлена саме необхідністю вибору початкових показників. За допомогою Перетворювача 1 здійснюється ідентифікація комплексного стану банку. Виходом Перетворювача 2 є управлінські рішення щодо досліджуваного банку.

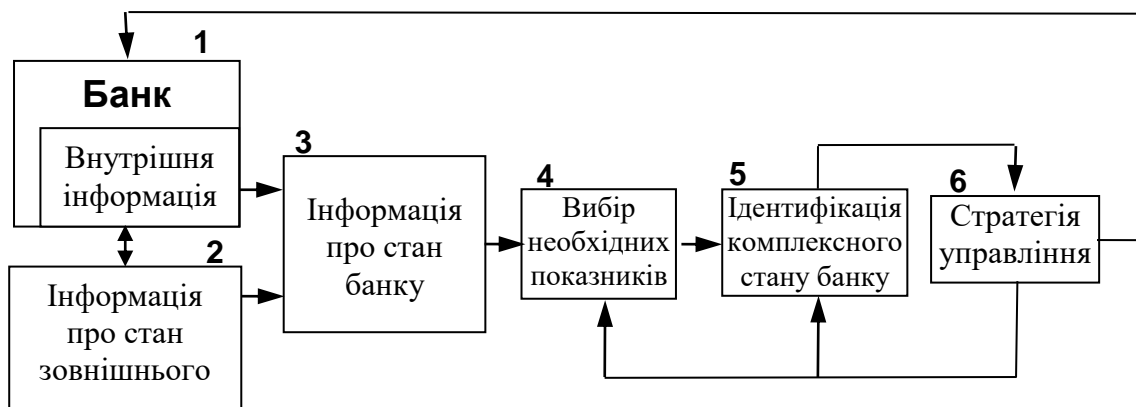

Рис. 1.2. Схема системи управління банком [67]

При використанні рейтингів в управлінні банком відбір і перетворення інформації поділяється на два паралельні процеси (рис. 1.3).

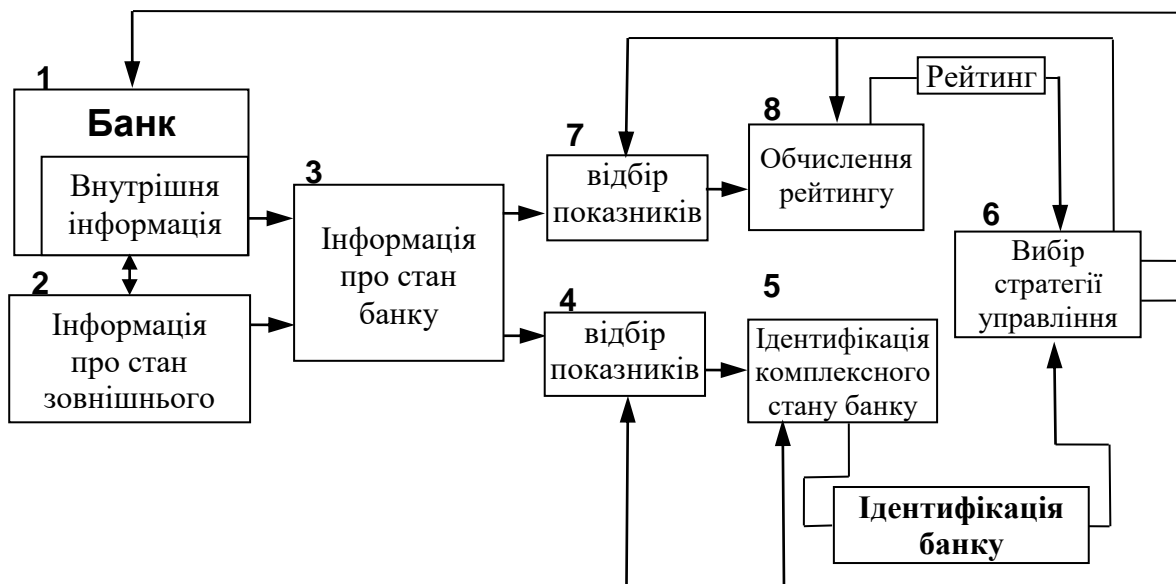

Рис. 1.3. Схема системи рейтингового управління банком [67]

Умови розбиття визначаються поставленими цілями – Блок 6. Обчислення рейтингу здійснюється у Блоці 8, відповідно до вибраної методики на основі

інформації про стан банку, відібраної у Блоці 7. Вибір конкретної стратегії управління спонукає дії відповідним чином Блоку 4 і 7 та Блоку 5 і 8 [67].

Для конкретного банку рейтингове управління може бути як внутрішнім, так і зовнішнім. Об'єктом внутрішнього рейтингового управління є сам банк, його підрозділи, окремі банківські продукти. Мета внутрішнього рейтингового управління полягає у визначенні та максимальному використанні резервів банку та як наслідок – зміна іміджу банку в зовнішньому середовищі. Об'єктами зовнішнього рейтингового управління є банківська система, або група банків. Як потенційні користувачі (суб'єкти) процедур зовнішнього рейтингового управління у вітчизняних умовах можуть виступати, перш за все, НБУ, партнери, клієнти, фінансові органи.

За наявності комплексної методики рейтингової оцінки, схема процесу формування рейтингової оцінки та її використання в управлінні діяльністю банку набуває наступного вигляду (рис. 1.4).

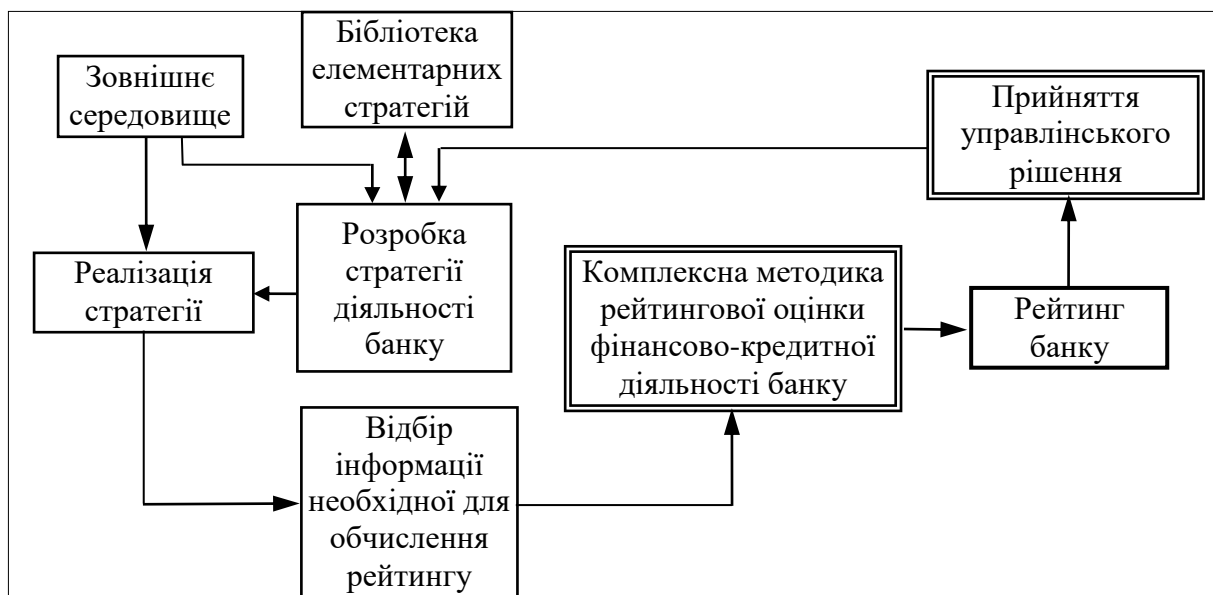

Рис. 1.4. Схема процесу формування рейтингової оцінки в управлінні діяльністю банку [67]

Розділення процесів підготовки інформації для ухвалення управлінських рішень дає можливість зменшити розмірність кожного з паралельних процесів в порівнянні з розмірністю всього процесу при звичайному управлінні. Істотною характеристикою рейтингового управління при цьому є те, що рейтинг одночасно виступає і як інструмент, і як мета управління. Вибір методики обчислення

рейтингу залежить від конкретної стратегії управління. Остання визначається набором груп цілей, відповідних різним аспектам діяльності банку, впорядкованим по їх пріоритету. При цьому кожна мета розбивається на елементарні завдання, впорядковані як по пріоритету, так і по термінах їх реалізації.

Для більш детального розгляду використання рейтингового управління в банку було проведено функціональний аналіз, що наведений у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Застосування рейтингів в процесі реалізації функцій управління банком

Функція управління	Сутність функції у загальній теорії менеджменту	Сутність функції у теорії фінансового менеджменту в банку	Застосування рейтингів для реалізації функції
Планування	Набір дій та рішень, зроблених керівництвом, які ведуть до розробки специфічних стратегій, призначених для того, щоб допомогти організації досягти своїх цілей [49, с. 180]	Розробка та реалізація системи поточних фінансових планів та оперативних бюджетів за основними напрямками фінансової діяльності, різноманітними структурними підрозділами та банком в цілому [24, с. 36]	1) формування рейтингу як комплексної оцінки поточного фінансового стану банку; 2) формування рейтингу банківських установ на фінансовому ринку з метою пошуку партнерів на майбутні періоди; 3) аналіз конкурентного середовища шляхом рейтингування банків на фінансовому ринку
Організація	Процес створення структури підприємства, яка дає можливість людям ефективно працювати разом для досягнення його цілей. [49, с. 219]	Процес створення підрозділів фінансової служби, визначення їх повноважень, встановлення вертикальних і горизонтальних зв'язків між ними, координація їх дій [24, с. 38]	1) створення рейтингу робітників за їх професіональними знаннями з метою найбільш ефективного формування підрозділів банку для досягнення повної взаємодії структурних елементів установи
Мотивація	Процес спонукання окремої людини чи групи людей до діяльності, що спрямована на досягнення цілей організації [49, с. 257]	Процес формування системи стимулювання і покарань працівників окремих структурних підрозділів банку за виконання чи невиконання встановлених цільових фінансових показників, фінансових нормативів і планових завдань [24, с. 41]	1) створення внутрішнього рейтингу відділень та філіалів банку, з метою спонукання співробітників відділень працювати більш ефективно для підвищення позиції відділення у рейтингу

Продовження табл. 1.3

Функція управління	Сутність функції у загальній теорії менеджменту	Сутність функції у теорії фінансового менеджменту в банку	Застосування рейтингів для реалізації функції
Контроль	Процес забезпечення досягнення організацією своїх цілей, що складається з встановлення стандартів, виміру фактично досягнутих результатів і проведення коректувань в тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів [49 с. 279]	Процес створення системи внутрішнього контролю в банку, розподілу контрольних обов'язків окремих служб і фінансових менеджерів, визначення системи контролюючих показників і контрольних періодів, оперативного реагування на результати проведеного контролю [24, с. 45]	1) порівняльний аналіз рейтингових оцінок попередніх років зі звітним з метою визначення відхилень; 2) порівняльний аналіз рейтингових показників діяльності банку з показниками конкурентів 3) порівняльний аналіз планових рейтингових оцінок з фактичними

За результатами функціонального аналізу, існує можливість застосувати рейтинги в процесі реалізації всіх головних функцій управління. Для виконання функції планування рейтинг використовують для оцінки установ на фінансовому ринку з метою визначення потенційних партнерів та встановлення планових показників діяльності банку, а також для встановлення можливості функціонування банку на даному ринку. В рамках функції організації використовується рейтингове оцінювання робітників банку для найбільш ефективного їх розподілення за посадами та підрозділами. Також рейтинги застосовуються для контролю шляхом порівняння фактичних показників діяльності банку з плановими та з аналогічними показниками конкурентів, що наведені у формі комплексних оцінок.

В теорії рейтингової оцінки діяльності банку можна виділити 2 аспекти: зовнішній та внутрішній. В процесі зовнішньої рейтингової оцінки рейтинг використовується з метою оцінки банківських установ, що функціонують на фінансовому ринку. Основними користувачами такої інформації є ділові партнери, конкуренти, споживачі банківських послуг, інвестори. Зовнішня рейтингова оцінка дозволяє менеджерам не тільки здійснити оцінку конкурентів та партнерів, але й визначити позицію власного банку на ринку банківських

послуг, що може слугувати інструментом створення та підтримки іміджу установи [6, с. 73].

Для ефективного застосування процедур зовнішнього рейтингового оцінювання мають виконуватися наступні умови:

1. Ресурси, що отримують об'єкти зовнішнього рейтингового оцінювання є для них настільки значущими, що керівництво даних об'єктів має забезпечити постачальнику цих ресурсів доступ до процесу управління.

2. Кількість партнерів банку є настільки великою, що для ухвалення управлінських рішень необхідно обробляти та аналізувати значний масив даних про різних партнерів банку відповідно до єдиних стандартів [67, с. 43].

Суб'єкт рейтингової оцінки отримує інформацію про зміни зовнішнього середовища, а саме банківських установ на фінансовому ринку, та внутрішнього середовища, тобто власного банку, що представляє собою процес А. В залежності від характеру змін обирається мета рейтингування, що зумовлює вибір конкретної рейтингової методики у рамках здійснення процесу Б. Обчислений в процесі В рейтинг дозволяє суб'єкту прийняти відповідне управлінське рішення, що впливає на подальшу діяльність банківської установи.

Використання технології зовнішньої рейтингової оцінки діяльності банку дозволяє вирішити наступні завдання:

- пошук ділових партнерів на фінансовому ринку;
- аналіз конкурентного середовища;
- оцінка результатів діяльності власного банку;
- оцінка фінансового стану банку;
- планування фінансових показників на майбутній період;
- створення іміджу установи [5, с. 54].

Зовнішнє рейтингове оцінювання є широко вживаним інструментом на сучасному ринку банківських послуг України. Найчастіше його використовують як комплексну оцінку діяльності певної банківської установи або групи установ. В той самий час, сучасна банківська практика налічує ряд невирішених проблем, пов'язаних з недостатньою вивченістю функціонування банків з розвинутою

мережею філій, відсутністю чітких, розроблених стосовно таких банків методичних підходів до оцінки їхнього фінансового стану й результатів діяльності. За таких умов, особливого значення набуває другий аспект рейтингової оцінки діяльності банку, а саме: внутрішня рейтингова оцінка. Це поняття можна визначити як процес комплексної оцінки структурних підрозділів банку та працівників.

Результати внутрішнього рейтингового оцінювання призначені для внутрішнього користування і застосовуються для контролю діяльності структурних підрозділів та мотивації працівників. Управління діяльністю підрозділів здійснюється двома основними видами:

1) централізоване управління підрозділами банку. У цьому випадку управління діяльністю структурних підрозділів банку має здійснюватись шляхом встановлення жорстких лімітів за операціями, обмеження самостійності керівництва структурних підрозділів відносно ухвалення рішень з поточного планування, надання крупних кредитів, кадрової політики тощо.

2) самостійне управління підрозділами банку. У рамках цього виду управління головний банк контролює тільки фінансові показники діяльності структурного підрозділу, а керівники філій та відділень мають відносну самостійність стосовно ухвалення основних рішень [87, с. 34].

Вибір головним банком певного виду управління підрозділами визначає весь комплекс завдань та методів з оцінки діяльності структурних підрозділів банку, від якої залежить ухвалення управлінських рішень стосовно їх подальшого функціонування.

Функціонування в банку системи внутрішньої рейтингової оцінки дозволяє вирішити наступні завдання [6, с. 74]:

- організація та планування діяльності структурних підрозділів;
- оцінка фінансового стану філій та відділень банку;
- встановлення обмежень на виконання банківських операцій та на обсяг ризику в певних відділеннях;
- створення ефективної кадрової політики та мотиваційної системи.

Таким чином, можна виділити наступні переваги використання рейтингової оцінки в системі управління банком:

- підвищення надійності процесу управління через скорочення об'єму оброблюваної інформації;

- скорочення часу і витрат на розробку стратегії управління діяльністю банком через використання стандартних елементарних стратегій;

- можливість оцінки різних варіантів стратегій і перевірки їх несуперечності і коректності за допомогою такого індикатора стану банку, як рейтинг.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В сучасних умовах управління діяльністю банків можна розглядати як процес з послідовністю етапів та методів управління на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях, відповідно до якого можна виділити суб'єктів та органи управління в банку, деталізувати процеси управління та рівень рішень. Тобто, управління діяльністю банку розглядають як структурований, багаторівневий та узгоджений комплекс заходів з прийняття управлінських рішень та координації управлінських дій за цілями, ресурсами, часом, організаційними та функціональними механізмами їх реалізації, що забезпечує задоволення інтересів всіх зацікавлених осіб. Одним із пріоритетних напрямів дослідження ефективного управління банком є оцінювання його фінансового стану з одночасним аналізом діяльності. З метою проведення комплексного аналізу діяльності банку розроблено методики, які дають змогу узагальнити вихідну інформацію й отримувати єдине значення – рейтинг, індекс, інтегральну оцінку.

Необхідність рейтингування банків, інших кредитно-фінансових та нефінансових інституцій зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції інших учасників, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи, бачити особисту позицію стосовно них.

Кредитний рейтинг – експертний висновок щодо відносної прогнозної здатності здійснювати платежі за борговими зобов'язаннями (в тому числі за нарахованими відсотками) своєчасно і в повному обсязі, без урахування пріоритетності і структури платежів; кількісною мірою кредитного рейтингу є ймовірність (ризик) дефолту об'єкту рейтингування.

Використання рейтингів для оцінки діяльності банків є більш ефективним порівняно з традиційними схемами оцінювання за рахунок наступних переваг: зменшення часу та витрат на процес ухвалення рішень; підвищення об'єктивності управлінських процесів в результаті зниження впливу суб'єктивних факторів; висока швидкість реалізації рейтингових методик за рахунок наявності чітких

алгоритмів; забезпечення прозорості механізмів управління

Основний принцип складання будь-якого рейтингу, у тому числі і банківського, полягає в тому, щоб відобразити положення учасника ринку серед собі подібних або представників інших галузей економіки з допомогою певним чином обробленої інформації. Загальною особливістю методик є використання в якості інформаційної бази фінансової звітності банків та інформації з відкритих джерел: офіційних сайтів банківських регуляторів, банків, банківських асоціацій, рейтингових агентств.

В процесі управління банком використання рейтингової оцінки дає можливість: підвищити надійність процесу управління шляхом скорочення об'єму оброблюваної інформації; здійснити оцінку різних варіантів стратегій та перевірити їх коректність використання за допомогою рейтингів.

РОЗДІЛ 2

РЕЙТИНГОВА ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ В ПРОЦЕСІ ЙОГО УПРАВЛІННЯ

2.1. Аналіз сучасного стану функціонування банківських установ

Визначення рейтингової оцінки базується на основі аналізу кількісних показників діяльності банківських установ і якісних показників, вибір та кількість яких здійснюється самостійно суб'єктом рейтингування. Однак, деякі рейтингові методики не передбачають аналіз якісних показників діяльності банків, а засновані лише на аналізі фінансових показників.

Оцінка якісних же складових, відбувається двома способами: експертним опитуванням, коли менеджери та керівництво виставляють оцінки (бали) відповідно до загальних якісних характеристик об'єкта рейтингування, та на основі якісних характеристик діяльності банку, які мають кількісне вираження та називаються якісними показниками. Використання саме останніх дає можливість кількісно оцінити якісні характеристики установи, спрощує процедуру оцінювання та сприяє уникненню суб'єктивного впливу експертів.

У сучасній банківській практиці існують різноманітні способи проведення рейтингової оцінки:

- складання єдиного рейтингу, що ранжує всі об'єкти по комплексному показнику порівняння (частці критерію, загальному балу або латентному показнику);

- складання категорій (класів, груп, сегментів), усередині яких може використовуватися ранжування по одному або декількох ознаках [11, с. 942].

З метою вибору підходу проведення рейтингового оцінювання стану банківських установ необхідним є здійснення аналізу функціонування банківської системи та тенденцій розвитку банків. В даному контексті проведемо дослідження сучасного стану діяльності банківських установ протягом 2014-2016 рр.

Основними проблемами банківського сектору України протягом 2014 року були значний вплив ресурсів з банківської системи, погіршення якості

кредитних портфелів банків та збиткова діяльність. Зростання основних показників діяльності банківського сектору за підсумками 2014 року відбулося лише за рахунок курсової переоцінки активів та зобов'язань банків через зниження курсу гривні до основних іноземних валют (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники діяльності банків у 2014 р. [56]

Показники		млн. грн. 01.01.2015
1.	Кількість діючих банків	163
1.1.	з них: з іноземним капіталом	51
1.1.1.	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	19
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	32,5
I	Активи банків	1316852
1.	Готівкові кошти та банківські метали	28337
2.	Кошти в НБУ	27554
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	99752
4.	Кредити надані	1006358
4.1.	кредити, надані суб'єктам господарювання	802582
4.2.	кредити, надані фізичним особам	179040
5.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	13,5
6.	Вкладення в цінні папери	168928
7.	Резерви за активними операціями банків	204931
II	Пасиви	1316852
1.	Капітал	148023
1.1.	з нього: статутний капітал	180150
2.	Зобов'язання банків	1168829
2.1.	кошти суб'єктів господарювання	261372
2.2.	кошти фізичних осіб	102527
	<i>Довідково:</i>	
1.	Регулятивний капітал	188949
2.	Доходи	210201
3.	Витрати	263167
4.	Результати діяльності	-52966

За 2014 рік кількість банків, які мають банківські ліцензії Національного банку України, скоротилася з 180 до 163 банків. Протягом року було визнано неплатоспроможним 33 банки, по 17 з яких були прийняті рішення про ліквідацію. Крім того, у 2 банків були відкликані та анульовані банківські ліцензії

у зв'язку з анексією Криму. Кількість банків з іноземним капіталом зросла з 49 до 51 банку (31% від загальної кількості банків, що мають ліцензію), з них 19 банків (12%) – зі 100% іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків на 01.01.2015 становила 32,5% (на 01.01.2014 – 34,0%, на 01.01.2013 – 39,5%) [2].

Загальний обсяг зобов'язань банків за звітний рік збільшився на 7,7% (або на 83,3 млрд. грн.) і на 01.01.2015 р. становив 1 168,8 млрд. грн. (за 2013 рік зростання становило 13,3%). Зобов'язання в іноземній валюті збільшилися за рік на 27,2% (на 135,8 млрд. грн.) – до 634,5 млрд. грн., тоді як у національній валюті скоротилися на 8,9% (на 52,5 млрд. грн.) [56].

Основною складовою зобов'язань банків залишалися залучені депозити: на 01.01.2015 р. кошти фізичних осіб становили 35,6% від загальної суми зобов'язань, кошти суб'єктів господарювання – 24,6%. Загальна кількість відкритих клієнтами рахунків станом на 01.01.2015 р. становила 117,5 млн. шт., 86,0% яких були поточними рахунками. Основний вплив депозитів протягом звітного року спостерігався на рахунках фізичних осіб – кошти фізичних осіб скоротилися на 4,0% (на 17,4 млрд. грн.) – до 416,4 млрд. грн. (за 2013 рік збільшилися на 19,2%). Серед них кошти в національній валюті скоротилися на 21,4% (на 53,2 млрд. грн.) – до 195,0 млрд. грн. Натомість кошти суб'єктів господарювання протягом року зросли на 12,1%, або на 31,1 млрд. грн., – до 287,7 млрд. грн. Більшу частину коштів суб'єктів господарювання (59,8%) становили кошти в національній валюті. За рік обсяг цих коштів зменшився на 2,5% (на 4,4 млрд. грн.) – до 172,0 млрд. грн., а обсяг коштів в іноземній валюті зріс на 44,3% (на 35,5 млрд. грн.) [2].

Капітал банків України за 2014 рік збільшився на 13,7%, або на 23,3 млрд. грн. (за 2013 рік – на 8,9%), і на кінець року становив 192,6 млрд. грн. Питома вага капіталу в пасивах банків на 01.01.2015 р. становила 15,1% (на 01.01.2014 р. – 15,0%). Статутний капітал за 2014 рік зріс на 5,7% (на 10,3 млрд. грн.) – до 185,2 млрд. грн., що підвищило рівень капіталізації банківського сектору [56].

За 2014 рік частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України

зменшилася на 5,5 процентного пункту – до 34,0%. На 01.01.2015 р. іноземний капітал в Україні було представлено 26 країнами. Найбільші частки в загальній сумі іноземного капіталу мали: Кіпр – 31,8%, Російська Федерація – 30,7%, Австрія – 12,3%.

За 2014 рік загальні активи банків України (не скориговані на резерви під активні операції) у гривневому еквіваленті зросли на 8,0% (за 2013 рік – на 11,1%) – до 1 520,8 млрд. грн. за рахунок зростання активів в іноземній валюті на 32,7%. Питома вага активів в іноземній валюті в загальних активах збільшилася до 44,7% на 01.01.2015 р. порівняно з 36,4% на 01.01.2014. Водночас загальні активи в національній валюті скоротились на 6,2% (на 55,5 млрд. грн.) – до 840,6 млрд. грн. Активи банківського сектору зросли на 3,0% – до 1 316,9 млрд. грн. (за 2013 рік – на 13,4%) [56].

Основною складовою зростання заборгованості за кредитами протягом року були кредити, надані суб'єктам господарювання та небанківським фінансовим установам. Їхні залишки збільшилися за рік на 14,7% (на 103,1 млрд. грн.) – до 802,6 млрд. грн. Зростання загального обсягу кредитів, наданих в економіку, відбулося за рахунок збільшення кредитів в іноземній валюті, викликане зміною обмінного курсу гривні. Їхній обсяг збільшився на 58,4% (на 142,1 млрд. грн.) – до 385,3 млрд. грн., а обсяг кредитів, наданих у національній валюті, скоротився на 8,5% (на 39,0 млрд. грн.) – до 417,3 млрд. грн.

Негативні тенденції у банківській системі, розпочаті у 2014 р., продовжували зберігатися і упродовж 2015 року. Основними системними ризиками, реалізація яких негативно вплинула на діяльність банків, були: погіршення платоспроможності позичальників через зменшення доходів населення та збиткову діяльність багатьох підприємств; звуження ресурсної бази банків через значний вплив депозитів протягом 2014–2015 років; незахищеність прав кредиторів; геополітичні ризики, пов'язані з анексією Криму та військовими діями на сході України.

Станом на 01 січня 2016 року ліцензію НБУ на здійснення банківської

діяльності мали 120 банківських установ, з яких функціонували 117 установ (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні показники діяльності банків за 2015 р. [56]

Показники		млн. грн. 01.01.2016
1.	Кількість діючих банків	117
1.1.	з них: з іноземним капіталом	41
1.1.1.	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	43,3
I	Активи банків	1254385
1.	Готівкові кошти та банківські метали	34353
2.	Кошти в НБУ	27392
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	129512
4.	Кредити надані	965093
4.1.	кредити, надані суб'єктам господарювання	785918
4.2.	кредити, надані фізичним особам	152371
5.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	22,1
6.	Вкладення в цінні папери	198841
7.	Резерви за активними операціями банків	321303
II	Пасиви	1254385
1.	Капітал	103713
1.1.	з нього: статутний капітал	206387
2.	Зобов'язання банків	1150672
2.1.	кошти суб'єктів господарювання	317626
2.2.	кошти фізичних осіб	389060
	<i>Довідково:</i>	
1.	Регулятивний капітал	130974
2.	Доходи	199193
3.	Витрати	265793
4.	Результати діяльності	-66600

Протягом 2015 року Національний банк України: – прийняв рішення про віднесення 59 банків до категорій проблемних та неплатоспроможних; – відкликав ліцензію на здійснення банківської діяльності та ініціював процедуру ліквідації 43 банків, прийняв рішення про ліквідацію двох банків, банківську ліцензію яких відкликано у 2014 році [53]. Головною причиною цих рішень було здійснення банками ризикової діяльності, яка суперечила вимогам законодавства.

Суттєво зросла частка державних банків та банків з іноземним капіталом: станом на початок 2016 року частка держави у статутному капіталі платоспроможних банків становила 37,9%, а частка іноземного капіталу – 39,4%. Частка активів найбільших п'яти банків зросла до 54% наприкінці 2015 року порівняно з 45% у 2014 році. Збільшилась і концентрація за коштами фізичних осіб – 62%, що пов'язано як із виведеннями багатьох банків із ринку, так і збільшенням довіри вкладників до великих банків.

Кредитна активність банків протягом 2015 року залишалася низькою. Через зменшення ресурсної бази, погіршення платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників банки скоротили кредитування як бізнесу, так і громадян.

Залишки за кредитами (без нарахованих відсотків) платоспроможних банків у національній валюті скоротилися на 875 млн. грн., а в іноземній – на 2,6 млрд. дол. Через високі ризики неповернення кредитів і значний накопичений портфель проблемної заборгованості в 2015 році банки переважно фокусувалися на: реструктуризації боргів (через продовження термінів кредитів, перегляд процентної ставки тощо); збереженні конструктивних відносин з наявними кредитоспроможними позичальниками; переуступленні та продажі проблемних активів [53].

Якість активів банків у 2015 році суттєво погіршилася. Питома вага негативно класифікованої заборгованості в кредитному портфелі діючих банків станом на 01.01.2016 становила 28,2%, або 365,6 млрд. грн. (порівняно з 18,4% та 197,5 млрд. грн. роком раніше). Найбільшою мірою погіршилася якість кредитів в іноземній валюті – зростання обсягів проблемної заборгованості становило 3,8 млрд. доларів.

Беручи до уваги скорочення кредитування, банки переважно вкладали вільні кошти в депозитні сертифікати Національного банку. Залишки коштів, розміщених у депозитні сертифікати за 2015 рік збільшилися майже вдвічі, до 89,8 млрд. грн. станом на кінець 2015 року.

Основним джерелом доходів залишаються кошти клієнтів: клієнтський

депозитний портфель становив 64% зобов'язань, у тому числі кошти фізичних осіб – 33,8% (389 млрд. грн.), кошти юридичних осіб – 30,2% (348 млрд. грн.) [2]. Такий високий рівень питомої ваги коштів юридичних та фізичних осіб зумовлений обмеженістю доступу банків до інших джерел фінансування – зокрема зовнішніх боргових ринків.

Після тривалого періоду депозити фізичних осіб у національній валюті відновили зростання з квітня 2015 року (без урахування неплатоспроможних банків) і на кінець року їх обсяг перевищив докризовий рівень. Водночас вкладення населення в іноземній валюті скорочувалися до грудня 2015 року, а в цілому їх вплив протягом року становив 2,3 млрд. дол. в еквіваленті (без урахування банків, визнаних неплатоспроможними).

У 2015 році банківська система отримала 199,2 млрд. грн. доходів, що на 33,2 млрд. грн. більше, ніж у 2014 році. Основною статтею доходів (67,8%) залишаються процентні доходи. В умовах звуженого кредитування у 2015 році банки розширили спектр послуг та активізували здійснення банківських операцій, що генерують комісійний дохід. За 2015 рік комісійні доходи збільшилися на 30,3%, а їх частка в загальних доходах становила 14,3%. Дохід від торговельних операцій порівняно з 2014 роком збільшився на 70,5% – до 21,5 млрд. грн., що відбулося за рахунок прибутку від торговельних операцій з похідними фінансовими інструментами (зростання на 15,7 млрд. грн.) [53].

За підсумками 2015 року діючі банки України отримали сукупний збиток 66,6 млрд. грн. Основною причиною збитків стало суттєве зростання відрахувань у резерви, які порівняно з 2014 роком зросли у півтора рази і становили 114,5 млрд. грн. (43,1% від усіх витрат) протягом 2015 року.

З 2016 року всі українські банки розподіляють за новими критеріями на чотири групи. Їх визначив Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем [8].

Відповідно, банки розподілені на наступні групи:

- Банки з державною часткою (в яких держава володіє часткою понад 75%);
- Банки іноземних банківських груп (банки, власниками контрольних

пакетів акцій в яких є іноземні банківські установи);

- Група I (банки, частка активів яких більше 0,5% активів банківської системи);

- Група II (банки, частка активів яких менше 0,5% активів банківської системи) [8].

Національний банк України з 2016 року даний розподіл використовує для представлення результатів аналізу діяльності банківської системи.

Протягом 2016 р. 15 банків було оголошено неплатоспроможними, з них 4 через непрозору структуру власності, 2 (найбільші банки серед виведених) – через невиконання програм докапіталізації. Акціонери ще двох банків прийняли рішення про початок ліквідації установ [2]. Станом на 01.10.2016 р. у банківській системі функціонувало 100 банків. Основні показники діяльності банків України у 2016 році подано у табл. 2.3.

Внаслідок значних обсягів докапіталізації ряду банківських установ в структурі власності БСУ відбувались деякі перегрупування. Станом на 01.07.2016р. структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 35%, банки іноземних банківських груп – 34%, державні банки – 31% [56].

За підсумками 9 місяців 2016 року чисті активи банківської системи України дещо збільшилися. Їх обсяг станом на 01.10.2016 р. відповідав 1275943 млн. грн. проти 1254385 млн. грн. на початок року.

Кредитування залишалося стриманим через збереження високих кредитних ризиків, низьку платоспроможність позичальників та усе ще жорсткі умови кредитування. Банки спрямовували ліквідність переважно на купівлю державних цінних паперів: портфель ОВДП з початку року зріс на 68.8 млрд. грн. Значно зменшилися вкладення банків у депозитні сертифікати Національного банку України (-56 млрд. грн. з початку року). Сукупна частка вкладень в ОВДП та депозитні сертифікати, міжбанківських кредитів та коррахунків в НБУ на початок вересня перевищила 25% активів банків. Заявлена банками частка проблемних

кредитів протягом періоду зросла та становила 30.6% на 01.09.16.

Таблиця 2.3

Основні показники діяльності банків у 2016 р. [56]

Показники		млн. грн.	
		01.01.2016	01.10.2016
1.	Кількість діючих банків	117	100
1.1.	з них: з іноземним капіталом	41	40
1.1.1.	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17
2.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	43,3	56,0
I	Активи банків	1254385	1275943
1.	Готівкові кошти та банківські метали	34353	30036
2.	Кошти в НБУ	27392	44036
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	129512	138118
4.	Кредити надані	965093	943062
4.1.	кредити, надані суб'єктам господарювання	785918	775694
4.2.	кредити, надані фізичним особам	152371	139640
5.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	22,1	25,3
6.	Вкладення в цінні папери	198841	215675
7.	Резерви за активними операціями банків	321303	331360
II	Пасиви	1254385	1275943
1.	Капітал	103713	151049
1.1.	з нього: статутний капітал	206387	264343
2.	Зобов'язання банків	1150672	1124894
2.1.	кошти суб'єктів господарювання	317626	348882
2.2.	кошти фізичних осіб	389060	410595
	<i>Довідково:</i>		
1.	Регулятивний капітал	130974	140974
2.	Доходи	199193	140133
3.	Витрати	265793	151760
4.	Результати діяльності	-66600	-11627

Протягом 2016 року обсяг кредитного портфелю скоротився на 5,9% (16385 млн. грн.) та станом на 01.10.2016 р. склав 943062 млн. грн. З початку 2016 року клієнтський портфель демонстрував позитивну динаміку протягом січня та лютого, склавши 1 022355 млн. грн. станом на 01.03. 2016 р. (рис. 2.1).

З огляду на девальвацію національної валюти та враховуючи суттєву частку валютних кредитів в клієнтському кредитному портфелі банків, обсяг

простроченої заборгованості протягом 2016 року збільшився на 3,2% та станом на 01.10.2016 р. відповідав 25,3%.

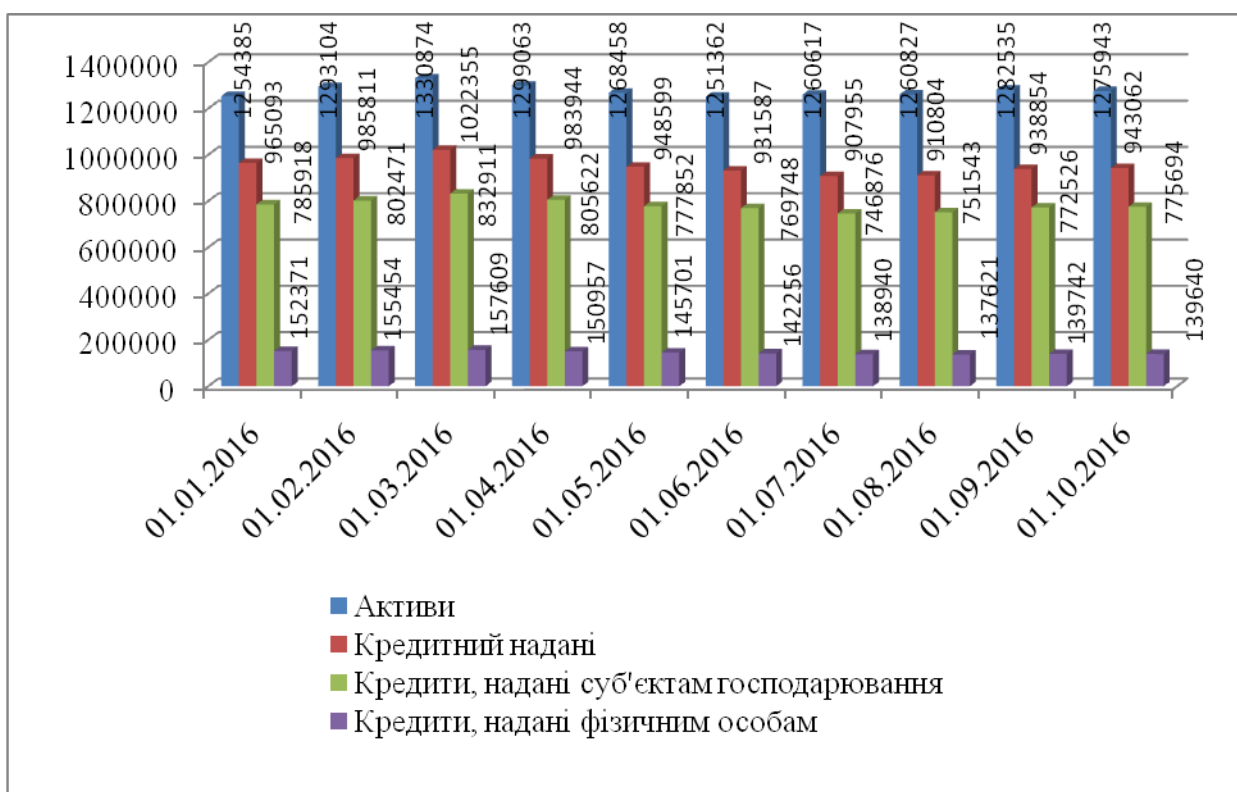

Рис. 2.1. Динаміка активів банків України [56]

Протягом 2016 року відбулось скорочення обсягу кредитів, наданих як юридичним, так і фізичним особам. Так, станом на 01.10.2016 р. кредити фізичним особам відповідали сукупно 139640 млн. грн., для юридичних осіб цей показник складав 775694 млн. грн. (проти 152371 млн. грн. і 785918 млн. грн. на початок 2016 року) [2].

Незважаючи на суттєвий вплив коштів протягом 2016 р. депозити фізичних осіб продовжували займати більшу частку в структурі зобов'язань (36,5%). Однак за 2016 рік помітним є тенденція до зниження коштів на рахунках як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Таке зменшення відбулося на фоні недовіри до банківської системи.

Станом на 01.10. 2016 р. зобов'язання банків становили 1124894 млн. грн. Динаміка та структура зобов'язань банківської системи подана на рис. 2.2.

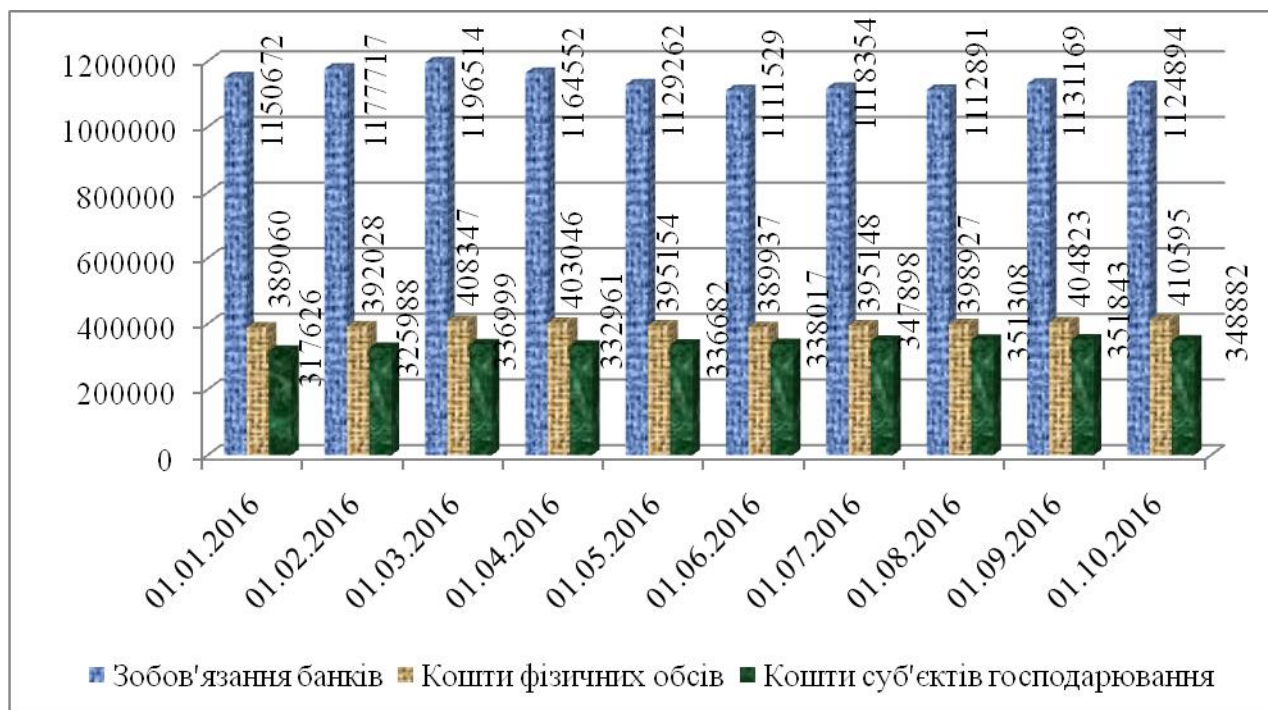

Рис. 2.2. Динаміка та структура зобов'язань банків [56]

З огляду на значні обсяги докапіталізації ряду банківських установ та виключення з порядку розрахунку статистичних показників НБУ банків, що визнано неплатоспроможними, обсяг власного капіталу банківської системи протягом 2016 року збільшився на 47336 млн. грн. та станом на 01.10. 2016 р. склав 151049 млн. грн.

За дев'ять місяців 2016 року загальний збиток діючих банків скоротився у 4,4 разу порівняно з аналогічним періодом 2015 року та становить 11627 млн. грн. На 01.10. 2015 року збиток банків становив 51146 млн. грн.

Зниження обсягу збитків відбулося за рахунок скорочення відрахувань у резерви на можливі втрати від активних операцій на 58,6%. Тим не менше, обсяг відрахувань становить за 9 місяців 2016 року 37510 млн. грн. та залишається найсуттєвішим фактором формування негативного фінансового результату в цілому по системі.

Серед інших важливих факторів, що вплинули на формування збитків, – ріст адміністративних затрат, значне зниження чистого процентного доходу.

Чистий процентний дохід на 01.10. 2016 року становив 32743 млн. грн., що майже на 14,3% менше рівня на 1 жовтня минулого року. Негативна динаміка

пояснюється зменшенням процентних доходів, що зумовлене скороченням кредитних портфелів банків, а також ростом процентних витрат.

Чистий комісійний дохід на звітну дату становив 18234 млн. грн., що на 12,8% більше, ніж станом на 1 жовтня 2015 року.

В цілому доходи банків за січень-вересень 2016 року порівняно з аналогічним періодом 2015 року були меншими на 4,4% та становили 140133 млн. грн., витрати – на 23,2% і становили 151760 млн. грн. [56].

Негативні тенденції останніх років, пов'язані із відтоком коштів із депозитів, нарощуванням частки проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля, переоцінкою активів і пасивів у зв'язку із девальвацією національної валюти, є факторами, що призводять до зростання збитковості банківських установ. Таким чином, проведений аналіз фінансових результатів діяльності банків свідчить про недостатній розвиток банківської системи України впродовж 2014-2016 рр.

В цілому банківська система України спрямовувала зусилля на зміцнення своєї фінансової стійкості та надійності за рахунок підвищення рівня капіталізації, зміцнення стабільності ресурсної бази шляхом збільшення частки довгострокових залучених коштів, формування резервів за активними операціями, зменшення обсягів проблемних кредитів та ризикованості банківських операцій.

На нашу думку, для поліпшення фінансового стану та сприяння подальшому розвитку банків України необхідно: нарощувати регулятивний капітал шляхом збільшення статутного капіталу та зниження рівня ризикованості активних операцій; поліпшити якість активів за рахунок збільшення робочих активів; проводити більш виважену процентну політику у поєднанні зі збалансованістю термінів повернення активів та зобов'язань; розширити спектр банківських операцій, покращити ефективність стратегічного фінансового прогнозування.

2.2. Порівняльний аналіз методик рейтингової оцінки діяльності банків національними рейтинговими агентствами

Стан фінансового сектору у більшості випадків є індикатором загального стану економіки країни. З огляду на це необхідність рейтингового оцінювання банків не викликає сумнівів ні у аналітиків-практиків, ні у науковців, ні у регуляторів фінансового ринку – Національного банку України, Міністерства фінансів. З метою регулювання рейтингового оцінювання (внутрішнього та зовнішнього) регулятивними органами було сформовано та прийнято ряд нормативно-правових актів, переважна більшість з яких адаптована до вимог європейської та світової фінансової спільноти.

Разом з тим, в окремих випадках спостерігається уникнення рейтингування суб'єктами банківської діяльності, обумовленні головним чином спрямованістю окремих банків на діяльність в межах групи, до якої вони входять. За таких умов необхідність отримання кредитного рейтингу зводиться до мінімальної. Однак такі банки є частиною загальної банківської системи і можуть впливати на стан фінансового сектору економіки в цілому. Тому для цілей рейтингування банків необхідно створити методіку, за допомогою якої можливим було б отримання порівняльних рейтингових оцінок для будь-якого банку, без залучення уповноважених рейтингових агенцій [83, с. 46].

Питаннями рейтингування банків у вітчизняній практиці займаються в основному міжнародні та національні рейтингові агентства. Однак, у відкритому доступі не було виявлено жодної інтегральної математичної чи скорингової моделі, що використовується під час рейтингового оцінювання. Методики вітчизняних і західних банків переважно є закритими і класифікуються як службова інформація. Відображаються лише загальні підходи [17].

В нашому дослідженні вагомим питанням є визначення рівня охоплення кредитними рейтингами українських банків на основі відкритої інформації Інтернет-порталів вітчизняних та міжнародних рейтингових агентств.

Український ринок рейтингових послуг перенасичений рейтинговими агенціями національного походження. Так, до квітня 2010 р. існувало тільки одне

уповноважене рейтингове агентство – «Кредит-Рейтинг». На кінець 2015 р. таких агентств налічувалося уже 5 одиниць.

Крім того, починаючи з 2006 р. на національному ринку діють три міжнародні рейтингові агентства: Fitch Ratings (Великобританія, Сполучені Штати Америки) [93], Moody's Investors Service (Сполучені Штати Америки) [94], Standard and Poor's (Сполучені Штати Америки) [95].

Серед національних рейтингових агентств, котрі мають уповноважений статус НКЦПФР виділяють: Національне рейтингове агентство «Рюрік», «ІВІ-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «Кредит-Рейтинг» та Рейтингове агентство «Стандарт-Рейтинг».

Розглянемо більш детально умови функціонування та здійснення рейтингового оцінювання діяльності банків національними рейтинговими агентствами.

«ІВІ-Рейтинг» було засновано 7 лютого 2005 року. За п'ять років роботи в якості незалежного рейтингового агентства, до отримання статусу уповноваженого в 2010 році. Відповідно до Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, дане агентство у 2010 р. отримало Свідоцтво про внесення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств [73].

Рейтингове агентство здійснює оцінку кредитного портфеля банків, що полягає у систематичному вивченні та спостереженні за кредитною діяльністю установи, та дозволяє оцінити склад і якість кредитів у динаміці, в порівнянні зі середньобанківськими показниками. Оцінка проводиться на основі Методології якості кредитного портфеля, розробленої рейтинговим агентством з використанням досвіду банків, міжнародних агентств. Отримана оцінка на основі проведеного аналізу може бути підставою для прийняття стратегічних рішень в частині перспектив розвитку банківської установи, а також дозволяє отримати орієнтири умов угод, що стосуються продажу портфеля проблемної заборгованості або передачі його на агентське обслуговування колекторської компанії.

Окрім здійснення оцінки кредитного портфеля, рейтингове агентство

проводить рейтинг надійності банківських вкладів. Рейтингова шкала надійності банківських вкладів подана у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Рейтингова шкала надійності банківських вкладів РА «ІВІ-Рейтинг» [73]

Рівень рейтингу надійності банківського вкладу	Характеристика рівня рейтингу
«6» Виняткова надійність	Фінансова установа надійна, вчасно розраховується за своїми зобов'язаннями відповідно до чинного законодавства, в тому числі вимог НБУ, має бездоганну репутацію. Імовірність виникнення проблем зі своєчасним поверненням вкладу виключно низька, оскільки фінансова установа практично не залежить від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.
«5» Відмінна надійність	Фінансова установа надійна, вчасно розраховується за своїми зобов'язаннями відповідно до чинного законодавства, в тому числі вимог НБУ, має добру репутацію. Імовірність виникнення проблем зі своєчасним поверненням вкладу низька, оскільки фінансова установа малочутлива до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.
«4» Висока надійність	Фінансова установа надійна, вчасно розраховується за своїми зобов'язаннями відповідно до чинного законодавства, в тому числі вимог НБУ. Імовірність виникнення проблем зі своєчасним поверненням вкладу невисока, хоча і існує певна залежність від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.
«3» Помірна надійність	Фінансова установа характеризується недостатньою надійністю. Імовірність виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладів обумовлено її суттєвою чутливістю до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів та небездоганною репутацією.
«2» Низька надійність	Надійність фінансової установи перебуває на низькому рівні. Імовірність виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладів висока, у зв'язку з підвищеною чутливістю до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Репутація фінансової установи сумнівна.
«1» Наднизька надійність	Фінансова установа знаходиться на стадії банкрутства. Повернення вкладів можливе за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів.

Наявність рейтингу надійності банківських вкладів дозволяє банку виділити себе серед інших банківських установ, при цьому, не розкриваючи громадськості конфіденційної інформації, створити позитивний імідж на ринку, а також

продемонструвати потенційним та існуючим клієнтам свою відкритість і лояльність. З метою забезпечення актуальності рейтингу надійності банківських вкладів, агентство з наступного дня після його визначення починає процедуру моніторингу діяльності банку, періодично оновлюючи результати присвоєного раніше рейтингу. Плановий перегляд рейтингу відбувається раз на квартал. Така процедура моніторингу дозволяє користувачам рейтингу надійності банківських вкладів залишатися обізнаними щодо рівня надійності банківської установи.

Рейтинговим агентством «ІВІ-Рейтинг» проведено огляд банківської системи за I півріччя 2016 р. та визначено основні тенденції розвитку та проблеми в даній галузі. Зокрема зазначено, що «Банківський сектор України поступово відновлює потенціал, незважаючи на збереження високих ризиків. Ситуація для розвитку банківської системи в аналізованому періоді була не самою сприятливою, незважаючи на поступове пом'якшення грошово-кредитної і валютної політики. Регулятор продовжував тиснути на банки з метою поліпшення норм корпоративного управління (в т. ч. в частині ідентифікації бенефіціарів та операцій з пов'язаними особами), а високі вимоги до капіталу змушують власників невеликих установ шукати джерела додаткового фондування. При цьому, низький платоспроможний попит на банківські кредити, нестабільне операційне середовище і обмежена ресурсна база на внутрішньому ринку стримували можливості розвитку установ [9].

Якість кредитних портфелів і внутрішньої депозитної бази все ще залишається слабкою, хоча багато установ приймають зусилля для поліпшення власного кредитно-інвестиційного потенціалу та оптимізації структури балансу. Ліквідність більшості установ залишається достатньою, зважаючи на значний обсяг інвестування в високонадійні інструменти. У той же час, зниження прибутковості депозитних сертифікатів і ОВДП стимулює інтерес банків до кредитування реального сектора, а здешевлення депозитів клієнтів дозволить банкам поліпшити привабливість власних кредитних продуктів при збереженні помірних показників маржі і спреду.

ІВІ-Rating не виключає подальшого скорочення кількості банків з огляду на

жорсткі вимоги до капіталу і неможливість окремих установ знайти достатні компенсатори ризиків, що виявлені в результаті стрес-тестів. У той же час, наразі більшість установ є більш стійкими до економічних шоків, ніж раніше [9].

Предметом діяльності НРА «Рюрік» згідно Статуту є рейтингування (визначення кредитних рейтингів позичальників та їхніх окремих боргових інструментів) та надання інформаційно-аналітичних і консультаційних послуг у сфері рейтингування [70].

Місія НРА «Рюрік» – сприяти розвитку в Україні цивілізованого, активного, високоліквідного, прозорого ринку цінних паперів, шляхом надання продуктів і послуг, спрямованих на підвищення ефективності функціонування його інфраструктурних механізмів та зростання рівня інформованості і компетентності його професійних учасників [70].

Основні принципи роботи: незалежність, об'єктивність, професіоналізм. НРА «Рюрік» – абсолютно незалежна компанія, що не пов'язана з жодним професійним учасником фінансового ринку і не має власних комерційних інтересів на ринку.

До основних переваг діяльності НРА «Рюрік» можна віднести:

1) Створення власної публічної рейтингової історії, дозволить покращити діловий імідж та підвищити інвестиційну привабливість Вашої компанії при збереженні конфіденційності комерційної інформації. НРА «Рюрік» пропонує послуги з проведення повномасштабної PR-акції з приводу присвоєння кредитного рейтингу, з метою привертання уваги широкого кола потенційних інвесторів та ділових партнерів.

2) Проходження процедури рейтингування дозволяє представити дані про компанію на рівні міжнародних стандартів розкриття інформації. НРА «Рюрік» пропонує консультаційні послуги з питань вдосконалення розкриття фінансової звітності компанії в аспекті потенційних можливостей співпраці з зарубіжними партнерами [28].

3) В результаті рейтингового дослідження керівництво та власники компанії отримують незалежну кваліфіковану експертну оцінку власної поточної

фінансово-господарської діяльності та висновки щодо перспектив розвитку компанії. НРА «Рюрік» пропонує консультаційні послуги з питань стратегічного та фінансового менеджменту з метою налагодження бізнес-процесів у Вашій компанії [70].

4) Проходження процедури рейтингування – це значний практичний досвід у галузі фінансового аналізу та оцінки ризиків для фахівців компанії. НРА «Рюрік» пропонує корпоративні тренінги з навчання та підвищення кваліфікації фінансового персоналу за напрямками: фінансовий, інвестиційний та ризик-менеджмент; фінансовий та кредитний аналіз; оцінка бізнесу та цінних паперів .

З метою визначення кредитного рейтингу НРА «Рюрік» здійснює всебічний, комплексний кредитний аналіз, що передбачає дослідження цілої системи якісних та кількісних характеристик об'єкту рейтингування. Для проведення такого аналізу Агентство використовує власну авторську методологію рейтингування, яка розроблена з урахуванням специфічних властивостей різних видів та типів позичальників та їх боргових інструментів [45].

Процедура присвоєння рейтингової оцінки містить такі основні етапи:

- 1) Укладання договору про визначення кредитного рейтингу.
- 2) Формування аналітичної групи.
- 3) Збір інформації.
- 4) Аналіз даних.
- 5) Уточнення результатів аналізу.
- 6) Визначення рейтингової оцінки.
- 7) Контроль результатів рейтингування клієнтом.
- 8) Розповсюдження інформації щодо визначеного кредитного рейтингу [45].

В процесі визначення рейтингової оцінок для комерційного банку проводиться загальний аналіз стану банківської системи. Окрім цього проводиться оцінка позицій банку за основними показниками. Основними напрямками за якими відбувається аналіз є:

- Інституційна структура банківської системи;
- Активи банківських установ;

- Зобов'язання комерційних банків;
- Капітал банків;
- Фінансові результати діяльності;
- Місце банківської установи на ринку.

До основних коефіцієнтів на основі яких визначається якість активів рейтингове агентство відносить: коефіцієнт використання потужностей; питома вага дохідних активів у сукупних активах; відношення дохідних активів до платних ресурсів; коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень [45]. Отримані значення підлягають порівнянню з середніми показниками в цілому .

Серед коефіцієнтів при визначенні якості зобов'язань слід виділити: показники структури зобов'язань; показники структури зобов'язань за строковістю. Дані коефіцієнти також порівнюються з середніми значеннями показників загалом по системі.

З метою оцінки власного капіталу використовують наступні коефіцієнти: коефіцієнт фінансової стійкості; коефіцієнт фінансової незалежності; захищеність залучених коштів власними коштами; захищеність капіталу [45].

Щодо аналізу ефективності діяльності банківської установи використовують: показник рентабельності активів (ROA); рентабельність капіталу (ROE); коефіцієнт ефективності використання залучених коштів; співвідношення процентних доходів та витрат; чиста процентна маржа.

На основі офіційних статистичних даних НБУ НРА «Рюрік» визначило інтегральний довгостроковий кредитний рейтинг (ІДКР) банківської системи України за підсумками II кварталу 2016 року.

У результаті розрахунків, здійснених відповідно до авторської методики НРА «Рюрік», значення ІДКР банківської системи України у бальному вимірі належить проміжку (17,09; 18,19) та складає 17,81. При переведенні в Національну рейтингову шкалу: значення 17,09 відповідає рівню рейтингу uaBBB; значення 17,81 – рівню рейтингу uaBBB+; значення 18,19 – рівню рейтингу uaBBB+. Таким чином, інтегральний довгостроковий кредитний рейтинг банківської системи України знаходиться на рівні uaBBB+ інвестиційної категорії

[21]. При цьому мінімально можливий ІДКР банківської системи України знаходиться на рівні uaBBB інвестиційної категорії, максимально можливий ІДКР банківської системи України – на рівні uaBBB+ інвестиційної категорії. Рівні кредитних рейтингів за Національною рейтинговою шкалою в балах подані у додатку Е.

Найбільше (21,69% від загальної кількості) кредитних рейтингів, присвоєних українським банкам національними та міжнародними агентствами, відповідає значенню 17 балів. Отже, модальне значення довгострокового кредитного рейтингу банківської системи України складає 17 балів, що відповідає кредитному рейтингу рівня uaBBB. Крім того, якщо припустити, що більшість із 29 банків, які не мають довгострокових кредитних рейтингів, зацікавлені в отриманні рейтингу лише інвестиційного рівня, проте не замовляють послуги рейтингування у зв'язку з розумінням низького рівня власної надійності, то можна стверджувати, що у разі присвоєння кредитних рейтингів цим банкам значення інтегрального показника найбільш імовірно зміститься в нижню частину інтервалу.

Для більш детального аналізу чинників, які впливають на загальний рівень кредитоспроможності банківської системи України, доцільно визначити ІДКР за I-IV групами банків відповідно до класифікації НБУ.

ІДКР I групи банків (банки з державною часткою). Розрахунки для визначення ІДКР I групи банків наведено в додатку Ж. У зв'язку з тим, що «Ощадбанк» станом на 01.07.2016 р. мав довгострокові кредитні рейтинги одночасно від двох міжнародних агентств, при розрахунку ІДКР використовувався нижчий з двох рейтингів (uaССС від Moody's). У результаті ІДКР I групи банків складає 15,21. При переведенні в Національну рейтингову шкалу (НРШ) значення 15,21 відповідає рівню рейтингу uaBB+ [21]. Таким чином, ІДКР I групи банків знаходиться на рівні uaBB+ спекулятивної категорії.

ІДКР II групи банків (банки іноземних банківських груп). Розрахунки для визначення ІДКР II групи банків наведено в додатку Ж. Значення ІДКР II групи банків у бальному вимірі складає 19,27. При переведенні в НРШ значення 19,27

відповідає рівню рейтингу uaA- [21]. Таким чином, ІДКР II групи банків знаходиться на рівні uaA- інвестиційної категорії.

ІДКР III групи банків (частка активів – більше 0,5% активів банківської системи). Розрахунки для визначення ІДКР III групи банків наведено в додатку Ж. Усі банки III групи станом на 01.07.2016 р. мали довгостроковий кредитний рейтинг, значення ІДКР для банків III групи складало 18,86. При переведенні в НРШ значення 18,86 відповідає рівню рейтингу uaA- [21]. Таким чином, ІДКР III групи банків знаходиться на рівні uaA- інвестиційної категорії.

ІДКР IV групи банків (частка активів – менше 0,5% активів банківської системи). Розрахунки для визначення ІДКР IV групи банків наведено в додатку Ж. Значення ІДКР IV групи банків у бальному вимірі складає 18,60. При переведенні в НРШ значення 18,60 відповідає рівню рейтингу uaA- [21]. Таким чином, ІДКР IV групи банків знаходиться на рівні uaA- інвестиційної категорії.

Підвищення рівня ІДКР БСУ в період з 01.10.2015 р. – 01.04.2016 р. відбулось за рахунок подальшого виведення з ринку великої кількості банків з українським капіталом та дій міжнародного агентства Moody's, яке в листопаді 2015 року підвищило кредитні рейтинги за національною шкалою Ощадбанку (до uaCCC з uaCC), Промінвестбанку (до uaCCC з uaCCC-), Сбербанку (до uaB з uaB-), Райффайзен банку «Аваль» (до uaB з uaB-) та банку «Південний» (до uaB з uaCCC-). У II кварталі 2016 року суттєвих змін, які б спричинили зміну рівня інтегрального рейтингу, не відбулось. Якщо за старою класифікацією банків (за обсягом активів) найбільший вплив на кредитоспроможність системи мали банки I групи, то станом на 01.07.2016 р. вплив трьох перших груп був приблизно однаковим. При цьому найвищою кредитоспроможністю характеризувались банки з іноземним капіталом, які за необхідності можуть отримувати фіндування материнських структур [21].

В цілому, протягом 2014 року – II кварталу 2016 року кількість банків, які мають довгостроковий кредитний рейтинг позичальника, зменшилась зі 117 до 72 установ. Така динаміка обумовлена, в першу чергу, запровадженням тимчасової адміністрації до більше ніж 70 українських банків (з початку 2014 р.).

Наступним рейтинговим агентством є Агентство «Кредит-Рейтинг». До основних видів послуг даного агентства відносять:

- визначення кредитних рейтингів підприємствам, банкам, страховим компаніям, органам місцевого самоврядування за Національною рейтинговою шкалою, спеціально розробленою для оцінки рівня кредитного ризику в умовах українського ринку;
- визначення кредитних рейтингів окремим борговим зобов'язанням позичальника (облігаціям, позикам) за національною шкалою;
- рейтинги корпоративного управління як незалежна оцінка рейтингового агентства відносно існуючої системи корпоративного управління компанії.
- рейтинги надійності депозитів, які представляють незалежну оцінку агентства про здатність банку своєчасно та у повному обсязі виконати прийняті на себе зобов'язання повернути банківські вклади протягом найближчих 12 місяців.
- рейтинги надійності страхових компаній було розроблено спеціально для користувачів страхових послуг з наміром покращити їх поінформованість щодо надійності страховиків [22].

Серед основних послуг агентства «Кредит-Рейтинг» є рейтинги надійності депозитів банків. Рейтинг надійності вкладу визначається банку за спеціально розробленою агентством рейтинговою шкалою й характеризує рівень відносної надійності депозиту в цьому банку порівняно з вкладами в інші українські банки.

Рейтинг надійності банківського вкладу (депозиту) характеризує незалежну думку компанії «Кредит-Рейтинг» про можливість банку вчасно й у повному обсязі виконати взяті на себе зобов'язання щодо повернення банківських вкладів протягом найближчих 12 місяців [22].

Цей вид рейтингу був розроблений з метою захисту вкладників і підвищення їх інформованості щодо надійності банківських установ. Результатом визначення такого рейтингу є незалежна оцінка ризику виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладу (у випадку введення регуляторних обмежень на дострокове повернення банківських вкладів, своєчасним поверненням вкладу вважається повернення після закінчення терміну дії договору).

На відміну від загального кредитного рейтингу банку, рейтинг надійності банківського вкладу (депозиту) враховує черговість і пріоритетність виконання зобов'язань банківською установою. Рейтинг банківського вкладу корелює з рейтингом фінансової установи, але визначається за окремою шкалою, за якою порівнюються виключно банківські установи. Шкала рейтингів надійності банківських вкладів рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» подана у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Шкала рейтингів надійності банківських вкладів [22]

Рівень рейтингу надійності банківського вкладу	Характеристика рівня рейтингу
<p style="text-align: center;">5</p> <p>Найвища надійність</p>	Банк надійний, мінімально чутливий до впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних факторів. Імовірність виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладу дуже низька.
<p style="text-align: center;">4</p> <p>Висока надійність</p>	Банк достатньо надійний, але більш чутливий до впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних чинників, ніж банк з рейтингом "5". Імовірність виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладу невелика.
<p style="text-align: center;">3</p> <p>Середня надійність</p>	Надійність банку перебуває на середньому рівні. В результаті впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних чинників можливе виникнення проблем із своєчасним поверненням депозитних вкладів.
<p style="text-align: center;">2</p> <p>Невисока надійність</p>	Надійність банку перебуває на низькому рівні. В результаті впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних факторів існує висока ймовірність виникнення проблем з поверненням депозитних вкладів.
<p style="text-align: center;">1</p> <p>Низька надійність</p>	У банку існують серйозні проблеми. Повернення депозитних вкладів малоімовірне.

Рейтинги надійності банківських вкладів дозволяють потенційним вкладникам здійснити відбір найнадійніших банків і прийняти рішення щодо доцільності розміщення коштів у банку, або у випадку закінчення терміну дії депозитного договору – доцільності його пролонгації [62].

Рейтинг надійності банківського вкладу (депозиту) ґрунтується на інформації, надаваної банком, який пройшов процедуру визначення кредитного рейтингу банку, а також на іншій інформації, що є в розпорядженні рейтингового агентства, і вважається надійною.

Під час визначення рейтингу надійності банківського вкладу агентство «Кредит-Рейтинг» використовує систему власних критеріїв. Аналізується низка якісних і кількісних показників та їхній взаємний вплив один на одного [62].

Набір критеріїв спрямований на оцінку надійності вкладів у короткостроковому періоді, тому проводиться постійне оновлення рейтингів.

Основними критеріями під час визначення рейтингу надійності банківського вкладу є:

- ліквідність банку. Характеризує можливості банківської установи розраховуватися за зобов'язаннями, що має велике значення в умовах звуження доступу до позикових ресурсів [22].

- структура, концентрація та стабільність ресурсної бази. Характеризує стабільність пасивної бази банківської установи. При оцінці якості ресурсів враховуються залежність банку від нестабільних пасивів (зокрема ступінь використання ринкового фондування, коштів банків і масового клієнтського сегмента), забезпеченість банку власними пасивами (або легкодоступними ресурсами), залежність від окремих кредиторів, динаміка залучених ресурсів і рівень фактичної фінансової підтримки власниками й/або регулятором [22].

- диверсифікація та якість активів. Характеризує поточну якість доходних активів, потенційний ризик його погіршення й можливий вплив погіршення на стійкість банківської установи. Оцінюються частка й динаміка зміни проблемної заборгованості, рівень її покриття сформованими резервами, а також концентрація вкладень. Від якості активів залежить повне й своєчасне повернення розміщених банком коштів і, як наслідок, ліквідність банку. Диверсифікованість активів знижує ризик одночасного неповернення значних сум. Сформовані резерви створюють «подушку безпеки» у випадку виникнення проблемної заборгованості.

- ефективність діяльності. Характеризує якість управління ресурсами й впливає на достатність генерування грошових потоків для фінансування зобов'язань. Крім того, низька ефективність діяльності банку може стати причиною відмови власників від ведення банківського бізнесу.

- ступінь чутливості банку до виникнення несприятливих економічних або політичних факторів. Цей показник є якісною характеристикою банку. Під час її аналізу розглядається ступінь залежності банку від окремих операцій, ринків, галузей і проводиться аналіз тенденцій і перспектив їхнього розвитку. Аналізується склад акціонерів та інших осіб, зацікавлених у діяльності банку, а також ступінь їхнього впливу на економіку й політику України. Крім того, враховується залежність від бюджетних коштів і всіх форм роботи з державними й муніципальними органами влади, установами та організаціями, а також проводиться оцінка можливих перспектив і ризиків такого співробітництва [22]. Якщо банк залежний від розвитку окремих галузей, у випадку несприятливої зміни тенденцій розвитку цих галузей, зміни можуть негативно вплинути на банк.

- наявність підтримки та можливість залучення ресурсів. Цей аспект аналізується з метою розуміння реальних перспектив банку в одержанні зовнішнього фінансування у разі необхідності підтримки ліквідності.

Рейтингове агентство «Стандарт-Рейтинг» створено в жовтні 2010 року в Україні як дочірня структура європейської рейтингової компанії GPRC «StandardRating» [47].

Присвоєння рейтингів відбувається після укладання та підписання договору із суб'єктом рейтингування. Присвоєний рейтинг діє протягом всього терміну дії договору. По завершенню терміну дії договору рейтинг відкликається. У разі, якщо сторони перервали договір, то при необхідності відновлення рейтингу сторонами підписується новий договір та рейтинг присвоюється заново відповідно до рейтингової процедури.

Методика оцінки кредитного рейтингу банків в РА «Стандарт-Рейтинг» (Україна) заснована на класичних підходах моделі CAMELS, закладених Федеральною резервною системою США в 70-их рр. XX сторіччя, і адаптованої

під сучасні реалії і специфіку України. Аналіз проводиться по 6 групам чинників: (C) – Capital adequacy – достатність капіталу і підтримка акціонерів; (A) – Asset quality – якість активів; (M) – Management – якість управління; (E) – Earnings – прибутковість; (L) – Liquidity – ліквідність; (S) – Share of national market – частка на національному ринку [47].

РА «Стандарт-Рейтинг» не практикує визначення рейтингів надійності депозитів і короткострокових кредитних рейтингів без визначення довгострокових рейтингів, які при аналізі є базовими. Відповідно між шкалами довгострокового та короткострокового кредитного рейтингу, а також рейтингу надійності депозитів є можливість співставлення [47].

Таким чином, використання рейтингового оцінювання національними рейтинговими агентствами дає можливість зміцнити взаємовідносини з усіма типами контрагентів; виділити себе серед інших українських позичальників і привернути увагу інвесторів; створити сприятливу кредитну історію й фінансову репутацію для наступного виходу на ринки капіталу; визначити ключові стратегічні фактори, що впливають на кредитоспроможність позичальника.

2.3. Оцінка внутрішнього рейтингового управління у банківських установах

В сучасних умовах економічне становище обумовлює необхідність вивчення фінансового стану банківських установ. Позитивні результати, отримані в процесі аналізу можуть слугувати гарантією виконання зобов'язань в термін та в повному обсязі. Банківські установи, в силу своєї роботи, найбільше підлягають ретельному оцінюванню. Адже в стійкості та надійності зацікавлені не лише акціонери, але і клієнти, кредитори та вкладники банку.

З метою дослідження діяльності банківських установ та проведення рейтингового оцінювання їх стану, розглянувши методики рейтингування визначимо показники, що найчастіше використовуються для аналізу.

Такі показники сформовано в групи, наведені у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Показники комплексної оцінки діяльності банків [44]

Група	Показник	Формула розрахунку
Показники достатності капіталу	Показник достатності капіталу (ПДК)	ВК/ДА
	Коефіцієнт захищеності капіталу (КЗК)	ЗК/ВК
	Рівень лівериджу (РЛ)	ВК/СЗ
Показники ліквідності	Коефіцієнт миттєвої ліквідності (КМЛ)	ЛА/ЗЗ
	Генеральний коефіцієнт ліквідності (ГКЛ)	$\frac{ЛА + ЗК}{СЗ}$
Показники ділової активності	Коефіцієнт працездатності активів (КПА)	ДА/ЗА
	Рівень проблемних кредитів (РПК)	ПК/ЗА
Показники дохідності та прибутковості	Прибутковість капіталу (ПК)	П/ВК
	Прибутковість активів ПА	П/ДА
	Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку (КФКП)	ВК/СФ
	Співвідношення доходів та витрат (СДВ)	Д/В

У формулах розрахунку використовуються наступні абсолютні параметри: усього власного капіталу (ВК), дохідні активи (ДА), захищений капітал (ЗК), сумарні зобов'язання (СЗ), ліквідні активи (ЛА), зобов'язання до запитання (ЗЗ), загальні активи (ЗА), усього проблемних кредитів (ПК), прибуток (П), статутний фонд (СФ), доходи (Д), витрати (В).

У групі показників достатності капіталу насамперед необхідно розглянути саме показник достатності капіталу, що показує межу захисту кредиторів та вкладників банку від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності, тобто характеризує платоспроможність банку. Цей коефіцієнт розглядається наглядовими органами та аналітиками як один із ключових показників економічного стану банку. Останній показник групи наведений у таблиці – рівень лівериджу, що демонструє ступінь перевищення капіталу банку сумою залучених коштів. Цей коефіцієнт використовувався на Україні для

розрахунку основного оцінного показника достатності капіталу, адже чим більша питома вага залученого капіталу, тим згубнішими можуть виявитися наслідки у випадку виникнення загрозливих обставин і паніки серед клієнтів.

Група показників ліквідності є дуже важливою в процесі управління банківською діяльністю, оскільки ліквідність є основою платоспроможності всіх банківських установ. Ліквідність банківської системи постійно контролюється НБУ за допомогою нормативів, що є особливо важливим в умовах надлишкової ліквідності посткризового періоду. В отриманій системі показників оцінка ліквідності представлена такими коефіцієнтами, як рівень миттєвої ліквідності, що відображає ступінь захищеності банку від ризику одночасної вимоги коштів клієнтів за рахунками до запитання, а також генеральним коефіцієнтом ліквідності, що розкриває здатність банку погасити зобов'язання за рахунок реалізації майна та ліквідних активів.

За рівнем ділової активності діяльність банку можна оцінити за допомогою коефіцієнта працездатності активів, що показує рівень дохідних активів в загальних активах банку [50].

Серед найчастіше уживаних показників прибутковості та дохідності банків необхідно відмітити коефіцієнти прибутковості активів та прибутковості капіталу. Прибутковість активів відбиває ефективність керування банком і використовується в основному для внутрішнього контролю й порівняльного аналізу прибутковості різних банків [68]. Таким чином, показник є дуже ефективним у якості класифікаційної ознаки для формування груп банків. Він характеризує ефективність розміщення банком власних і залучених коштів. Прибутковість капіталу є узагальнюючим показником результативності діяльності власників банку і характеризує здатність банку нарощувати капітал за рахунок прибутку. Ефективність діяльності банку ілюструє коефіцієнт фондової капіталізації прибутку, що також показує здатність банку нарощувати капітал за рахунок прибутку, а не за допомогою додаткової емісії акцій [51]. Важливим показником цієї групи є співвідношення доходів та витрат банку, що використовується для визначення отриманого доходу на 1 грн. витрат, здійснених

банком.

Таким чином, для комплексної оцінки діяльності банків до методики розрахунку додано показник рівня проблемних кредитів, що представляє собою відношення суми проблемних кредитів до загальних активів.

Перераховані показники характеризують не тільки надійність банку, але й ефективність його діяльності. Це є необхідною умовою групування банків за рівнем економічного розвитку, оскільки забезпечений рівень надійності банківської установи не завжди є ознакою достатнього рівня прибутку.

Використовуючи Методику оцінки кредитного рейтингу Рейтингового агентства «Стандарт-Рейтинг» [47] проведемо аналіз діяльності ПАТ «Державний ощадний банк». Ощадбанк очолює топ-20 найбільш надійних банків України за версією журналу «Новое время» та інвестиційної компанії Dragon Capital.

У рейтингу міжнародної аудиторської компанії «Делойт» Ощад входить до ТОП-50 банків Центральної і Східної Європи та є найбільш стійким банком України за версією видання Forbes Україна [66].

1. Аналіз достатності капіталу проводиться за трьома показниками:

- Динаміка регулятивного капіталу банку Н1 по відношенню до мінімального значення встановленого НБУ.
- Достатність регулятивного капіталу Н2.
- Співвідношення між власним капіталом і активами за балансом, згідно з даними, опублікованими НБУ на своєму Інтернет-сайті в розділі «банківський нагляд», або річним (квартальним) звітом банку.

При оцінці Н1, Н2 і співвідношення між балансовими показниками враховується середнє значення даних індикаторів по системі, а також (вибірково у разі потреби) їх критичні значення, виявлені у банків, що знаходяться в стані ліквідації, за 3-4 місяці до дефолту. Статистичний аналіз достатності капіталу подано у табл. 2.7.

Достатність капіталу банку оцінюється по нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2). Інші критерії (динаміка Н1, співвідношення між власним капіталом та активами, якість формування капіталу, структуру капіталу

тощо) беруться до уваги тільки при їх негативний вплив на кредитний ризик банку.

Таблиця 2.7

Аналіз капіталу та його адекватності ПАТ «Ощадбанк» [69]

Показники	Останній звітний період (Т) 01.01.2016	Т-12 місяців 01.01.2015	Зміна	Темп приросту, %
Статутний капітал, млн. грн.	29901,3	18302,4	11598,9	61,2
Емісійні різниці	-	-	-	-
Незареєстровані внески у статутний капітал	-	11598,8	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), млн. грн.	-23203,0	-10933,9	12269,1	47,1
Резерви та інші фонди банку, млн. грн.	269,9	269,9	-	-
Резерв переоцінки, млн. грн.	-210,5	1139,2	-1349,7	-18,5
Власний капітал, млн. грн.	7340,4	19213,5	-11873,1	38,2
Активи, млн. грн.	159133,0	124541,7	34591,3	127,7
Співвідношення між власним капіталом і активами	4,6	15,4	-	-
Регулятивний капітал (Н1)	1593,3	974,4	618,9	-
Загальне значення Н1 по банківській системі	129 816,9	188 948,9	-59122	68,7
Нормативне значення Н1 встановлене НБУ, млн. грн.	500	500	-	-
Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) (не менше 10 %)	11,47	21,7	-	-
Середнє значення Н2 по банківській системі	12,31	15,60	-	-

2. Якість активів аналізується за двома напрямками:

1. Якість кредитного портфеля. Основним показником якості кредитного портфеля є частка негативно класифікованих кредитів в кредитному портфелі банку. До негативно класифікованих кредитів агентство відносить заборгованість по сумнівним і безнадійним кредитам. Аналіз даного показника здійснюється за формою статистичного звіту банку або за кварталним звітом банку. Проводиться аналіз забезпеченості банку резервами, які формуються на відшкодування від можливих втрат за кредитними операціями. Статистичний аналіз якості активів подано у табл. 2.8.

Додатково при аналізі враховуються нормативи НБУ:

- Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);

- Норматив великих кредитних ризиків (Н8);
- Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9).

Таблиця 2.8

Аналіз якості активів банку [69]

Показники	Останній звітний період (Т) 01.01.2016	Т-12 місяців 01.01.2015	Зміна	Темп приросту, %
Заборгованість за кредитними операціями	65687,1	69271,8	-3584,7	-94,8
Кредити, видані суб'єктам господарювання	62740,1	66894,3	-4154,2	-93,7
Кредити видані фізичним особам, млн. грн.	2947,1	2377,4	569,7	-
Норматив Н7 (не більше 25 %)	17,83	15,45	-	-
Середнє значення нормативу Н7 по банківській системі	22,78	22,01	-	-
Норматив Н8 (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	183,51	208,60	-	-
Середнє значення нормативу Н8 по банківській системі	364,14	250,04	-	-
Норматив Н9 (не більше 25 %)	0,83	1,83	-	-
Середнє значення нормативу Н8 по банківській системі	31,19	0,13	-	-
Портфель цінних паперів банку, млн. грн.	47441,8	0	-	-
Торгові цінні папери, млн. грн.	0	0	-	-
Портфель на продаж, млн. грн.	0	39738,9	-	-
Портфель до погашення, млн. грн.	7195,9	0	-	-
Норматив Н11 (не більше 15 %)	-	-	-	-
Середнє значення нормативу Н11 по банківській системі	0,002	0,01	-	-
Норматив Н12 (не більше 60 %)	-	-	-	-
Середнє значення нормативу Н12 по банківській системі	1,10	2,97	-	-

2. Якість портфеля цінних паперів. Якість портфеля цінних паперів оцінюється співвідношенням між негативно класифікованими цінними паперами до загальної вартості портфеля, вибірково аналіз проводиться за статистичною формою (691). У разі виявлення у портфелі банку акцій, або облігацій емітентів яких було визнано фіктивними, або які були визнанні банкрутами такі цінні папери включаються до негативно-класифікованих цінних паперів. Виявлення

таких цінних паперів відбувається через вивчення баз даних власників 10% акцій і більше.

Додатково враховуються нормативи НБУ:

- Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11);
- Норматив загальної суми інвестування (Н12).

3. Якість управління банком вивчається в три етапи:

1. Вивчаються кваліфікація, дані про досвід роботи та вищу освіту ТОП-менеджменту банку на рівні голови правління і ключових заступників голови правління.

2. Вивчається структура персоналу банку в розрізі: досвіду роботи в банківському секторі; наявності освіти і спеціальних сертифікатів; наявності вчених звань і ступенів і т.д.

3. Проводиться оцінка результативності роботи ТОП-менеджменту банку виходячи з фінансових результатів роботи за останні 3 календарні роки в порівнянні з середніми значеннями по ринку.

4. Аналіз дохідності операцій банку проводиться за такими параметрами:

1. Рентабельність власного капіталу банку (ROE) – вивчається як здатність банку генерувати прибуток, достатню для капіталізації;

2. Рентабельність активів (ROA) в порівнянні із середнім значенням по системі або по групі банків;

3. Співвідношення чистого процентного доходу та непроцентних доходів – показує залежність банку від процентних операцій. Досліджується динаміка таких показників, як чистий прибуток, чистий процентний дохід, чистий комісійний дохід і доходи від торговельних операцій. Статистичний аналіз відображений у табл. 2.9.

5. Аналіз банківської ліквідності проводиться через нормативи, встановлені НБУ. Для аналізу використовуються наступні нормативи:

- Миттєва ліквідність Н4;
- Поточна ліквідність Н5;
- Короткострокова ліквідність Н6.

Таблиця 2.9

Аналіз прибутковості операцій банку [69]

Показники	Останній звітний період (Т) 01.01.2016	Т-12 місяців 01.01.2015
Чистий відсотковий дохід, млн. грн.	5890,5	5309,9
Чистий комісійний дохід, млн. грн.	2131,4	1589,9
Результат від торгових операцій з цінними паперами	0	0
Результат від торгівлі з іноземною валютою, млн. грн.	316,9	-119,1
Прибуток від оподаткування, млн. грн.	-12273,0	-8596,0
Прибуток, млн. грн.	-12273,0	-8564,4
Рентабельність активів (ROA)	-8,10	-7,4
Рентабельність власного капіталу (ROE)	-81,6	-39,6

Також аналізується організація процесу управління активами і пасивами банку, ступінь колегіальності рішень в рамках КУАП і доступність поповнення ліквідності банку при поточній кон'юктурі ринку. Статистичний аналіз відображено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Аналіз ліквідності банку [69]

Показники	Останній звітний період (Т) 01.01.2016	Т-12 місяців 01.01.2015
Грошові кошти та їх еквіваленти, млн. грн.	22707,6	13698,3
Кошти обов'язкових резервів у НБУ, млн. грн.	0	0
Кошти у інших банках, млн. грн.	17775,1	7985,2
Миттєва ліквідність банку Н4 (не менше 20%)	23,7	14,9
Н4 у середньому по системі	78,73	57,13
Поточна ліквідність банку Н5 (не менше 40%)	42,5	67,6
Н5 у середньому по системі	79,98	79,91
Короткострокова ліквідність Н6 (не менше 60 %)	37,2	26,9
Н6 у середньому по системі	92,87	86,14

Оцінка ліквідності банку проводиться за нормативами миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності виходячи з їх нормативних значень і середніх значень по системі. Банк, який систематично порушує норматив миттєвої ліквідності (Н4) більше 10-ти разів протягом звітного кварталу, не може мати

рейтингової оцінки інвестиційного рівня за тим винятком, якщо він знаходиться в очікуванні докапіталізації.

6. Частка банку на національному ринку оцінюється за часткою активів банку в сукупних активах банківської системи. Також здійснюється аналіз частки банку на ринку депозитів юридичних і фізичних осіб. Статистичний аналіз подано у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Аналіз ринкової частки банку [69]

Показники	Останній звітний період (Т) 01.01.2016	T-12 місяців 01.01.2015	Зміна
Активи банку, млн. грн.	159133,1	124541,7	34591,4
Активи банківської системи, млн. грн.	1254385,0	1316852,0	-62467
Частка активів банку у активах банківської системи, %	12,6	9,4	-
Кредит і заборгованість клієнтів банку, млн. грн.	65462,1	70263,3	-4801,2
Кредити і заборгованість клієнтів по банківській системі, млн. грн.	965093,0	1006358,0	-41265
Частка банку у кредитному портфелі банківської системи, %	6,7	6,9	-
Кошти фізичних і юридичних осіб банку, млн. грн.	93437,6	55368,1	38069,5
Кошти фізичних і юридичних осіб всього по банківській системі, млн. грн.	1150672,0	1168829,0	-18157
Частка банку у коштах юридичних і фізичних осіб, %	8,1	4,7	-

Ринкова частка банку або масштаб його роботи оцінюється, виходячи з частки банку в активах системи. Ринкова частка надає мультиплікативний вплив на рейтингову оцінку (якщо банк не відноситься до категорії проблемних), і, як і зовнішня підтримка, враховується на завершальній стадії оцінки.

Протягом аналізованого періоду збиток Ощадбанку в 2015 році становив 12273млн грн., тоді як у 2014 році він складав 8564,4 млн. грн. Власний капітал знизився до 7340,4 млн. грн. з 19213,5 млн. грн..

Вагомою причиною даного зниження стали відрахування до резерву під

знецінення кредитів та коштів в інших банках, які сягнули 47590,7 млн. грн. (у 2014 році – 3047,1 млн. грн.). Кредитний портфель скоротився до 65687,1 млн. грн. з 69271,8 млн. грн.. Негативний результат Ощадбанку за 2015 р. становив 12273 млн. грн. (у 2014 році – 8564,4 млн. грн.).

Таким чином, за результатами проведеного аналізу основних показників діяльності банківської установи сформуємо рейтингову оцінку. Відповідно до Національної рейтингової шкали банку присвоєно довгостроковий рейтинг *AA-*, це означає що банк порівняно з іншими установами має високу конкурентоспроможність. Однак, має середній рівень *B* життєздатності, зважаючи на високий обсяг неробочих активів.

У результаті дослідження методики здійснення рейтингової оцінки діяльності банку можна зазначити, що правильно сформована методика оцінки діяльності дозволяє використовувати її результати у процесі ухвалення рішень.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Зміни, що відбуваються останнім часом в економічній системі країни, кардинально впливають на напрями та темпи розвитку банківської системи. Основні чинники, що викликають дисбаланси в економіці України: скорочення реального сектору економіки; прискорення інфляції, що призвело до зниження доходів населення та споживання в реальному вимірі; зростання частини відтоку коштів; розвиток фінансового сектору, що супроводжується стрімким зменшенням банків, скороченням депозитної бази та пропозиції кредитів; підвищена вразливість до макроекономічних шоків.

Проаналізувавши основні показники діяльності банківських установ основними джерелами формування активів є власний капітал банківських установ, а серед залучених коштів – рахунки клієнтів. Рахунки фізичних і юридичних осіб становлять половину загального обсягу пасивів, а отже, є основним і найголовнішим джерелом формування активів. Спостерігається значна розбалансованість активів та пасивів: – із терміном погашення до трьох місяців: пасиви перевищують активи, чутливі до зміни відсоткової ставки, тому зі зростанням відсоткової ставки маржа банку, навпаки, зменшується, що є негативною тенденцією для банку; – більше п'яти років: активи перевищують пасиви, тому із підвищенням відсоткової ставки маржа банку також збільшується.

Питаннями рейтингування банків у вітчизняній практиці займаються в основному міжнародні та національні рейтингові агентства. Починаючи з 2006 р. на національному ринку діють три міжнародні рейтингові агентства: Fitch Ratings (Великобританія, Сполучені Штати Америки), Moody's Investors Service (Сполучені Штати Америки), Standard and Poor's (Сполучені Штати Америки). Серед національних рейтингових агентств, котрі мають уповноважений статус НКЦПФР виділяють: Національне рейтингове агентство «Рюрік», «ІВІ-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «Кредит-Рейтинг» та Рейтингове агентство «Стандарт-Рейтинг». Основними напрямками за якими відбувається аналіз є: інституційна структура банківської системи; активи банківських установ; зобов'язання комерційних банків; надійність депозитів; капітал банків; фінансові результати

діяльності; місце банківської установи на ринку.

З метою дослідження діяльності банківських установ та проведення рейтингового оцінювання їх стану, розглянувши методики рейтингування визначено показники, що найчастіше використовуються для аналізу. Дані показники є ефективними у якості класифікаційної ознаки для формування груп банків. Вони характеризують ефективність розміщення банком власних і залучених коштів. Це є необхідною умовою групування банків за рівнем економічного розвитку, оскільки забезпечений рівень надійності банківської установи не завжди є ознакою достатнього рівня прибутку.

Використовуючи Методику оцінки кредитного рейтингу Рейтингового агентства «Стандарт-Рейтинг» проведемо аналіз діяльності ПАТ «Державний ощадний банк». За результатами аналізу визначено, протягом аналізованого періоду збиток Ощадбанку в 2015 році становив 12273млн грн., тоді як у 2014 році він складав 8564,4 млн. грн. Власний капітал знизився до 7340,4 млн. грн. з 19213,5 млн. грн. Вагомою причиною даного зниження стали відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших банках, які сягнули 47590,7 млн. грн. (у 2014 році – 3047,1 млн. грн.). Кредитний портфель скоротився до 65687,1 млн. грн. з 69271,8 млн. грн.. Негативний результат Ощадбанку за 2015 р. становив 12273 млн. грн. (у 2014 році – 8564,4 млн. грн.). Відповідно до Національної рейтингової шкали банку присвоєно довгостроковий рейтинг *AA-*, це означає що банк порівняно з іншими установами має високу конкурентоспроможність. Однак, має середній рівень *B* життєздатності, зважаючи на високий обсяг неробочих активів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ НА ОСНОВІ РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ

3.1. Застосування скорингової методики рейтингового оцінювання банку

В сучасних умовах усе більшого значення набуває питання оптимізації процесу управління фінансовими ресурсами банків та гнучких підходів до управління їх фінансовим розвитком. Зростає необхідність оперативного та адекватного реагування на внутрішні і зовнішні чинники, що впливають на фінансову діяльність і розвиток банку з метою недопущення погіршення його фінансового стану, пошуку шляхів оптимального розподілу ресурсів через оптимізацію фінансових показників та отримання ефективних результатів діяльності банку, які в тому числі проявляються у підвищенні кредитного рейтингу і як наслідок – зниження вартості капіталу.

Вирішенню питань ефективного планування фінансового розвитку банків, формування адекватних критеріїв і поліпшення фінансових показників їх діяльності може слугувати застосування методів оптимізації у контексті управління кредитним рейтингом банку.

Зважаючи на недоліки відкритих методик рейтингування, відсутність відкритих алгоритмів методик національних агентства [45; 46; 57; 81] для вирішення проблеми інформаційної асиметрії обґрунтуємо методику рейтингування банків під назвою *ALSAP*.

Методика *ALSAP* належить до класу скорингових методик оцінки кредитних рейтингів.

Назва моделі є аббревіатурою англійських назв груп показників, за якими здійснюється аналіз банку в цілях присвоєння йому кредитного рейтингу, а саме: якість активів (*A – assets quality*), якість зобов'язань (*L – liabilities quality*), фінансова стабільність (*S – financial stability*), достатність капіталу (*A – capital adequacy*), прибутковість та рентабельність (*P – profitability and return*). Всього

методика передбачає розрахунок 22 фінансових коефіцієнтів за фінансовою звітністю банку. Відбір показників заснований на проведену аналізі та вивченні досвіду аналізу банків, зокрема таких фахівців, як А.М.Герасимович [16], Т.М.Гордіца [17]. Розглянемо детальніше кожен групу показників, що входять до методики *ALSAP*:

- Якість активів. Розраховується п'ять коефіцієнтів: коефіцієнт чистих кредитних вкладень, питома вага дохідних активів у сукупних активах, відношення дохідних активів до платних ресурсів, коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень, частка основних засобів у активах. Ціль аналізу – оцінка раціональності фактичної структури активів з погляду забезпечення прибутковості та стабільності роботи банку [16; 18].

- Якість зобов'язань. Розраховується три коефіцієнти: коефіцієнт структури зобов'язань, коефіцієнт структури депозитів за строковістю, коефіцієнт ефективності використання залучених коштів. Ціль аналізу – визначення ефективності формування ресурсної бази банку, яка залежить від раціонального поєднання трьох чинників: стабільності, вартості, строковості.

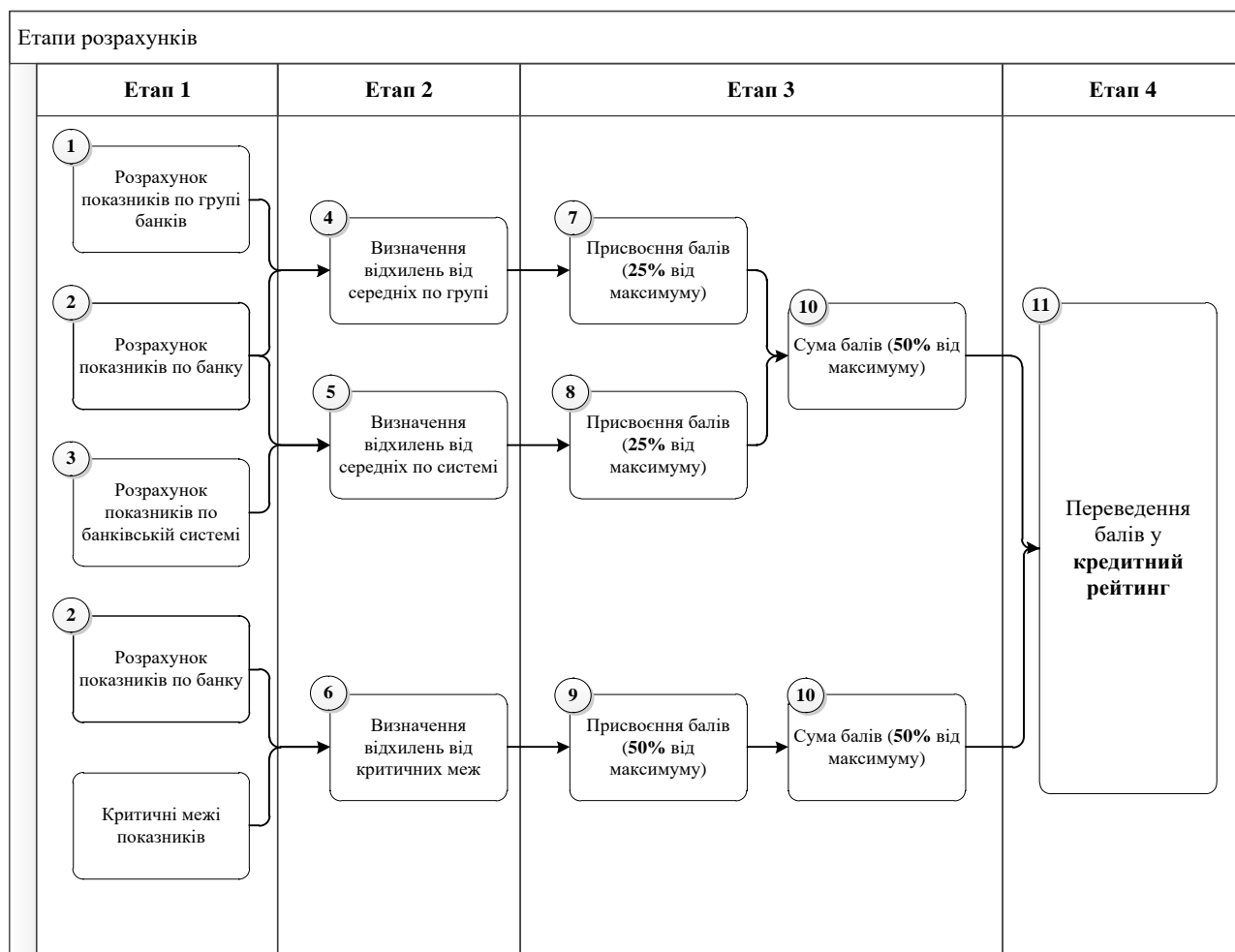
- Фінансова стабільність. Розраховується три коефіцієнти: Коефіцієнт фінансової стійкості, Коефіцієнт фінансової незалежності, Коефіцієнт покриття робочих активів. Ціль аналізу – оцінка рівня фінансування діяльності за рахунок власних коштів банку: покриття власним капіталом основних показників діяльності [16; 18].

- Достатність капіталу. Розраховується три коефіцієнти: коефіцієнт захищеності залучених депозитів власним капіталом, захищеність виданих кредитів власним капіталом, коефіцієнт захищеності капіталу. Ціль аналізу – оцінка захищеності (покриття) активних і пасивних операцій банку власним капіталом (кредитів, депозитів, основних засобів та ін.)

- Прибутковість та рентабельність. Розраховується сім коефіцієнтів: загальна рентабельність (рентабельність витрат), рентабельність активів (*ROA – Return on Assets*), рентабельність власного капіталу (*ROE – return on Equity*), коефіцієнт співвідношення комісійного та процентного доходу, співвідношення

процентних доходів та витрат, коефіцієнт ефективності витрат, коефіцієнт безризикового покриття витрат, операційна ефективність. Ціль аналізу – оцінка загальної ефективності діяльності банку з погляду прибутковості, ризикованості отримуваних доходів та покриття витрат [16; 18].

Загалом поетапність процедур розрахунку за методикою *ALSAP* показано на рис. 3.1.

3.1. Етапи розрахунків кредитного рейтингу банку за методикою *ALSAP* [16; 18]

Методика *ALSAP* передбачає чотири етапи розрахунків. Розглянемо їх детальніше. На першому етапі здійснюються розрахунки показників за п'ятьма групами, приведеними вище. Формули розрахунку вищезазначених коефіцієнтів методики *ALSAP* приведено в додатку 3.

Після розрахунку фінансових коефіцієнтів для конкретного банку вони

мають бути співставлені із такими трьома базами порівняння:

- Середні фінансові коефіцієнти по банківській системі за відповідний період порівняння;
- Середні фінансові коефіцієнти по групі банків за класифікацією НБУ, до якої входить банк за відповідний період порівняння;
- Теоретичні критичні значення фінансових коефіцієнтів, які не змінюються протягом періоду аналізу [84, с. 30].

Порівняння здійснюється шляхом ділення фінансових коефіцієнтів банків на відповідний середній коефіцієнт – для перших двох баз. Дане правило застосовується для всіх коефіцієнтів, крім показників рентабельності. Для показників рентабельності порівняння здійснюється шляхом розрахунку різниць. Отримані результати співставляються із шкалою, приведеною у додатку 3, за результатами чого отримуємо процент максимальної кількості балів, яку банку може отримати за даним показником. Для третьої бази порівняння додаткових арифметичних процедур не передбачено: значення коефіцієнтів співставляється, за результатами чого отримуємо процент максимальної кількості балів, яку банку може отримати за даним показником. Отриманий процент множиться на частку бази порівняння і на максимальну кількість балів за показником (графу «Бали» у додатку 3). Таким чином отримуємо три бальних оцінки за кожним із 22 показників. Результати підсумовуються.

Динамічна і статична бази, на нашу думку, мають рівноцінний характер, оскільки кризовий стан банківської системи, як правило, матиме наслідком пониження кредитного рейтингу. Якби ж рейтинг банку не залежав від банківської системи, то при зниженні середніх коефіцієнтів по системі, рейтинг банку підвищився б навіть за умови, що в ньому нічого не змінилось, а це, на нашу думку, є невірним. Таким чином досягається баланс між статичними і динамічними порівняльними базами. Також для спрощення рівнозначними з погляду присвоєння балів приймаємо середні показники по банківській системі та по групі. Отже, підсумковий розподіл баз порівняння такий: банківська система – 25%, група НБУ – 25%, критичні межі – 50%.

Після присвоєння трьох бальних оцінок за кожним фінансовим коефіцієнтом бали підсумовуються у загальну суму балів, яка порівнюється із теоретичним максимум – 600 балів. Результатом порівняння є рейтингове число у вигляді відсотка, що може коливатись від 0 до 100%.

Оскільки з точки зору фінансового менеджменту корисною є інформація не лише про фінальний кредитний рейтинг за *ALSAP*, але і фактори впливу на кредитний рейтинг, тому вважаємо доцільним розглянути окремо вхідну і вихідну інформацію кожного із розглянутих етапів (рис. 3.2).

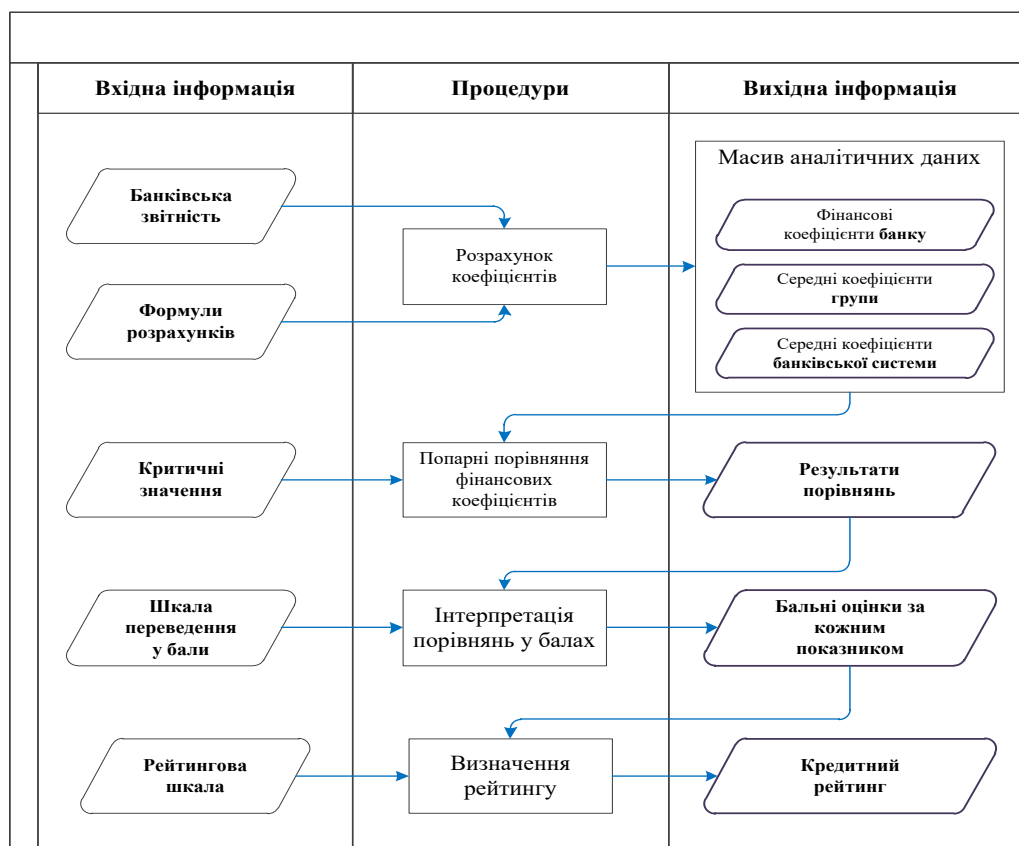

Рис. 3.2. Вхідна та вихідна інформація за методикою *ALSAP* [16; 18]

Результатами *ALSAP*, крім кредитного рейтингу, є масив аналітичних даних по фінансових коефіцієнтах, результати порівняння і бальні оцінки. З метою проведення оцінки здійснюється аналіз за фінансовими коефіцієнтами. Для цього здійснюється вибірка банків за наступними критеріями:

Для калібрування відбирають множину банків за такими критеріями:

- Банк функціонував протягом останніх 10 років;
- Протягом указанного періоду (10 років) банк не знаходився у стадії

ліквідації (чи не був ліквідований),

- Банк не приймав участі у процесах злиття-поглинання з іншими українськими банками [83, с. 47].

До основних особливостей методики *ALSAP* відносять:

- Комплексність. Методика висвітлює всі найбільш важливі аспекти діяльності банку, що втілено у наборі показників за п'ятьма групами. При цьому апріорі задано значущість кожного показника у моделі у вигляді рейтингових балів.

- Використання динамічних і статичних баз порівняння критеріїв рейтингової оцінки. До динамічних баз порівняння відносимо середні значення по банківській системі та групі однорідних банків.

- Застосування економетричних процедур для отримання емпіричних ваг моделі, що дозволяє мінімізувати кореляційний зв'язок між показниками моделі і відповідно отримати адекватні оцінки рейтингів.

- Використання публічної фінансової звітності, яка розміщується у відкритому доступі на офіційному веб-порталі НБУ. Це дає змогу будь-якому користувачеві самостійно застосувати *ALSAP*, без необхідності отримання інсайдерських даних банку.

- Використання спеціальної рейтингової шкали для інтерпретації отриманих кредитних рейтингів банків [83, с. 48].

Після проведення розрахунків здійснюється побудова матриці міграції (переходу) кредитних рейтингів. Особливості побудови матриць міграції кредитних рейтингів описано в праці [25, с. 236-244]. Матриці переходу, або міграції, які характеризують ймовірності зміни рейтингу, є невід'ємною складовою багатьох економіко-математичних моделей оцінки та управління кредитним ризиком, відіграють важливу роль у нових Базельських регулятивних документах [98].

В основі методик міжнародних рейтингових агентств лежать також матриці міграції кредитних рейтингів. Основна увага в наукових дослідженнях приділяється вивченню особливостей застосування Марковського процесу в

найбільш поширеному методів та пошуку альтернативних не Марковських підходів до розрахунку даних матриць.

Виділяють два підходи до побудови таких матриць міграції: когортний (*hazard*) та ризиковий (*duration*). Останній в свою чергу має два види – параметричний (накладається умова однорідності у часі або стаціонарності процесу) та непараметричний (такої умови немає). Припущення щодо однорідності часу передбачає, що процес є інваріативним щодо часу [99].

Таким чином, можна зазначити, що методика *ALSAP* в цілому відображає результати рейтингування уповноваженими агенціями. А незначні відхилення можуть бути обумовлені тим, що при здійсненні процедури рейтингування агенціями проводяться корегування на так звані якісні фактори, які *ALSAP* не враховує через особливості її побудови.

Враховуючи вищенаведені результати дослідження, можна стверджувати, що рейтинг, який є комплексною оцінкою фінансового стану, повинен адекватно враховувати всі найважливіші показники діяльності банку. При цьому великий вплив на підсумковий результат ранжирування має методика, на основі якої цей рейтинг будується, тому побудова коректної оцінної системи – первинне завдання при формуванні і використанні методики розрахунку рейтингу. Основна увага при побудові оцінної системи повинна приділятися таким етапам:

- вибір і обґрунтування показників порівняння;
- вибір шкали, на основі якої ці показники оцінюватимуться;
- формулювання принципу, на основі якого оцінені критерії порівняння враховуватимуться в підсумковому рейтингу.

При побудові рейтингової методики слід спочатку визначити параметри, що входять в оцінну модель, при цьому вони повинні адекватно відбивати аналізовані напрями діяльності банку. Також необхідно вибрати, на основі якої шкали будуть ці показники оцінюватися, що зрештою визначить загальний вигляд оцінної моделі, за допомогою якої формуватиметься підсумковий рейтинг банків.

Наступний етап розробки методики – вибір аналітичного апарату даних по досліджуваних об'єктах. Слід визначити, які сфери діяльності банку прийнятніше

оцінювати на основі балансового підходу, а які – експертно. При цьому показники оцінювання мають бути інформативні в рамках оцінної моделі.

Досить гостро стоїть проблема створення універсальної методики, оскільки мають місце відмінності в підходах до побудови комплексних рейтингів, що продемонстровано вище. Неодмінно важливо мати універсальну методологію рейтингового оцінювання діяльності банків, до якої можуть бути включені різні фінансові показники діяльності банків, що беруть участь в оцінюванні рейтингу за існуючими підходами. Потрібне також розв'язання проблеми забезпечення достовірності та однорідності інформації, використовуваної при визначенні рейтингів банків. Окрім цього, справжня комплексна рейтингова оцінка повинна враховувати як балансові показники, так і доповнюватися інформацією, що характеризує ефективність діяльності банку, його репутацію, можливість зовнішньої підтримки. Однак, цими даними не завжди можна оперувати у зв'язку з тим, що вони закриті для зовнішнього користування.

Отже, на нашу думку, виникає необхідність поєднати математичний та експертний підходи до рейтингування банківських установ, що дасть змогу отримати об'єктивну інтегральну оцінку показників діяльності банків, побудувати їхні рейтингові оцінки та оцінити їх місце в загальному рейтингу банків-конкурентів.

3.2. Удосконалення системи управління банком на основі рейтингової оцінки

Управління сучасним банком є однією з найбільш складних сфер діяльності, оскільки в умовах становлення ринкових відносин банки опинилися в центрі складних важкопрогнозованих процесів економічного, політичного та соціального характеру. Таким чином, управління діяльністю банків у системі фінансових відносин передбачає розв'язання двох проблемних питань: по-перше, вибір адекватної моделі оцінювання ефективності; по-друге, розробка на основі цієї моделі системи інструментів, які дозволяють на всіх рівнях банку приймати

обґрунтовані управлінські рішення щодо ресурсного забезпечення з метою зростання його цінності для всіх зацікавлених осіб банку, вираженої у його прибутковості та стійкості фінансових відносин між ними.

Ефективне управління діяльністю банків визначається як здатність системи до забезпечення економічної ефективності діяльності банку в інтересах всіх зацікавлених осіб, виражена у максимізації доданої вартості банківського бізнесу, забезпеченні стабільності функціонування на основі успішної взаємодії з інституційним середовищем й інституційними факторами впливу [88].

Так, при оцінюванні ефективності управління діяльністю банків виділяють її економічну (фінансову), організаційну, соціальну ефективність та ефективність управління ризиками.

У більшості випадків ефективність управління діяльністю оцінюють виходячи з фінансових результатів банку, тобто його прибутковості, рентабельності активів, капіталу, а також ряду інших фінансових показників ефективності використання ресурсів. Найбільшого поширення в закордонних джерелах літератури є показники ринкової вартості акцій, прибуток на акцію (earnings per share), Q-Тобіна [88]. А тому фінансову складову ефективності управління діяльністю банків можна представити як фінансові результати діяльності організації за конкретної системи управління. Проте здійснюючи оцінювання управління діяльністю банків, виходити виключно з економічних показників не є правильним, оскільки сам процес управління його діяльністю, а саме його організація, залишається у «чорній скрині». Тому економічна ефективність може бути наслідком організаційної ефективності управління діяльністю банку.

Організаційна ефективність управління діяльністю банку характеризує якість побудови конструкції корпорації, її системи та процесів управління, прийняття конкретних управлінських рішень, реакцію системи управління на зовнішні стреси, внутрішні конфлікти та інші організаційні зміни. Її оцінюють за показниками, які відображають якість побудови організації та системи управління діяльністю банку, зокрема, корпоративного управління [37]. До них відносять:

рівень централізації функцій управління, співвідношення чисельності управлінських працівників між різними рівнями управління, питома вага керівників у загальній чисельності апарату управління, коефіцієнт концентрації капіталу в руках акціонерів, швидкість зміни власності в корпорації, способи набуття прав власності, власність керівників та службовців компанії, склад і структура керівних органів, структура ради директорів і виконавчих органів управління, роль та ефективність ради директорів, роль та незалежність зовнішніх директорів, структура та методи роботи ради директорів та керівництва компанії, політика щодо винагороди, виконання фінансових планів, склад спеціальних комітетів корпоративного управління тощо.

Саме соціальна ефективність управління діяльністю банків характеризує вплив менеджменту на процеси формування професійних характеристик найманих працівників, у т.ч. керівників, формування корпоративної культури, психологічної атмосфери в трудовому колективі, почуття захищеності й зв'язку з місією корпорації, захищеності прав різних груп осіб, перспектив розвитку соціальних інституцій.

Соціальну ефективність управління діяльністю банку можна оцінювати з двох точок зору: 1) за показниками, що відображають соціально-культурну сферу функціонування організації: рівень трудової дисципліни, рівень стабільності кадрів, рівень розвитку соціальної інфраструктури на підприємстві, рівень умов праці тощо; 2) за показниками, що відображають вплив на досягнення виробничо-господарських результатів та задоволення потреб ринку [88].

Необхідним є виокремлення ефективності управління ризиками як окремої складової ефективності управління діяльністю банку, оскільки специфіка банківської діяльності пов'язана з ризиками та можливістю їх розповсюдження на інші сектори економіки, а також негативними наслідками банківських криз та банкрутств банків.

Серед основних чинників, що обумовлюють наявність ризиків діяльності банків, що працюють на вітчизняному фінансовому ринку, виділимо наступні:

– невисока якість робочих активів, включаючи істотний об'єм і питому вагу

простроченої заборгованості, а також загальне зниження ліквідності банківських активів (включаючи кредити, основні фонди банків і заставне майно) зважаючи на низький платоспроможний попит. Збереження поточного стану є наслідком низької економічної активності і зумовлює схильність банківської системи кредитному ризику;

– низька довіра, нестабільна пасивна база є визначальними чинниками, що характеризують схильність банківської системи ризику ліквідності. При цьому дії НБУ (як фінансова так і нормативна підтримка) дозволили підтримати платоспроможність ряду банківських установ на мінімально необхідному рівні;

– уразливість банківської системи до валютно-курсової політики в країні, оскільки за останні декілька років банки надали значний об'єм валютних кредитів, у тому числі позичальникам, у яких немає валютних надходжень. Дії регулятора по стабілізації ситуації на валютному ринку країни (у тому числі, за рахунок посилювання контролю за валютними позиціями банків) мали короткостроковий ефект, в той же час схильність банків до валютного і кредитного ризикам залишається значною зважаючи на валютну структуру активів банківської системи, що склалася;

– схильність банківської системи України операційному і регуляторному ризикам внаслідок недосконалого і постійно змінного нормативно-правового поля [65, с. 150].

Важливість ефективності управління ризиками пов'язана з тим, що органи корпоративного управління повинні втримувати баланс між інтересами акціонерів та менеджерів з інтересами вкладників і кредиторів, що досягається оптимальним рівнем співвідношення «дохідність/ризиковість». Ефективність управління ризиками можна розглядати та оцінювати з двох груп показників. До першої групи належать показники, що відображають різні види ризиків банківської діяльності: фінансові, операційні, бізнес-ризиків, ризиків подій, і відображаються через якість активів та структуру активів банку, кількісні показники капіталу, дотримання вимог достатності капіталу, тощо. Друга група показників має спільні риси з показниками організаційної ефективності управління діяльністю банку,

оскільки характеризує якість побудови механізмів управління ризиками на рівні, що не загрожує інтересам кредиторів і вкладників, а також стабільності банку в цілому. До них відносять: формування комітетів наглядової ради з управління ризиками та внутрішнього аудиту, дотримання функцій внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту на якісному рівні, вплив наглядової ради на обрану правлінням схильність до ризиків, існування системи негайного формування правління щодо порушень нормативів/лімітів тощо.

Рівень ефективності управління діяльністю банку тісно пов'язаний з існуванням резерву. Тому, резерв невикористаних можливостей управління діяльністю банку визначається як узагальнююча характеристика недоотриманої величини доданої вартості банківського бізнесу внаслідок нераціональної побудови системи фінансових відносин з клієнтами банку. Під резервом невикористаних можливостей розуміють можливість банку покращити ефективність управління його діяльністю. Проте невикористаний резерв та ефективність управління діяльністю банку мають обернену залежність [68, с. 160]. А тому невикористаний резерв банку можна розглядати як втрачені можливості ефективності управління діяльністю банку.

Чим більший невикористаний резерв має банк, тим більш неефективним він є. Наближення його розрахункового значення до 0 свідчить про наближеність сформованої в банку системи фінансових відносин з його зацікавленими особами до її оптимального варіанту.

Під задовільним рівнем ефективності мається на увазі абсолютну ефективність з нульовим резервом. Це означає, що даний банк перебуває на межі ефективності і може слугувати еталоном для інших банків. Для банків з абсолютною ефективністю резерв невикористаних можливостей дорівнюватиме нулю. Проте існує група банків з резервом ефективності від 0 до 10 %, що свідчить про високий рівень ефективності управління діяльністю банку [58, с. 31]. Тобто даний банк має сильні процеси і практику корпоративного управління, проте поряд з цим існують деякі недоліки в певних основних складових системи управління діяльністю банку. Даний рівень ефективності свідчить про вибір та

вчасне коригування оптимальної стратегії розвитку банку, визначення його наявних та перспективних банківських продуктів та операцій, ринків, регіонів, сфер дій, у яких банк здатен досягти переваги над конкурентами, а також задовольнити потреби банку щодо фінансових, операційно-технологічних і організаційних ресурсів.

Незадовільний рівень ефективності означає, що банк має недоліки у власній системі корпоративного управління. Ці недоліки можуть бути пов'язані з проблемами формування та використання капіталу, невваженою політикою ризик-менеджменту, управління активами, пасивами, недосконалістю розподілу повноважень між органами управління банком, недостатнім рівнем захисту прав акціонерів, недостатньою відкритістю інформації про діяльність банків. У процесі роботи органів управління банком, з-поміж інших проблем, які можна віднести до організаційної ефективності, найбільш складним та невирішеним досі питанням є взаємодія спостережної ради та правління при прийнятті управлінських рішень, що можуть стосуватись як стратегічної, так і операційної діяльності.

До незадовільного рівня ефективності можна віднести банки з середнім та низьким рівнем ефективності корпоративного управління. Резерв ефективності при цьому складатиме 10-50 % та 50-90 % – для банків з середнім та низьким рівнем ефективності відповідно [76, с. 59]. Різниця між даними рівнями полягає у ступені змін, на які банк готовий з метою досягнення більшого рівня ефективності.

Так, банки з середнім рівнем ефективності мають середні процеси та практику корпоративного управління, проте поряд з цим мають недоліки в деяких основних складових системи управління діяльністю банку. Дані недоліки можна виправити шляхом незначних змін, направлених на зменшення обсягу ризикових активів, підвищення якості управління активами, покращення ліквідності банку з метою виконання звичайних та непередбачуваних обов'язків перед різними зацікавленими особами, які забезпечують потоки фінансових ресурсів, удосконалення кодексу корпоративного управління, впровадження нових прозорих звітів тощо. Банки з низьким рівнем ефективності мають слабкі

процеси та практику корпоративного управління. Банки, які отримали рейтинг цього рівня, мають значні недоліки в деяких основних складових системи управління діяльністю банку, які, в свою чергу, потребують більш глибоких змін безпосередньо механізмів корпоративного управління та/або дій, направлених на зменшення обсягу критичних та неякісних активів, збільшення капіталізації банку та інших складових управління діяльністю банку.

Неприйнятний рівень ефективності управління діяльністю мають банки, в яких резерв невикористаних можливостей перевищує 90 %. Такі банки мають дуже слабкі процеси та практику корпоративного управління, значні недоліки в більшості основних складових системи управління діяльністю банку, а тому вважаються банками з неефективним корпоративним управлінням [23, с. 240]. Така неефективність свідчить про необхідність фінансової санації, змін повноти відповідальності власників та інших зацікавлених осіб, що забезпечують потоки фінансових ресурсів банку, необхідність збільшення власного капіталу з метою забезпечення потреби в капіталі та підвищення рівня кредитоспроможності, а тому управління діяльністю банку потребує кардинальних змін, серед яких можуть бути процеси реорганізації чи реструктуризації банку.

Таким чином, управління діяльністю банків можна розглядати як комплекс заходів та рішень, метою яких є забезпечення ефективної організації фінансових відносин між зацікавленими особами банку, та процесів за конкретними видами банківської діяльності на стратегічному, тактичному та операційному рівнях. З метою ефективного управління діяльністю банку необхідним є застосування наступних напрямів:

- здійснювати збалансоване управління активами та зобов'язаннями шляхом приведення їх у відповідність як за термінами, так і за валютою;
- в умовах фінансової нестабільності стратегія управління банком повинна бути зорієнтована на мінімізацію ризиків за прийняттого рівня прибутку;
- об'єктивно підвищувати вимоги до позичальників, активно впроваджувати скорингові системи;
- проводити роботу по виведенню проблемних активів за межі балансу, що

дозволить більш об'єктивно оцінювати фінансовий стан банків та зменшувати регулятивні вимоги до них;

- здійснювати подальшу реструктуризацію проблемної заборгованості, насамперед шляхом пролонгації та зміни валюти кредиту;
- використовувати всі можливі шляхи та джерела збільшення власного капіталу;
- впроваджувати методологію оцінки ризиків та стандартів Базеля-II та III;
- використовувати сучасні інструменти хеджування ризиків [88, с. 69].

Удосконалення депозитної політики та підвищення довіри до банківської системи загалом, та банку, зокрема необхідно: підвищувати якість обслуговування клієнтів і виходити на ринок з більш гнучкими депозитними продуктами; - розробляти ефективні види мотивації, збуту та цінової політики з метою активізації процесів залучення грошових коштів фізичних осіб на банківські депозити. Зростання долі ресурсів залучених від клієнтів, сприяє росту дохідності банківських операцій, а якщо спостерігається його скорочення – це підтверджує про невиправдано високі витрати щодо залучення коштів з інших джерел. Тому депозитна політика набуває важливого значення, ефективно проведення якої надає можливість не тільки залучати додаткові фінансові ресурси у банківську установу, а й стимулювати збільшення інвестиційних ресурсів у всі сектори економіки.

З метою зменшення ризиків, зумовлених під час кредитування фізичних та юридичних осіб, необхідно застосовувати концепцію, яка передбачає використання наступних інструментів:

- оцінювання кредитоспроможності та санаційний аудит;
- постійний моніторинг діяльності об'єкта інвестування;
- надійне кредитне забезпечення;
- спеціальні фінансові застереження в агентських договорах (договорах про надання кредиту) [13, с. 11].

Для забезпечення фінансової стійкості банку актуальним є вдосконалення корпоративного управління. Воно спрямоване на взаємодію між власниками та

менеджментом банку. Ефективна система корпоративного управління дозволяє досягти збільшення вартості банку, зниження вартості залучення капіталу, а також фінансових та операційних ризиків, підвищення стійкості банку до змін зовнішніх умов.

Управління діяльністю банків може формуватися та реалізовуватися через консультативно-дорадчий орган, тобто не під впливом виключно акціонерів банку (фінансові установи та інші юридичні особи-учасники договорів, домогосподарства, які пов'язані з формуванням, розподілом і перерозподілом фінансових ресурсів) [1, с. 87].

Створення консультативно-дорадчого органу – ради стратегічних осіб дозволить всім зацікавленим особам отримувати доступ до регулярної інформації в поточному режимі управління діяльністю банків. Тим самим, регулярність отриманої інформації дозволяє зацікавленим особам банку об'єктивно оцінювати ефективність управління діяльністю банку. На рис. 3.3 відображено зміни до системи корпоративного управління, що має на меті підвищення ефективності управління діяльністю банків.

Банки повинні мати достатню кількість членів ради стратегічних інвесторів та їх представництва в спостережній раді, які спроможні висловлювати судження, незалежні від точки зору правління, акціонерів та інтересів інших осіб. Під час формування та визначення структури ради зацікавлених осіб до уваги беруться розмір банку, рівень його розвитку, функціональна спеціалізація банку, масштабність клієнтської бази та обсяг ризиків. Термін, на який призначається член ради, відповідно до вимог до членів спостережної ради не повинен перевищувати трьох років. Вони можуть бути перепризначені на підставі оцінювання ефективності їх роботи.

Рада стратегічних осіб здійснює нагляд за діяльністю правління банку, використовуючи право запитувати й вимагати від членів правління пояснень щодо їх управлінських дій, а також своєчасно отримувати достатньо інформації про поточну діяльність банку для оцінки ефективності його роботи, зокрема, обсяг необхідної інформації, формат та частоту управлінської звітності.

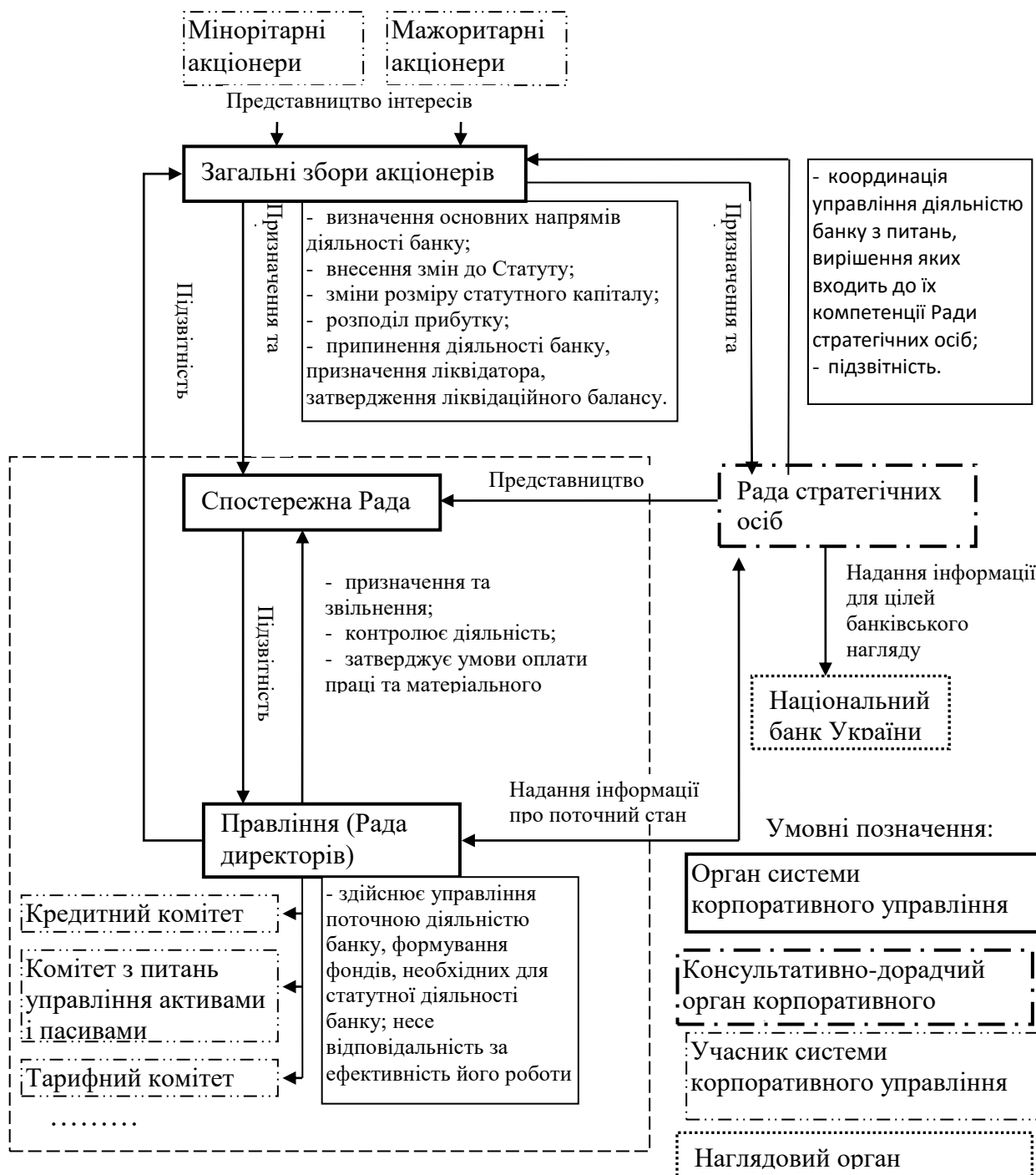

Рис. 3.3. Модифікована система корпоративного управління банку [59]

Створення консультативно-дорадчого органу дозволяє уникнути конфлікту інтересів, у тому числі ризику домінування інтересів основного акціонера, або у випадку дій спостережної ради, які не відповідають інтересам зацікавлених осіб банку, а здійснюються відповідно до власних інтересів. Рада стратегічних осіб відповідатиме за захист банку від незаконних і незалежних дій, або впливу з боку

великих акціонерів, або домінування інтересів однієї з груп осіб банку, коли дії спостережної ради не відповідають інтересам всіх його акціонерів та клієнтів.

Таким чином, навіть коли банківська установа перебуває у фінансово нестійкому стані, існує багато важелів відновлення фінансової стійкості. Як правило, усі вони повинні використовуватися комплексно, проте кожен банк, визначивши для себе основні причини потрапляння у важкий фінансовий стан, повинен розробити програму виходу з нього з акцентами на ті складові механізму, які найбільш актуальні у конкретній ситуації. За умови підтримання таких заходів регулятором та достатньо професійного рівня менеджменту банк має всі можливості відновити фінансову стійкість, налагодити нормальний режим функціонування й надалі бути надійним партнером для клієнтів та інвесторів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Ефективне планування фінансового розвитку банків, формування адекватних критеріїв і поліпшення фінансових показників їх діяльності може здійснюватись на основі застосування методів оптимізації у контексті управління кредитним рейтингом банку. Вирішення проблеми інформаційної асиметрії обґрунтовано методикою рейтингування банків під назвою *ALSAP*. Методика *ALSAP* належить до класу скорингових методик оцінки кредитних рейтингів.

Методика рейтингування банків *ALSAP* покликана вирішити питання відсутності кредитних рейтингів банків і має такі основні переваги: опирається на спеціально створену шкалу кредитних рейтингів банків; використовує три бази порівняння; має комплексний характер оцінювання банку; базується на вагових коефіцієнтах, отриманих економетричним шляхом, а не експертним оцінюванням; використання публічних (відкритих) інформаційних ресурсів.

Основна увага при побудові оцінної системи повинна приділятися таким етапам: вибір і обґрунтування показників порівняння; вибір шкали, на основі якої ці показники оцінюватимуться; формулювання принципу, на основі якого оцінені критерії порівняння враховуватимуться в підсумковому рейтингу.

Ефективне управління діяльністю банку повинно не розглядатися відокремлено на основі якісних змінних, а корелюватися з різноманітними показниками ефективності банківської діяльності, а також враховувати ризики та інші характеристики інституційного середовища банківського сектора України.

При оцінюванні ефективності управління діяльністю банків виділяють її економічну (фінансову), організаційну, соціальну ефективність та ефективність управління ризиками. Фінансова складова ефективності управління діяльністю банків представлена як фінансові результати діяльності організації за конкретної системи управління. Організаційна ефективність управління діяльністю банку характеризує якість побудови конструкції корпорації, її системи та процесів управління, прийняття конкретних управлінських рішень, реакцію системи управління на зовнішні стреси, внутрішні конфлікти та інші організаційні зміни. Її оцінюють за показниками, які відображають якість побудови організації та

системи управління діяльністю банку, зокрема, корпоративного управління. Соціальна ефективність управління діяльністю банків характеризує вплив менеджменту на процеси формування професійних характеристик найманих працівників, у т.ч. керівників, формування корпоративної культури, психологічної атмосфери в трудовому колективі, почуття захищеності й зв'язку з місією корпорації, захищеності прав різних груп осіб, перспектив розвитку соціальних інституцій. Важливість ефективності управління ризиками пов'язана з тим, що органи корпоративного управління повинні втримувати баланс між інтересами акціонерів та менеджерів з інтересами вкладників і кредиторів, що досягається оптимальним рівнем співвідношення «дохідність/ризиковість».

Таким чином, рейтингове оцінювання банківської діяльності є необхідною умовою прозорості фінансового ринку країни. Рейтинги банків є індикаторами їх надійності та ефективності для потенційних вкладників, інвесторів, банків-партнерів і т.д., крім того, вони є основою державного банківського нагляду. Безумовно, потрібно розрізняти рейтинги банків для професійних потреб, розраховані на професіоналів, і рейтинги, відкриті для широкої громадськості.

Потрібно розвивати національну мережу рейтингових агентств, удосконалити як методики обчислення рейтингів, які вимірювали і поточний, і прогнозоване майбутнє стан банків, так і кваліфікацію фахівців.

Також потрібно вдосконалювати нормативно-правову базу, щоб мінімізувати можливість подачі неправдивої інформації банками та уникнути фальсифікованих рейтингів. Сьогодні існує багато недоліків рейтингової системи оцінювання, вона вимагає універсалізації критеріїв і загального вдосконалення, однак, безумовно, наявність рейтингових оцінок банків є важливим фактором розвитку банківської системи України.

ВИСНОВКИ

Дослідження сутності та значення рейтингових оцінок у процесі управління банком в умовах реформування вітчизняної економіки дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. На основі дослідження підходів західної та вітчизняної наукової літератури до трактування категорій рейтингування, кредитний рейтинг, рейтинг, дані поняття отримали в роботі свій подальший розвиток, що виявилось в уточненні економічної їх сутності. В економічній літературі «рейтинг» та «кредитний рейтинг» використовуються як синоніми, а процедура рейтингування розглядається як процес присвоєння саме кредитного рейтингу. Таким чином, кредитний рейтинг трактується як експертний висновок щодо відносної прогнозної здатності здійснювати платежі за борговими зобов'язаннями (в т.ч. за нарахованими відсотками) своєчасно і в повному обсязі, без урахування пріоритетності і структури платежів.

За допомогою рейтингу на певну дату отримують оцінку стану учасників фінансового ринку за шкалою низки диференційованих і особливим чином вирахованих інтегральних показників. Шляхом рейтингових оцінок досягається відкритість фінансового ринку для його учасників.

2. Розглянувши принципи складання рейтингів слід зазначити, що якісна рейтингова оцінка діяльності банку є можливою тільки за умови виконання в банку таких принципів рейтингової оцінки, як принцип об'єктивності, який передбачає мінімізацію впливу експертів на процес формування рейтингів та недопущення зацікавлених осіб до процесу оцінки; принцип прозорості – механізм рейтингового оцінювання має бути відкритим та доступним для зацікавлених осіб, що підвищує імідж банку та довіру до нього; принцип цілеспрямованості – рейтинги на всіх етапах процесу рейтингового управління мають створюватись стосовно певної мети, що на цей момент є головною; принцип достовірності; принцип обґрунтованості; принципом створення системи індикаторів конкурентоспроможності банку має бути поєднання поточних результатів конкурентної активності банківської установи з її можливостями

щодо довгострокового створення вартості. Використання сформульованих принципів забезпечить ефективність функціонування всіх аспектів рейтингового управління банком. Основний принцип складання будь-якого рейтингу, у тому числі і банківського, полягає в тому, щоб відобразити положення учасника ринку серед собі подібних або представників інших галузей економіки з допомогою певним чином обробленої інформації.

3. В практичній діяльності використовують зовнішнє та внутрішнє рейтингове оцінювання. Здійснюючи зовнішнє рейтингове оцінювання рейтинг використовується з метою оцінки банківських установ, що функціонують на фінансовому ринку. Зовнішня рейтингова оцінка дозволяє менеджерам не тільки здійснити оцінку конкурентів та партнерів, але й визначити позицію власного банку на ринку банківських послуг, що може слугувати інструментом створення та підтримки іміджу установи.

Результати внутрішнього рейтингового оцінювання призначені для внутрішнього користування і застосовуються для контролю діяльності структурних підрозділів та мотивації працівників. Функціонування в банку системи внутрішньої рейтингової оцінки дозволяє вирішувати наступні завдання: організація та планування діяльності структурних підрозділів; оцінка фінансового стану філій та відділень банку; встановлення обмежень на виконання банківських операцій та на обсяг ризику в певних відділеннях; створення ефективної кадрової політики та мотиваційної системи.

4. В сучасних умовах діяльності банківських установ актуальним питанням є вибір рейтингової методики для оцінки банківської установи в цілому та її структурних підрозділів. Це зумовлюється великою кількістю подібних методик, що розроблені вітчизняними та зарубіжними економістами. Рейтингові методики створюються рейтинговими агентствами, економічними журналами та іншими періодичними виданнями, аналітиками центральних банків, вченими, економістами комерційних банківських установ.

В складанні рейтингів виділяються два основні підходи: експертний та аналітичний. Експертний і аналітичний підходи розрізняються залежно від складу

інформації, що оцінюється, та методів побудови, що використовуються. В процесі здійснення рейтингування при використанні експертного методу враховується цілий ряд чинників. Серед них можуть виділятися: загальні питання по діяльності банку – акціонери, статутний капітал, валюта балансу, наявні ліцензії, кореспондентські рахунки і ін.; конкретні дані про роботу банку – історія створення, наявність філіалів, імідж, а також специфічні питання, такі як: інвестиційна діяльність, фінансування капітальних вкладень, упровадження нових для ринку послуг; розрахунок аналітичних фінансових показників – ліквідність, достатність капіталу, прибутковість і інших.

При застосуванні аналітичного підходу щодо діяльності банку аналіз проводиться на основі фінансової звітності по формалізованій схемі розрахунку коефіцієнтів і визначенню загального (рейтингового) бала. Основою побудови рейтингу при аналітичному підході є математичні та статистичні методи аналізу даних.

5. Розглядаючи роль рейтингових оцінок у процесі управління банком визначено, що рейтинг використовується для планування, організації, мотивації та контролю в банку. Основними перевагами використання рейтингів для оцінки діяльності банків є: зменшення часу та витрат на процес ухвалення рішень; підвищення об'єктивності управлінських процесів в результаті зниження впливу суб'єктивних факторів; висока швидкість реалізації рейтингових методик за рахунок наявності чітких алгоритмів; забезпечення прозорості механізмів управління. Використання рейтингів в процесі реалізації функцій управління та прийняття рішень потенційними користувачами на їх основі, називається рейтинговим управлінням. Рейтингове управління є процесом, в якому рейтинг використовується для аналізу, контролю, обліку, прогнозування і регулювання діяльності банку і його підсистем.

Для конкретного банку рейтингове управління може бути як внутрішнім, так і зовнішнім. Об'єктом внутрішнього рейтингового управління є сам банк, його підрозділи, окремі банківські продукти. Мета внутрішнього рейтингового управління полягає у визначенні та максимальному використанні резервів банку

та як наслідок – зміна іміджу банку в зовнішньому середовищі. Об'єктами зовнішнього рейтингового управління є банківська система, або група банків. Як потенційні користувачі (суб'єкти) процедур зовнішнього рейтингового управління у вітчизняних умовах можуть виступати, перш за все, НБУ, партнери, клієнти, фінансові органи.

6. Провівши аналіз сучасного стану функціонування банківських установ, варто відмітити, що основними тенденціями останніх років є вплив коштів із депозитів, збільшення частки проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля, переоцінка активів і пасивів у зв'язку із девальвацією національної валюти. Означені фактори негативно позначаються на стійкості банківських установ, що призводить до зростання їх збиткової діяльності.

Загалом, основні зусилля, протягом аналізованого періоду були спрямовані на зміцнення своєї фінансової стійкості та надійності за рахунок підвищення рівня капіталізації, зміцнення стабільності ресурсної бази шляхом збільшення частки довгострокових залучених коштів, формування резервів за активними операціями, зменшення обсягів проблемних кредитів та ризикованості банківських операцій.

7. Для успішного розвитку діяльності банківські установи використовують методики вітчизняних та міжнародних рейтингових агентств. Починаючи з 2006 р. на національному ринку діють три міжнародні рейтингові агентства: *Fitch Ratings* (Великобританія, Сполучені Штати Америки), *Moody's Investors Service* (Сполучені Штати Америки), *Standard and Poor's* (Сполучені Штати Америки).

Серед національних рейтингових агентств, котрі мають уповноважений статус НКЦПФР (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) виділяють: Національне рейтингове агентство «Рюрік», «ІВІ-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «Кредит-Рейтинг» та Рейтингове агентство «Стандарт-Рейтинг». В роботі розглянуто основні переваги та недоліки здійснення рейтинговими агентствами оцінки діяльності банків. Визначено, що використання рейтингового оцінювання національними рейтинговими агентствами дає можливість зміцнити взаємовідносини з усіма типами контрагентів; виділити себе серед інших українських позичальників і привернути увагу інвесторів; створити сприятливу

кредитну історію й фінансову репутацію для наступного виходу на ринки капіталу; визначити ключові стратегічні фактори, що впливають на кредитоспроможність позичальника.

8. З метою дослідження діяльності банківських установ та проведення рейтингового оцінювання їх стану, розглянувши методики рейтингування визначено показники, що найчастіше використовуються для аналізу. Дані показники є ефективними у якості класифікаційної ознаки для формування груп банків. Вони характеризують ефективність розміщення банком власних і залучених коштів. Це є необхідною умовою групування банків за рівнем економічного розвитку, оскільки забезпечений рівень надійності банківської установи не завжди є ознакою достатнього рівня прибутку.

Використовуючи Методику оцінки кредитного рейтингу Рейтингового агентства «Стандарт-Рейтинг» проведено аналіз діяльності ПАТ «Державний ощадний банк». За результатами аналізу визначено, протягом аналізованого періоду збиток Ощадбанку в 2015 році становив 12273 млн грн., тоді як у 2014 році він складав 8564,4 млн. грн. Власний капітал знизився до 7340,4 млн. грн. з 19213,5 млн. грн. Вагомою причиною даного зниження стали відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших банках, які сягнули 47590,7 млн. грн. (у 2014 році – 3047,1 млн. грн.). Кредитний портфель скоротився до 65687,1 млн. грн. з 69271,8 млн. грн.. Негативний результат Ощадбанку за 2015 р. становив 12273 млн. грн. (у 2014 році – 8564,4 млн. грн.). Відповідно до Національної рейтингової шкали банку присвоєно довгостроковий рейтинг *AA-*, це означає що банк порівняно з іншими установами має високу конкурентоспроможність. Однак, має середній рівень *B* життєздатності, зважаючи на високий обсяг неробочих активів.

9. На основі проведеного дослідження напрямів підвищення ефективності діяльності банку використовуючи рейтингові оцінки, визначено критеріїв поліпшення фінансових показників шляхом застосування методики рейтингування банків під назвою *ALSAP*. Методика рейтингування банків *ALSAP* має такі основні переваги: опирається на спеціально створену шкалу кредитних

рейтингів банків; використовує три бази порівняння; має комплексний характер оцінювання банку; базується на вагових коефіцієнтах, отриманих економетричним шляхом, а не експертним оцінюванням; використання публічних (відкритих) інформаційних ресурсів. Методика *ALSAP* в цілому відображає результати рейтингування уповноваженими агенціями. А незначні відхилення можуть бути обумовлені тим, що при здійсненні процедури рейтингування агенціями проводяться корегування на так звані якісні фактори, які *ALSAP* не враховує через особливості її побудови.

10. З метою забезпечення ефективного управління банком у системі фінансових відносин управління діяльністю передбачає розв'язання двох проблемних питань: по-перше, вибір адекватної моделі оцінювання ефективності; по-друге, розробка на основі цієї моделі системи інструментів, які дозволяють на всіх рівнях банку приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо ресурсного забезпечення з метою зростання його цінності для всіх зацікавлених осіб банку, вираженої у його прибутковості та стійкості фінансових відносин між ними.

При оцінюванні ефективності управління діяльністю банків виділяють її економічну (фінансову), організаційну, соціальну ефективність та ефективність управління ризиками. Фінансова складова ефективності управління діяльністю банків представлена як фінансові результати діяльності організації за конкретної системи управління. Організаційна ефективність управління діяльністю банку характеризує якість побудови конструкції корпорації, її системи та процесів управління, прийняття конкретних управлінських рішень, реакцію системи управління на зовнішні стреси, внутрішні конфлікти та інші організаційні зміни. Її оцінюють за показниками, які відображають якість побудови організації та системи управління діяльністю банку, зокрема, корпоративного управління. Соціальна ефективність управління діяльністю банків характеризує вплив менеджменту на процеси формування професійних характеристик найманих працівників, у т.ч. керівників, формування корпоративної культури, психологічної атмосфери в трудовому колективі, почуття захищеності й зв'язку з місією корпорації, захищеності прав різних груп осіб, перспектив розвитку соціальних

інституцій. Важливість ефективності управління ризиками пов'язана з тим, що органи корпоративного управління повинні втримувати баланс між інтересами акціонерів та менеджерів з інтересами вкладників і кредиторів, що досягається оптимальним рівнем співвідношення «дохідність/ризиковість».

В даному контексті основними напрями діяльності банку необхідним є:

- здійснювати збалансоване управління активами та зобов'язаннями шляхом приведення їх у відповідність як за термінами, так і за валютою;
- в умовах фінансової нестабільності стратегія управління банком повинна бути зорієнтована на мінімізацію ризиків за прийнятного рівня прибутку;
- проводити роботу по виведенню проблемних активів за межі балансу, що дозволить більш об'єктивно оцінювати фінансовий стан банків та зменшувати регуляторні вимоги до них;
- здійснювати подальшу реструктуризацію проблемної заборгованості, насамперед шляхом пролонгації та зміни валюти кредиту;
- використовувати всі можливі шляхи та джерела збільшення власного капіталу;
- впроваджувати методологію оцінки ризиків та стандартів Базеля-II та III;
- розробляти ефективні види мотивації, збуту та цінової політики з метою активізації процесів залучення грошових коштів фізичних осіб на банківські депозити
- при кредитуванні вимагати надійне кредитне забезпечення;
- для забезпечення фінансової стійкості банку актуальним є вдосконалення корпоративного управління.

Таким чином, на основі застосування рейтингових оцінок можна не лише визначити місце кожного банку на фінансовому ринку, а й приймати управлінські рішення щодо коригування основних показників діяльності банку, та визначення її основних напрямків, що і є основною метою рейтингової оцінки діяльності банку в процесі його управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕЖЕРЕЛ

1. Агрес О. Вдосконалення системи корпоративного управління в комерційному банку [Електронний ресурс] / О. Агрес // Економічний дискурс. Міжнародний збірник наукових праць. – 2016. – Випуск 1. – С. 82-88. – Режим доступу: <http://sophus.at.ua.pdf>.
2. Аналітичний огляд банківської системи України. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews>.
3. Андрианова Л.Н. Рейтинг ценных бумаг: основы теории и практика: дисс. канд. экон. наук: спец. 08.10.00 [Електронний ресурс] / Л.Н.Андрианова. – М., 2002. – 180 С. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/reiting-tsennykh-bumag-osnovy-teorii-i-praktika>.
4. Афанасенко М. В. Аспекти рейтингового управління діяльністю банків [Текст] / М. В. Афанасенко // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 червня 2011 р.). – Х.: ХНЕУ, АдВА, 2011. – С. 20-22.
5. Афанасенко М. В. Особливості застосування рейтингів в процесі реалізації функцій управління банком [Текст] / М. В. Афанасенко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 5 (102). – С. 53-55.
6. Афанасенко М. В. Сутність та значення рейтингових оцінок в процесі управління банком [Текст] / М. В. Афанасенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1 (30). – С. 72-77.
7. Бабкіна І. Досвід зарубіжних країн щодо рейтингової оцінки діяльності банків [Текст] / І.Бабкіна// Вісник Національного банку України. – 2010. – №12(178). – С.31-37.
8. Банки у 2016 році розподілятимуться на групи за новими критеріями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua>.
9. Банківська система України: підсумки I півріччя 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibi.com.ua/UK/ratings-research-and-analytics/bankivska-sistema-ukrajni-pidsumki-i-pivrichchya-2016-roku.html>.

10. Батковський В.А. Рейтингова оцінка діяльності банків [Текст] / В.А. Батковський // Фінанси України. – 2004. – №5. – С. 145-150.

11. Білик О. Ю. Дослідження сучасних методів та моделей рейтингового оцінювання комерційних банків [Електронний ресурс] / О. Ю. Білик // «Молодий вчений». – 2015. – № 2 (17). – С. 941-944. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/520.pdf>.

12. Бобрик М.А. Модели и методы оценки финансовой устойчивости коммерческих банков [Текст] / М.А. Бобрик // Банковское дело. – 2013. – № 3. – С. 53-56.

13. Васюренко О. Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України. Методологія аналізу стохастичних границь [Електронний ресурс] / О. Васюренко, В. Ляшенко, В. Подчесова // Вісник Національного банку України : щомісячний науково-практичний журнал НБУ. – К. : Національний банк України, 2014. – № 1. – С. 5-19. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=488164>.

14. Вітлінський В.В. Моделювання економіки [Текст]: навч. посіб./ В.В.Вітлінський. – К.: КНЕУ. – 2003. – 408 С.

15. Внукова Н. Кредитно-рейтингова оцінка підприємств-емітентів як інструмент забезпечення розвитку фондового ринку України [Текст] / Н. Внукова, Ю. Потьомкін // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 1-2. – С. 93-98.

16. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: Підручник / Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.

17. Гордіца Т.М. Сучасні методики рейтингування банків України: теорія і практика інформаційної відкритості для вкладників грошових коштів / Т.М.Гордіца. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal.pdf.

18. Долінський Л.Б. Моделювання кредитних рейтингів за національною та міжнародною рейтинговими шкалами [Текст] / Л.Долінський// Вісник Національного банку України. – 2010. – №10 (176). – С.50-54.

19. Еш С.М Депозитна політика банків та інструменти її реалізації

[Електронний ресурс] / С.М. Еш // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/2016/29.pdf>.

20. Єпіфанов А.О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання [Текст]: Монографія / А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т.М. Мельник, І.О. Школьник та ін.; за ред. доктора екон. наук А.О.Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 286 С.

21. Інтегральний довгостроковий кредитний рейтинг банківської системи. Методика визначення рейтингового агентства «Рюрік». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>.

22. Інформація про довгострокові кредитні рейтинги українських банків // Офіційний сайт РА «Кредит-Рейтинг». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>.

23. Іщенко О.О. Рейтингові системи моніторингу та оцінки фінансової стійкості банку [Електронний ресурс] / О.О. Іщенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 6. Частина 4. – С. 238-241. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/249.pdf.

24. Карминский А. М. Рейтинги в экономике: методология и практика [Текст] / А. М. Карминский, А. А. Пересецкий, А. Е. Петров. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 236 с.

25. Кишакевич Б. Побудова матриць міграції кредитних рейтингів [Текст] / Б.Кишакевич // Економічний простір. – 2009. – №24. – С.236-244.

26. Клайнер Г.Б., Тамбовцев В.Л., Качалов Р.М. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегия, безопасность [Текст] / Г.Б. Клайнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. – М.: Экономика, 1997 – 482 с.

27. Кодекс деятельности рейтингового агентства Кредит-Рейтинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ru/about/codex>.

28. Кодекс ділової етики НРА «Рюрік». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua/about/code-of-conduct.html>.

29. Кодекс профессиональной этики IBI-Rating. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibi.com.ua/fileadmin/files/kodex_etiki/code%20rus.pdf.

30. Козак О.Ю. Рейтинги банків в управлінні кредитними ризиками [Текст] / О.Ю.Козак// Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності: Збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. 11.10.2007. – 2007. – 320 С. – С.253-255.

31. Корнилюк Р. Рейтинг кредитної активності [Електронний ресурс] / Р.Корнилюк // Реальна економіка. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/777.html>.

32. Корнилюк Р. Рейтинг надійності депозитів в українських банках [Електронний ресурс] / Р.Корнилюк, Є.Шпитко // Реальна економіка. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/42148.html>.

33. Корнилюк Р. Рейтинг проблемності кредитних портфелів – 2013 [Електронний ресурс] / Р.Корнилюк, Є.Шпитко // Реальна економіка. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/43756.html>.

34. Корнилюк Р. Рейтинг успішності українських банків [Електронний ресурс] / Р.Корнилюк // Реальна економіка. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/29530.html>.

35. Корнилюк Р. Рейтинг устійливості банків. Методика [Електронний ресурс] / Р.Корнилюк // Минфин. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/banks/rating/method>.

36. Косік А.Ф. Мікроекономіка [Текст]: навч. посібник./ А.Ф.Косік, Г.Е. Гронтковська – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 416 С.

37. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності [Текст]: навч. посібник/ Т.Д.Косова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 486 С.

38. Кричинюк А. П. Вдосконалення управління кредитними операціями комерційних банків України в умовах фінансових криз [Електронний ресурс] / А.П. Кричинюк // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2016. – Вип. 1. – С. 52-68. – Режим доступу: <http://visnyk.mnau.edu.ua/n88v1r2016krychyniuk>.

39. Кромонов В.С. Методика составления рейтинга надежности банков [Текст] / В.С.Кромонов// Профиль. – 1998. – №20 (92) – С.50-60.

40. Кушнір С.О Аналіз іноземних рейтингових методик оцінки фінансової стійкості банків з метою створення уніфікованої моделі для банків України

[Електронний ресурс] / С.О. Кушнір // Глобальні та національні проблеми економіки Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – Випуск 8. – С. 1023-1028. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/8-2015/214.pdf>.

41. Майба В.В. Рейтингове оцінювання фінансової стійкості комерційних банків [Електронний ресурс] / В.В. Майба // Ефективна економіка. – 2010. – №5. – Режим доступу: <http://www.economy.nau-ka.com.ua>.

42. Макаренко Ю. П. Проблеми формування депозитного портфеля банків в умовах нестабільності депозитної бази та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Ю.П. Макаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 1. – С. 15-18. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2016/5.pdf.

43. Малярєнко А.В., Марущак І.О. Напрямки розвитку банківських установ в Україні [Електронний ресурс] / А.В. Малярєнко, І.О. Марущак // «Молодий вчений». – 2016. – № 5 (32). – С. 95-98. – Режим доступу: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2016/5/25.pdf>.

44. Методика оцінки та покращення фінансового стану банку [Текст] / Ю.І. Лернер, В.Є. Малярєнко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 7(981). – С. 84-90.

45. Методика рейтингового оцінювання для комерційних банків. Рейтингове агентство «Рюрік». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rurik.com.ua/documents/methodology/metod_banks_Cut_final.pdf.

46. Методология определения кредитного рейтинга банка. Основные положения. Украинское кредитно-рейтинговое агентство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucra.com.ua/var/upload/files/file/metodology_bank.pdf.

47. Методология ТОВ «РА «Стандарт-Рейтинг» з визначення, оновлення, призупинення, відкликання рейтингів банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://standard-rating.biz/data/upload/Methods/banks_ukr_19022016.pdf.

48. Мещеряков А. А. Рейтингова оцінка комерційного банку [Текст] / А. А. Мещеряков, Г. О. Ткач // Економічний простір : збірник наукових праць

Придніпровської академії будівництва та архітектури. – Дніпропетровськ : ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», 2009. – № 25. – С. 115-123.

49. Михайлюк Р. Рейтингові оцінки у системі побудови надійного комерційного банку [Текст] / Р. Михайлюк // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 86.

50. Молдавська О. В. Рейтингова оцінка ринкової стратегії банків України [Електронний ресурс] / О.В. Молдавська // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 22. – С. 62-66. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/22_2014/15.pdf.

51. Мстоян К.В. Рейтингування як інструмент оцінювання надійності банку [Електронний ресурс] / К.В. Мстоян // «Молодий вчений». – 2015. – № 2 (17). – С. 188-191. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/2015/2/103.pdf>.

52. Мусієнко О.М. Сучасна практика рейтингового оцінювання діяльності банків на основі таксометричного методу [Електронний ресурс] / О.М. Мусієнко, А.Ю. Маслова, Г.О. Савченко // Фінансовий простір. – 2014. – № 1 (13). – С. 121-126. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1401/14momspr.pdf>.

53. Національний банк України: офіційне Інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

54. Незнамова А. Переваги та недоліки рейтингових методик вивчення надійності та ефективності банківської діяльності [Текст] / А. Незнамова // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 63-69.

55. Несторишен І. В. Міжнародні рейтингові агенції як фактор впливу на національну безпеку держави [Текст] / І. В. Несторишен // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 45-48.

56. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

57. Основные подходы к присвоению кредитного рейтинга банка. Кредит-Рейтинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Methodology/12.07.2011/Banks_CR_meth.pdf.

58. Побудова інтегрального кредитного рейтингу банківської системи

України [Текст] / Л. Долінський, О. Ковальчук // Вісник Національного банку України: наук.-практ. журн. – 2012. – №6 (196). – С. 28-32.

59. Підвищення ефективності корпоративного управління як засіб впливу на суверенний рейтинг країни [Електронний ресурс] / М. М. Бричко // Проблеми системного підходу в економіці. Електронне наукове фахове видання, 2011. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1/Vrichko_111.htm.

60. Приймак С. В. Система рейтингової оцінки підприємств [Текст] / С. В. Приймак // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 12. – С. 31-36.

61. Примостка Л. О. та ін. Управління банківськими ризиками [Текст]: навчальний посібник/ за заг. ред. Примостки Л. О. – К.:КНЕУ, 2007. – 595 с.

62. Принципы рейтингового анализа. Методология [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.credit-rating.com.ua/ru/ratings/methodologies.html>.

63. Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ: Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14.06.2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

64. Про затвердження Національної рейтингової шкали: Постанова КМУ від 26.04.2007 №665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

65. Пшик Б.І. Актуальні проблеми рейтингового оцінювання комерційних банків в Україні [Текст] / Б.І. Пшик // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2014. – № 2(20). – С. 149-152.

66. Рейтинг життєздатності українських банків-2016 [Електронний ресурс] // Журнал Forbes. – 2016. – № 2. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1409877-rejting-zhittezdatsnosti-ukrayinskih-bankiv-2016>.

67. Рейтингове управління економічними системами [Текст] / О. І. Богатов, Ю. Г. Лисенко, В. Л. Петренко, В. Г. Скобелев. – Донецьк : Юго-Восток, 1999. – 109 с.

68. Рисін М. В. Рейтингова оцінка діяльності банків як інструмент аналізу фінансового стану [Електронний ресурс] / М.В. Рисін // Вісник Університету

банківської справи НБУ. – 2014. – № 2 (20). – С. 159-163. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

69. Річний фінансовий звіт ПАТ Ощадбанку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oschadbank.ua.

70. Рюрік: національне рейтингове агентство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>.

71. Рязанцев А. Аналіз зарубіжних методів оцінювання діяльності комерційного банку [Електронний ресурс] / Інституціональний вектор економічного розвитку Вип. 3 (1). – Режим доступу: http://inst-vector.com.ua/wp-content/uploads/2013/07/19_154-161.pdf.

72. Сайт рейтингового агентства «Fitch Ratings» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fitchratings.ru>.

73. Сайт рейтингового агентства «ІВІ-рейтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibi.com.ua>.

74. Сайт рейтингового агентства «Moody's Investor's Service» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moody.com>.

75. Сайт рейтингового агентства «Standard and Poor's» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://standardandpoors.ru>.

76. Самородов Б. Підвищення рейтингу банку на основі оптимізації його фінансових показників [Текст] / Б.Самородов// Вісник Національного банку України. – 2012. – №10(200) – С.58-61.

77. Самородов Б.В. Модифікація таксонометричного методу з урахуванням компетентностей експертів при рейтингуванні банків [Текст] / Б.В.Самородов// Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2 (31). – С. 62-66.

78. Сафронова О. Державне сприяння розвитку системи корпоративного управління в комерційних банках України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-2-18.pdf>.

79. Сидоренков М.А. Банковские рейтинги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cfin.ru/finanalysis/banks/bank_ratings.shtml#222.

80. Словарь иностранных слов [Текст]. – 18-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1989. – 624с.

81. Стандрат-Рейтинг. Рейтингова система оцінювання надійності українських банків за публічною інформацією [Текст] // Урядовий кур'єр. – 26.05.2011. – №94. – С. 16

82. Стасюк В.П. Модели адаптивного управления предприятием [Текст]: Монография. – Донецк.: Юго-Восток, 2003. – 217с.

83. Стащук Д.М. Інтеграція економетричного інструментарію в рейтингове моделювання [Текст] / Д. М. Стащук // Економіст. – 2013. – №6 – С.46-49.

84. Стащук Д.М. Рейтинг фінансової результативності банку [Текст] / Д.М.Стащук// Ринок цінних паперів України // Український інститут розвитку фондового ринку, ДВНЗ КНЕУ ім. В.Гетьмана. – К.: КНЕУ, 2011. – №11-12. – С. 29-34.

85. Тлуста А. Ю. Методи визначення кредитно-рейтингової оцінки банку [Електронний ресурс] / А.Ю. Тлуста // Економіка та держава. – 2016. – № 6. – С. 53-57. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2016/13.pdf.

86. Турило А.М. Рейтингова система оцінки фінансового стану комерційного банку [Електронний ресурс] Вісник КТУ, вип. 28, 2011. – Режим доступу: http://knu.edu.ua/Files/V_28_2011/80.pdf.

87. Фетисов Г. Г. Устойчивость КБ и рейтинговые системы ее оценки [Текст] / Г. Г. Фетисов. — М. : Финансы и Статистика, 1999. – 167 с.

88. Фінансова діяльність і корпоративна стратегія комерційних банків [Електронний ресурс] монографія / [Г. В. Астапова, О. В. Ареф'єва, В. В. Матвеев та ін.]. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 128 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/finasova_dial_1.pdf.

89. Фурсова В.А. Дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду рейтингового оцінювання надійності комерційного банку [Електронний ресурс] / В.А. Фурсова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 49. – С. 231-234. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua.

90. Чмутова І. М. Методичні підходи до формування рейтингів банків

України [Текст] / І. М. Чмутова, М. В. Афанасенко // Академічний огляд. – 2011. – №2 (35). – С. 73-78.

91. Шварц О. В. Рейтингова система оцінки надійності комерційного банку [Електронний ресурс] / О.В. Шварц // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2015. – № 12. – С. 293-298. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/2015/12_0/293_298.pdf.

92. Ширинская Е.Б. Операции коммерческих банков [Текст] / Е.Б.Ширинская. – М.: Финансы и статистика. – 2001. – 628 с.

93. Щодо встановлення відповідності рівнів рейтингових оцінок за шкалою міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings рівням за Національною рейтинговою шкалою: Рішення ДКЦПФР від 27.12.2007 №2312 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

94. Щодо встановлення відповідності рівнів рейтингових оцінок за шкалою міжнародного рейтингового агентства Moody's Investors Service рівням за Національною рейтинговою шкалою: Рішення ДКЦПФР від 27.12.2007 №2313 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

95. Щодо встановлення відповідності рівнів рейтингових оцінок за шкалою міжнародного рейтингового агентства Standard & Poor's рівням за Національною рейтинговою шкалою: Рішення ДКЦПФР від 27.12.2007 №2314 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

96. Яремко С.А. Побудова моделі рейтингового оцінювання результатів діяльності комерційних банків / С.А. Яремко, С.В. Бевз // Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». – Луцьк. – 2015. – Випуск № 18. – С. 178-185. – Режим доступу: <http://ki.lutsk-ntu.com.ua/node/108/section/30>

97. Fitch Definitions of Ratings and Other Forms of Opinion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fitchratings.com/definitions_and_scales.pdf.

98. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bis.org.

99. Jonker N. Credit ratings of the banking sector / N.Jonker// De Nederlandsche

Bank Research. – 2002. – Research Memorandum No. 714/0236.

100. Moody's [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.moodys.com>.

101. Moody's Rating Symbols and Definitions 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.moodys.com>.

102. Standard & Poor's – Рейтинговое агентство. – Режим доступа: <http://www.standardandpoors.ru>.

103. Standard & Poor's Global Default Study [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.standardandpoors.com/ratings/245348978068>.